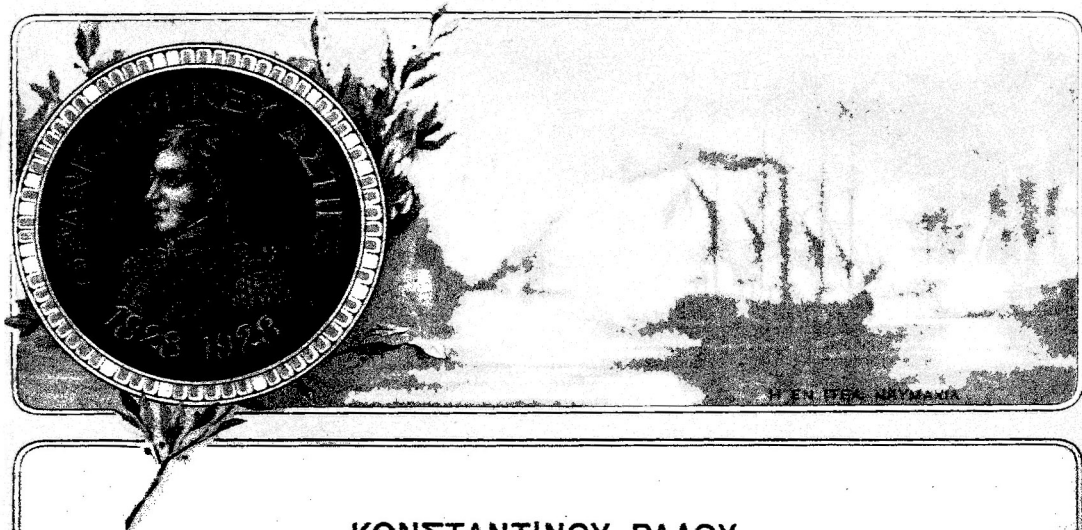

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΡΑΔΟΥ

Ο ΑΣΤΙΓΞ

ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ.

ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1928

ΤΥΠΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ - Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ -

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ — ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ 8

4108

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΡΑΔΟΥ

Ο ΑΣΤΙΓΞ
ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑΣ

ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1928

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Ἡ ἑκατονταετηρίς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀστιγγοῦ.—Ἡ ἑκατονταετηρίς τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀτμοῦ εἰς τοὺς πολεμικοὺς στόλους.—Ἡ ἑκατονταετηρίς τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κοίλων βλημάτων.—Ὁ ἐπινοητὴς Παιζάνς.—Ἡ ἐπιβεβλημένη μεταβολὴ τοῦ ὕλικοῦ τῶν στόλων.—Ὁ ρόλος τοῦ Παιζάνς καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἀστιγγοῦ. σελ. 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Αἱ πηγαὶ τῆς βιογραφίας τοῦ Ἀστιγγοῦ.—Τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀστιγγοῦ.—Τὰ ἔγγραφα τοῦ Φίνλεϋ.—Τὰ ἔγγραφα τοῦ ζητήματος τῶν ἀτμοκινήτων κορβετῶν.—Ἡ Γεν. Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος.—Οἱ ἱστορικοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως σελ. 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Εὐδοκίμησις ἐν τῷ ναυτ. σταδίῳ.—Ἀπροσδόκητος κακοτυχία.—Ἀτυχὲς ἐπεισόδιον.—Ὁ Ἀστιγξ ἐγκαταλείπει τὴν βρετ. ὑπηρεσίαν. Φεύγει εἰς Γαλλίαν.—Δὲν ἐγκαταλείπει τὰς μελέτας του.—Ἀποφασίζει νὰ κατέλθῃ εἰς Ἑλλάδα.—Καταπλέει εἰς Ὑδραν.—Οἱ ἀδελφοὶ Τομπάτση.—Ὁ Μαυροκορδαῖος.—Δυσκολίαι.—Κατάταξις.—ὁ «Θεμιστοκλῆς» σελ. 8

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Ἀναμορφωτικαὶ ἰδέαι.—Ὀνειροπολήματα.—Σχέδια ἀποζουόμενα.—Παραίτησις.—Ἐκ τοῦ στρατοῦ τῆς θαλάσσης εἰς τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς.—Χυλίσκοχος.—Διάσωσις τοῦ «Θεμιστοκλέους» σελ. 12

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Τὸ Μπούρτζι.—Αἱ ὁδοὶ τοῦ Ζουρδαῖν.—Ὁ μάταιος βομ-
βαρδισμός.—Ὁ Ἀστιγὺς ἐν Κορήτῃ σελ. 15

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄

Τὸ ἐπόμενιμα περὶ ἀτμοῦ καὶ βαρέων προβόλων.—Τὸ ναυ-
τικὸν πρόγραμμα.—Ἡ ἀνάγκη τῆς θαλασσίας ἐπερο-
χῆς.—Ὁ τρόπος.—Αἱ δυσχερεῖαι.—Πῶς θὰ ἐπελύετο τὸ
ζήτημα.—Πῶς θὰ εὗρισκοντο τὰ μέσα.—Ἡ γνώμη τοῦ
Φίνλεϋ.—Τὸ ἀτμοζίνητον σκάφος μετὰ βαρέος πυρο-
βολικοῦ.—Ὁ ἴδιος ὁ Ἀστιγὺς συνεισφέρει σελ. 22

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

Αἱ σκέψεις τοῦ Ἀστιγγοῦ γίνονται δεκταί.—Ἐπιστολὴ
πρὸς Τομπάζην.—Ἀποστέλλεται εἰς Ἀγγλίαν.—Τέλευ-
ταῖαι περιπέτεια.—Μεταξὺ Ἀγγλῶν ἐν τοῖς ἑλλ. ὕδα-
σιν.—Ἀναχρονισμοί.—Πάλμας.—Κόχραν σελ. 31

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Ἡ «Καρτερία» παρασκευάζεται πρὸς πόλεμον.—Ἐπιτε-
λεῖτον.—Πρῶτα ἔργα.—Πειραιεῖς, Ὁρωπός, Βόλος,
Τρίκκερι.—Ρίον καὶ Ἀντίρριον σελ. 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄

Εἷσπλους εἰς τὸν Κορινθιακόν.—Τὸ ἐν Ἰτέα κατόρθωμα.—
Καταστροφή τῶν Τούρκων σελ. 50

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

Ὁ Ἀστιγὺς ἐν ἀμύνῃ.—Τὸ Πόρτο-Στραβά.—Βίαιος ἔκ-
πλους ἐκ τοῦ Κορινθιακοῦ σελ. 57

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Εἰσπλούς εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν.—Ἐπίθεσις κατὰ τοῦ
Αἰτωλικοῦ.—Θάνατος τοῦ Ἀστιγγοῦ.—Τὸ πένθος καὶ
αἱ τιμαὶ εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἡρώου..... σελ. 68

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΑ.

	σελ.
Ὁ ᾽Αστιγξ ὡς ᾽Αγγλος ἀξιωματικὸς	1
Αὐτόγραφον τοῦ ᾽Αστιγγοῦ	2
Οἰκόσημον τῶν ᾽Αστιγξ	7
Ναύαρχ. Ἰάκωβος Τομπάξης	11
«Θεμιστοκλῆς».	14
Μποῦρτζι	16
Τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου.	17
«Τερψιχόρη».	18
Ἑμμ. Τομπάξης, ἀρμολογιστῆς	19
Σχεδιάσμα ἰστιοφόρου ὑπὸ ᾽Αστιγγοῦ.	22
Οἰκία τοῦ Τομπάξη ἐν Ὑδρα ἐν ἣ διέμενεν ὁ ᾽Αστιγξ	24
Ἡ χορβέτα «Λεωνίδας»	25
Ὁ «Κίμων»	27
Τὸ κοῖλον βλῆμα τῆς «Καρτερίας»	28
Τὸ πυροβόλον τῶν 68 λιτρῶν	29
Ὁ λόρδος Κόχραν	36
Ὁ ᾽Αστιγξ (ἱχθυογράφημα Κραζαίτζεν)	45
Τὸ φρούριον τοῦ Βόλου	46
Ὁ λιμὴν τοῦ Βόλου	46
Τὸ Τρίκκερι	47
Τὸ φρούριον Ναυαρίνου (Νεόκαστρον)	50
Ὁ ᾽Αστιγξ ὡς Ἑλλήν μοίραρχος	51
Ἡ Ἰτέα	51
Ἀραξὸς καὶ Καραβοστάσι	55
Τὸ ἀκρόπρῳρον τῆς «Καρτερίας»	56
Ἰὰ ἐρείπεια τοῦ Ρίου	61
Ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου	64
Τὸ Αἰτωλικὸν	64

	σελ.
Τὰ ὕδατα τοῦ Αἰτωλικοῦ ἐκ τοῦ χάρτου τοῦ Ἀγγλικοῦ Ναυαρχείου . .	64
Τὸ κυριευθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀστιγγοῦ Βασιλάδι	65
Τοπ. χάρτης τῆς λιμνοθαλάσσης Αἰτωλικοῦ ὅπου ἐφονεύθη ὁ Ἀστιγξ.	66
Ὁ πόρος τοῦ Αἰτωλικοῦ	67
Τὸ Αἰτωλικὸν ἐναντι τοῦ ὁποίου ἐστήθησαν τὰ ἑλλ. πυροβολεῖα . . .	68
Τὸ Αἰτωλικὸν καὶ ἡ λιμνοθάλασσα	69
Ἡ νησίς τοῦ Δολμᾶ. Ὁ τάφος τοῦ ἥρωος Λιακατᾶ	71
Σημεῖον τῶν ὑδάτων τοῦ Αἰτωλικοῦ ὅπου ἔπεσεν ὁ Ἀστιγξ	73
Ὁ τὴν αὐτὴν ὥραν μὲ τὸν Ἀστιγγα πληγωθεὶς στρατηγὸς Εὐμορφό- πυλος	74
Αἰτωλικόν.—Ὁ παλαιὸς Πόρος	75
Αἰτωλικόν.—Ἡ Φοινικιά καὶ ὁ Ἀράκυνθος	77
Ἀποψις ἐκ τῆς νησίδος τοῦ Πόρου	83
Τὸ ἐν τῷ Ναυστάθμῳ τοῦ Πόρου μνημεῖον τοῦ Ἀστιγγοῦ	85

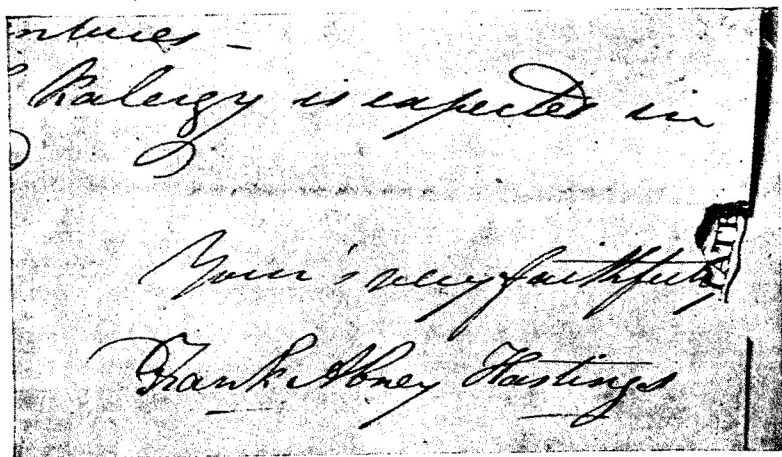
*Ὁ Ὀἶσιγξ, ὡς κυβερνήτης ἐν τῷ Βρετ. ναυτικῷ.
(κατὰ τὴν προσωπογραφίαν τῆς Βιβλιοθήκης Φίνλεϋ).*

Η ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΓΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἡ ἑκατονταετηρίς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀστιγγοῦ.—Ἡ ἑκατονταετηρίς τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀτμοῦ εἰς τοὺς πολεμ. στόλους.—Ἡ ἑκατονταετηρίς τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κοίλων βλημάτων.—Ὁ ἐπινοητὴς Παιξάνς.—Ἡ ἐπιβεβλημένη μεταβολὴ τοῦ ὕλικου τῶν στόλων.—Ὁ ρόλος τοῦ Παιξάνς καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἀστιγγοῦ.

Τὴν πρώτην Ἰουνίου τοῦ ἔτους τούτου κλείουν ἑκατὸν ἔτη ἀφ' ἧς ὁ γενναῖος ναυτικὸς Ἀστιγξ, περὶ οὗ δικαίως λέγει ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Χέρτσμπεργ, ὅτι ὑπῆρξεν ὁ χρησιμώτατος τῶν φιλελλήνων ἔπεςσε κατὰ τὴν προσβολὴν τοῦ Αἰτωλικοῦ, τὸ προτελευταῖον ἔτος τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος. Ἡ ἑκατονταετηρίς αὕτη ἔχει λοιπὸν πολλὰ πλὴν σημασίαν καθότι συμπύπτει καὶ μετὰ τὴν ἑκατοστήν ἐπέτειον τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολ. στόλον, καί, ἔτι πρὸς, μετὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα τῆς παραδοχῆς τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως γενικῶς εἰς ὅλα τοῦ κόσμου τὰ πολεμ. ναυτικά, διότι ὄντως πρὶν ἢ ὁ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ ἀναδειχθεὶς ἀξιωματικὸς οὗτος διαπλεύσῃ ὠκεανὸν καὶ Μεσόγειον θριαμβευτικῶς ἐπὶ τῆς «Καρτερίας» καὶ συνάψῃ τὴν ἐν Ἰτέᾳ νικηφόρον γνωστὴν μάχην οὐδεὶς ἐγίνετο, οὔτ' ἐν Εὐρώπῃ, οὔτ' ἐν Ἀμερικῇ, σπουδαῖος λόγος ὅτι ἦτο δυνατόν ποτε τ' ἀτμήλατα σκάφη νὰ μετὰσχῃσι πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ δὴ μαχῶν. Ἡ ἐπινόησις τοῦ Φούλτωνος ἔθεωρεῖτο τὸ πολὺ, πολὺ, καλὴ μόνον διὰ τὴν κίνησιν τῶν ἐμπορικῶν σκαφῶν, ὅχι ὅμως διὰ τὸν πόλεμον. Τὸ νέον κατασκευάσμα, τὸ «πυρόσκαφον» ὡς ὑπὸ τοῦ ἐπινοητοῦ αὐτοῦ ἐβαπτίσθη εἶχε μὲν ἀπαλλαγὴν τῆς τυραννίας τῶν ἀνέμων, εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ κινῆται ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν καὶ πολλὰκις, ὅτε οὗτοι δὲν ἦσαν σφοδροί, ἐναντίον των, ἀλλὰ παρουσάζε τοιαῦτα καταφανῆ πολεμικὰ μειονεκτήματα, ὥστε δὲν ἐθεωρήθη κατάλληλον πρὸς πόλεμον. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦτο ἀκόμῃ βραδύκίνητον καὶ δὲν ἀντεῖχε πολὺ εἰς τὸν σάλον τῆς ἐξηγριωμένης θα-

Αυτόγραφον τοῦ Ἀστιγγοῦ (ἐκ τῶν ἐγγράφων του).

λάσσης, παρειῆχεν εἰς τὸν πολέμιον, ἔνεκα τῶν τροχῶν του καὶ τῶν περικαλυπτόντων αὐτοὺς μεγάλων καὶ ὀγκωδῶν τυμπάνων, μέγαν στόχον. Οἱ τροχοὶ του δὲ οὗτοι μὲ τὰ πολλὰ πτερύγια, δηλαδή αὐτὴ αἷτη ἡ κινητήριος δύναμις τοῦ πλοίου ἦσαν καὶ λίαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὰ βλήματα τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐνεκα δὲ πάλιν τῶν τροχῶν τούτων ἠλαττοῦτο ἐπαισθητῶς καὶ ἡ ἐπιθετικὴ αὐτοῦ δύναμις, καθόσον οὗτοι διέκοπτον καὶ περιώριζον τὰς πλευρικὰς αὐτοῦ πυροβολοστοχίας, δηλαδή τὰ κύρια αὐτοῦ μαχητικὰ μέσα. Ἐνῶ ἐν ἱστιοφόρον σκάφος τῶν αὐτῶν διαστάσεων καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐκτοπίσματος, εἶχεν ὅλην τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἀνεμποδίστως διαθέσιμον πρὸς τοποθέτησιν πυροβόλων, πυρόσκαφον τῆς αὐτῆς χωρητικότητος ἔνεκα τῆς θέσεως τῶν τροχῶν κατὰ πλευρὰν, ἠναγκάζετο νὰ κόπῃ εἰς δύο τὴν πυροβολοστοιχίαν αὐτοῦ καὶ νὰ τοποθετῇ οὕτω τὰ ὀλιγοστεύοντα τηλεβόλα του τὰ μὲν δεξιὰ, τὰ δὲ ἀριστερὰ τῶν ὀγκωδῶν τυμπάνων τῶν περικαλυπτόντων τὰ πτερύγια, τὰ ὅποια τοῦ ἔδιδον τὴν πρὸς τὰ πρόσω ὥθησιν. Ἦρκει λοιπὸν οἱ ἀντίπαλοι νὰ εὐρίσκωνται ἐντὸς βολῆς καὶ ἡ συμπλοκὴ καθίστατο λίαν πλεονεκτικὴ διὰ τὸ ἱστιοφόρον σκάφος, τὸ ὅποιον εἶχε πλήρη τὴν πλευρικὴν αὐτοῦ πυροβολοστοιχίαν καὶ ἐξ ὅλης τῆς πλευρᾶς του ἐξηρεῦγετο πῦρ ἐνῶ τὸ τροχήλατον ἀτμοκίνητον ὥφειλεν ἀναγκαίως νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ ἔργον τῶν μεταξὺ τροχῶν καὶ πρύμνης καὶ μεταξὺ τροχῶν καὶ πρύρας

δλίγων σχετικῶς πυροβόλων του. Εὐπρόσβλητοι δὲ λίαν ἦσαν καὶ αἱ μηχαναί, αἵτινες εἰς τὸ τροχοφόρον σκάφος εὐρίσκοντο ἐψηλαῖα κατὰ τὴν ἴσαλον δηλ. γραμμὴν, καὶ συνηθέστατα ὑπεράνω αὐτῆς⁽¹⁾. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὰ ἱστιοφόρα σκάφη, μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐπενοήθη ἡ ἑλιξ, ἦτις ἀπαλλάξασα τὰς πλευρὰς ἀπὸ τοῦ τροχοῦ, ἐτοποθέτησε τὰς μηχανὰς βαθύτερον τὸ κινήσιον δὲ ὄργανον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἐκρυπτόμενον καὶ δὲν ἐγένετο λόγος περὶ ἀτμοκινήτων παρὰ μόνον ὡς βοηθητικῶν δηλ. (ρουμουλκῶν, ταχυδρομικῶν καὶ τῶν τοιούτων) πλοίων εἰς τὰ πολεμικὰ ναυτικά. Κατὰ τὸ 1853 ἀκόμη καὶ πρὶν ἢ ὁ περίφημος γάλλος ναυπηγὸς Δυπουὶ Δελὼμ ναυπηγήσῃ τὸ σκάφος «Ναπολέων», ἐλικοκίνητον δίχροτον, τοῦ λεγομένου *μικτοῦ* τύπου τὸ ὁποῖον, μὴ ἔχον ἀνάγκην τροχῶν, κινούμενον ὑπὸ ἑλικοῦ, ὃν δὲ συγχρόνως ἱστιοφόρον καὶ ἀτμήλατον μετὰ συνεχῆ πυροβολεῖα, τὰ ἱστιοφόρα πλοῖα τῆς γραμμῆς ἐξηκολούθουν θεωρούμενα τὸ μόνον σπουδαῖον ὄργανον τῆς ἐπικρατήσεως ἐν θαλάσσῃ. Διὰ τοῦτο ἡ εἰς Ἀλγερίαν ἐκστρατεία τοῦ στρατηγοῦ Μπονρμόν ἐγένετο δι' ἱστιοφόρου ναυτικοῦ. Τὸ Ναυαρίνον δι' ἱστιοφόρων. Ὁ εἰς Τάγον βίαιος εἰσπλους τοῦ Γάλλου ναυάρχου Ρουσσέν δι' ἱστιοφόρων, ὁ κατὰ τῆς ἐν Μεξικῷ Βερακρούξ ἐπίπλους τοῦ ναυάρχου Μπωδέν, δι' ἱστιοφόρων καὶ κατὰ τὸ 1854 ἀκόμη ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν ἐπιθαλασσίων μετώπων τῆς Σεβαστουπόλεως δι' ἱστιοφόρον ἀγγλογαλλικοῦ στόλου. Μεθ' ὅλα ταῦτα αἱ ἡμέραι τοῦ ἱστιοφόρου πολεμ. ναυτικοῦ ἦσαν ἡριθμημένα. Ὁ κύριος τῶν ἱστιοφόρων ἐχθρὸς ὑπῆρξεν ἡ πρόδοδος τοῦ πυροβολικοῦ. Ἡ ἐμφάνισις νέου βλήματος, δυναμένου νὰ καταξοχίξῃ τὰς ξυλῖνας αὐτῶν πλευρὰς καὶ νὰ προκαλῇ τὸν ἐμπρησμόν αὐτῶν ἀνάπτει οὐρανομήκεις πυρκαϊὰς ἐκ τῶν εὐφλέκτων ὕλων ἐκ τῶν ὁποίων συνεκροτοῦντο, ἐσήμενε τὸ τέλος των.⁽²⁾ Τὸ βλήμα τοῦτο

(1) Ὁ Ἀστιγξ δὲν κατάρθωσε νὰ ἀναγκάσῃ τὸ ναυπηγεῖον Δέπφορδ εἰς ὃ παρηγγέλθησαν τὰ ἐλλ. ἀτμόπλοια νὰ τοποθετήσῃ βαθύτερον ἐν τῇ κύτει καὶ ὑπὸ τὴν ἴσαλον τὰς μηχανὰς τῆς «Καρτερίας», διότι φαίνεται ἦταν μεγάλαι πρὸς τοῦτο δυσκολίαι.

(2) Ὁ Ἀστιγξ ἐπωφελήθη θαυμασίως τῶν προόδων τοῦ πυροβολικοῦ. Μὴ δυνάμενος νὰ ἔχῃ ἐπὶ τῶν ἀτμοκινήτων τὰς συνεχεῖς ἐκ πολλῶν πυροβόλων πυροβολοστοιχίας ἀντικατέστησεν αὐτὰς δι' ὀλίγων ἀλλ' ἰσχυροτάτων τηλεβόλων βαλλόντων μεγάλα καὶ ρηκτικὰ βλήματα. Διὰ τῆς βελτιώσεως ταύτης κατέστησε τελεσφορώτερον τὸ σύστημα Παιξάνς. Ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν συνεχῶν πυροβολοστοιχιῶν. Τὰ ὀλίγα πυροβόλα τῆς πλευρᾶς του ἠδύναντο νὰ ἰσοφαρῇσιν τὰ πολλὰ πυροβόλα τῶν ἱστιοφόρων σκαφῶν τὸ νέον καταστρεπτικὸν βλήμα.

ἤρχισε πανταχόθεν νὰ ζητῆται. Ὁ Ναπολέων, πρῶτος παρατήρησε τὸ τρωτὸν τῶν ἐν χρήσει σκαφῶν καὶ ἐξήτησε παρὰ τῶν πυροβολητῶν του νέα μέσα ὅπως διαρρήξῃ καὶ ἐμπρήσῃ τὰ ξύλινα δίκροτα καὶ τρίκροτα τὰ ὁποῖα τοσοῦτον ἐπιβλητικῶς παρέτασσε κατ' αὐτοῦ ἡ Ἀγγλία. Παιζὰν καλεῖται ὁ ἀξιοματικὸς ὅστις κατώρθωσε νὰ λίσσῃ τὸ πρόβλημα τοῦτο, δηλαδὴ νὰ βάλλῃ διὰ συνήθων μακρῶν πυροβόλων μεγάλην δβίδα, βλήμα κοῖλον γέμον ρηκτικῆς καὶ ἐμπρηστικῆς ὕλης. Ἐγράψεν, ἐπρότεινεν, ἀλλ' εὗρε τοιαύτην ἀντίδρασιν ὥστε δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἴδῃ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τὰς προτάσεις του. Βραδύτερον ἐν τούτοις αὐταὶ γενόμεναι δεκταὶ κατέλυσαν ὀριστικῶς τὴν δύναμιν τοῦ παλαιοῦ ναυτικοῦ. Μέχρι τῆς ἐποχῆς του τὰ ἐν χρήσει σφαιρικὰ βλήματα ἦσαν συμπαγῆ. Ἄν ἦτο δυνατόν νὰ κόψῃ τις αὐτὰ εἰς δύο ὡς πορτοκάλιον ἤθελε συναντήσῃ ἐντὸς αὐτῶν πανταχοῦ σίδηρον καὶ μόνον σίδηρον, μάζαν συμπαγῆ, οὐδεμίαν κοιλότητα. Τὰ *κούγια*, τὰ κενὰ ἐσωτερικῶς βλήματα τὰ ὁποῖα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ πληρωθῶσι μὲ πυρίτιδα, βολίδας, ἐκρηκτικὰς ὕλας καὶ τὰ ὁποῖα ἐκρηγνύμενα θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσι μεγάλας καταστροφὰς ἐβάλλοντο μόνον κατὰ μεγάλων στόχων, φρουρίων, πόλεων, ἀποθηκῶν διὰ βραχέων πυροβόλων τῶν καλουμένων ὀλμων, βαλλόντων ἐπὶ *μεγάλῃν γωνίᾳ* διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν ἐκφρασιν τῶν πυροβολητῶν. Τοῦτο ἦτο ἡ *βόμβα*, ἥτις ἐξερχομένη τοῦ στομίου τοῦ ὀλμου, ἀνέβαινε ὑψηλά, διέγραφε μεγάλην καμπύλην καὶ τέλος ἐπιπτε ἐπὶ ἡ ἐγγὺς τῶν μεγάλων στόχων (πόλεων, φρουρίων κ.λπ.) Κατὰ πλοίων ὅμως δὲν ἠὺδοκίμει, διότι τὰ πλοῖα ἦσαν δι' αὐτὴν μικρὸς καὶ ἀεικίνητος στόχος, ὅστις ἀπαύστως τὴν διέφρευγεν. Κατὰ τούτων ἀπαιτεῖτο εὐθυβολία καὶ τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ πυροβόλου εὐθυφόρου βάλλοντος, διὰ μακροῦ δηλ. πυροβόλου· τότε πάλιν ἐξεπήδων νέαι διάφοροι δυσκολίαι. Τὸ βλήμα δὲν θὰ ἐφλογίζετο προῶπως καὶ εὐρισκόμενον ἀκόμη ἐντὸς τοῦ σωλήνος τοῦ τηλεβόλου; Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Παιζὰν ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἐσχέδιασε πυροβόλον καὶ βλήμα δυνάμενα νὰ ἐνεργῶσιν ἄνευ φόβου προῶρου ἀναφλέξεως. Ὁ Παιζὰν λαβὼν μέρος εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς πρώτης αὐτοκρατορίας διεκρίθη κατὰ τὴν ἄμυναν τῶν Παρισίων (1814) ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πυροβολείων τῶν ὑψωμάτων τοῦ Chaumont, τῷ 1848 ἦτο ἀντιστράτηγος καὶ βουλευτὴς λαμβάνων συνεχῶς τὸν λόγον ἐπὶ στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ ἰδίως εἶναι γνωστὸς διὰ τὰς βελτιώσεις τὰς ὁποίας εἰσήγαγεν εἰς τὸ βαρὺ πυροβολικὸν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἐπενόησε τὰ ὀδιδόβλα τὰ φέροντα

τὸ ὄνομά του «Obusiers Paixhans». Προεῖπεν ὅτι ἂν τὰ πλοῖα του ἐγίνοντο δεκτὰ ἢ θεωράκωσις τῶν πλοίων ἦτο μόνον ζήτημα γρόνου. Ταῦτα ἔγραψεν ἀπὸ τοῦ 1825 τριάκοντα δ' ἔτη βραδύτερον, ἐπὶ κριμαϊκοῦ πολέμου ἐπραγματοποιήθησαν αἱ προρρήσεις του. Ἐγραψε πολλά, μεταφρασθέντα καὶ ὑπὸ τῶν προσεκτικῶν Γερμανῶν. Τὸ κράτιστον τῶν συγγραμμάτων του εἶνε τὸ ἐπιλεγόμενον «*Νέα Ναυτική Δύναμις*» (*Nouvelle Force Maritime*). Ἀπέθανε τῷ 1857 καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ ἰδέαι του ἤρχισαν νὰ γίνωνται πράγμα. Ἡσυχλήθην ἀρκετὰ εἰς τὸν Παιξάνς καὶ εἰς τὸν Ἀστιγγα καὶ ἔχω σημειώσει τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ Ἀστιγξ ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τῶν ἔργων τοῦ πρώτου καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγκαταλείψας τὸ πατριον ἔδαφος ἔζη ἐν Γαλλίᾳ εἶχε δὲ πάντοτε διακαῇ ἔρωτα πρὸς τὰς μελέτας τοῦ πυροβολικοῦ. Δὲν ἔχει δέ τις ἢ νὰ παραβάλλῃ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ἀστιγγοῦ μὲ τὴν «*Νέα Ναυτική Δύναμις*» διὰ νὰ πεισθῇ περὶ τοῦτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Αἱ πηγαὶ τῆς βιογραφίας τοῦ Ἀστιγγοῦ. — Τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀστιγγοῦ. — Τὰ ἔγγραφα τοῦ Φίνλεϋ. — Τὰ ἔγγραφα τοῦ ζητήματος τῶν ἀτμοκινήτων κορβετῶν — Ἡ Γεν. Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος — Οἱ ἱστορικοὶ τῆς Ἐπανάστασεως.

Εἶχον καὶ ἄλλοτε δημοσιεύσῃ περὶ Ἀστιγγοῦ. Σήμερον εἶμαι εἰς θέσιν νὰ δώσω πληρεστέραν τὴν σκιαγραφίαν τοῦ φιλέλληνοῦ τούτου ναυτικοῦ, ὅστις κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τοῦ βίου του πᾶσαν τὴν δραστηριότητά του, τὰς γνώσεις του προσέφερεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τέλος αὐτὴν τὴν ζωὴν του. Αἱ πηγαί, ὡς ἔχομεν τῆς βιογραφίας αὐτοῦ εἶναι ἄφθονοι, σπουδαῖαι καὶ σαφεῖς. Αὗται εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Φίνλεϋ, ἐπιστηθίου φίλου τοῦ Ἀστιγγοῦ ἱστορηθέντα καὶ τὰ δι' αὐτοῦ δημοσιευθέντα ἔγγραφα τοῦ πλοίαρχου. Αἱ ἐπίσημοι ἀνακρινώσεις τῆς Ἑλλην. Κυβερνήσεως διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Θ. Φαρμακίδου διευθυνομένης «Γενικῆς Ἐφημερίδος τῆς Ἑλλάδος» συγχρόνου τῶν κατορθωμάτων τοῦ Ἀστιγγοῦ τὸ περὶ πολεμ. ἀτμοκινήτων ὑπόμνημά του ὅπερ πρὸ ἐτῶν ἀνεδημοσίευσεν ὁλόκληρον ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολ. Ἐταιρείας⁽¹⁾ τῆς Ἑλ-

(1) Τόμ. Ζ'.

λίδος καὶ ἐν ἱστορικῷ σημειώματί μου τιτλοφορουμένῳ «Ἐγγραφα καὶ σημειώσεις Φ. Α. Ἀστιγγοῦ», ἢ διὰ διαφορῶν δημοσιευμάτων διεξαχθεῖσα πολεμικὴ περὶ τῶν ἐν Δέπτοφορδ ναυπηγηθέντων ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων, τὰ περὶ τοῦ διὰ Ριχάρδο δανείου ἱστορηθέντα, τὰ ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ ἀποεῖμένα ἔγγραφα τοῦ στρατηγοῦ Ριχάρδοι Τσώρτς, τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Wace ἄλλοτε διευθυντοῦ τῆς ἐνταῦθα Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἐν ἣ φυλάσσονται τὰ περισωθέντα ὑπὸ τοῦ Φίνλεϋ ἔγγραφα τοῦ Ἀστιγγοῦ, δημοσιευθὲν ἀξιόλογον ἱστορικὸν σημείωμα περὶ Ἀστιγγοῦ καὶ οἱ ἱστορικοὶ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως ἰδίως ὁ Τρικοῦιτης καὶ ὁ Μένδελσον Βαρθόλδης, πρὸς δὲ καὶ οἱ εἰδικῶς περὶ τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως ἀσχοληθέντες ναύαρχος Jurien de la Gravière καὶ πλοίαρχος Chabault Arnaud. Περὶ τοῦ πρώτου ἡμῶν πολεμ. ἀτμοπλοίου παρέχει ἐνδιαφερούσας πληροφορίας καὶ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Ὑδραίου ἀντιναύαρχου Γ. Σαχτούρη.

Ὁ Φράνκ Ἀμπνεϋ Ἀστιγξ ἢ ὡς τὸν προφέρουν οἱ Ἀγγλοὶ Ἔϊστινξ ὑπῆρξεν υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ σὲρ Καρόλου Ἀστιγγοῦ, ἀνδρὸς ἀρχοῦντως σπουδαίου, ὅστις πάλιν ὑπῆρξεν φυσικὸς υἱὸς τοῦ εὐγενοῦς Χάνς Φράνσις Ἀστιγξ Hans Francis Hastings, ἐνδεκάτου κόμητος (Earl) τοῦ Huntingdon, παλαιᾶς οἰκογενείας ἣτις φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη. Ὁ ἡμέτερος Φράνκ Ἀστιγξ ἐγεννήθη ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ 1794, ἀλλὰ ποῦ τῆς Ἀγγλίας ἐγεννήθη; Ὁ Φίνλεϋ, ὅστις ἠδύνατο καὶ ἴσως ὥφειλε νὰ μᾶς τὸ εἴπῃ ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι δρᾶσιν του. Τὰ ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Σχολῇ σωζόμενα ἔγγραφα τοῦ Ἀστιγγοῦ (Hastings Papers) λησιμονοῦν καὶ αὐτὰ νὰ μᾶς τὸ εἴπουν. Ὁ Ἀστιγξ εἰς τὸ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὑπόμνημά του, γραφὲν μέρος ἐν Ὑδρᾷ καὶ μέρος ἐν Κορίνθῳ, ἀρκεῖται μόνον νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ βαρωνέτου καὶ στρατηγοῦ σὲρ Καρόλου, ἔχοντος κτῆμα εἰσοδήματος δεκακισχιλίων λιρῶν ἐτησίως. Τὸ κατ' ἐμὲ ἐγεννήθη πιθανώτατα ἢ ἐν τῷ Huntingdon ἢ περὶ αὐτό. Ἐχομεν τὴν σειρὰν τῶν κομητῶν τοῦ Χώντινγκδον οἵτινες εἶναι πάντες σχεδὸν Ἀστιγγες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ ἐπισημώτατος αὐτῶν Γεώργιος βαρὼν Ἔϊστινξ τοῦ Ἔϊστινξ ἐτιτλοφορήθη κόμης τοῦ Χώντινγκδον καὶ ὁ πατὴρ δὲ τοῦ ἡμετέρου Ἀστιγγοῦ ἦτο υἱὸς κόμητος τοῦ Χώντινγκδον. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ πατὴρ τοῦ ἡμετέρου Ἀστιγγοῦ θὰ κατώκει ἐν τῇ κομητείᾳ τοῦλάχιστον ἂν μὴ ἐν τῇ πόλει τοῦ Χώντινγκδον. Ὁ Φράνκ λοιπὸν εἶναι γνήσιος Σάξων. Τίς ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ποτε ὅτι ὁ βλα-

στὸς οὗτος τῶν παλαιῶν Ἀγγλοσαξόνων, τὸ ὥραϊον καὶ εὐρωστον παιδίον τὸ ὁποῖον ἔβλεπε νὰ παίζει τρέχον ὑπὸ τὰ αἰωνόβια δένδρα τῆς γηραιᾶς Ἀγγλίας θὰ ἤρχετο μίαν ἡμέραν εἰς τὴν πολυπαθὴ καὶ μεμακρυσμένην ἡμῶν χώραν διὰ νὰ ἐνώσῃ τὴν τύχην του μετὰ τῆς ἰδικῆς μας; καὶ ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν δικαίων μας θὰ ἐθυσίαζε τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του; Ὁ Φράνκ Ἀμπνεϋ Ἀστιγξ ἦτο υἱὸς δευτερότοκος τοῦ στρατηγοῦ Καρόλου Ἀστιγγος. Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ

*Οἰκόσημον ἐγγενείας τῶν Ἀστιγξ
ἀνῆκον εἰς τὸν ἡμέτερον Ἀστιγγα, σωζόμενον
ἐν τῇ Βρετ. Σχολῇ Ἀθηνῶν.*

πρεσβύτερος, Κάρολος καὶ αὐτός, ἐκληρονόμησε κατὰ νόμον τὰ πάντα, περιουσίαν καὶ τίτλον. Ὑπηρέτησε ἐπὶ τινι χρόνον εἰς τὸν στρατὸν ὥς διοικητῆς τοῦ 12ου πεζ. συντάγματος ἦτο δὲ λίαν γνωστὸς διὰ τὸν πολυτελεῆ αὐτοῦ βίον καὶ ἔτι περισσότερον διὰ τὰς ἰδιορρυθμίας του ἐν Κάρολτον Χάουζ, ⁽¹⁾ καὶ εἰς τοὺς κοσμικοὺς κύκλους τοῦ Λον-

(1) Ἀνακτόρῳ τοῦ Διαδόχου ὃς ἐβασίλευσε βραδύτερον ὥς Γεώργιος Δ'.

δίνου. Ὁ Φράνκ ἔπρεπε νὰ φροντίσῃ περὶ ἑαυτοῦ, νὰ αὐτοδημιουργηθῇ. Ἐχὼν μεγάλην κλίσιν εἰς τὰ ναυτικά εἰσῆλθεν εἰς τὸ ναυτικὸν καὶ εἰς ἡλικίαν καθ' ἣν ἄλλοι ἔχουν ἀνάγκην τροφοῦ ἢ τοῦλάχιστον παιδαγωγοῦ κατετάσσετο εἰς τὸ ναυτικόν, τὸ βρεταννικὸν ναυτικὸν τῶν κόπων, τῶν κινδύνων, καὶ τῆς τρομερᾶς πειθαρχίας, τὸ ὁποῖον ἔζη τότε ἐν τῷ αἰσθηρῷ περιβάλλοντι, ὅπερ εἶχε διαμορφώσῃ δι' αὐτὸ ὁ τραγὺς λόρδος Τζέρβις, ὁ νικητὴς τοῦ Ἀγ. Βικεντίου. Ἦτο δὲ ἑνδεκα μόνον ἑτῶν καὶ ἔξ μηνῶν ὅτε παρέστη εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Τράφαλγαρ ἐπὶ τοῦ δικρότου «Ποσειδῶνος» (Neptune), τοῦ ὁποίου ἡ πρύμνη, τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ ὅλου σκάφους ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα. Θέλουν δὲ νὰ εἴπουν ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο ὅπερ προήλθεν ἔξ ἐχθρικῆς ὁδίδος προσεῖλκυσε πρωτίμως τὸ ἐνδιαφέρον καὶ κατήυθυνε τὴν προσοχὴν τοῦ μικροῦ Ἀστιγγος εἰς τὰ ζητήματα τοῦ πυροβολικοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Εὐδοκίμοις ἐν τῷ ναυτ. σταδίῳ. — Ἀπροσδόκητος κακοτυχία. — Ἀτυχὲς ἐπεισόδιον. — Ὁ Ἀστιγξ ἐγκαταλείπει τὴν βρετ. ὑπηρεσίαν — Φεύγει εἰς Γαλιάν. Δὲν ἐγκαταλείπει τὰς μελέτας του. Ἀποφασίζει νὰ κατέλθῃ εἰς Ἑλλάδα. — Καταπλέει εἰς Ὑδραν. — Οἱ ἀδελφοὶ Τομπάζη. — Ὁ Μαυροκορδάτος. — Δυσκολίαι. — Κατάταξις. — Ὁ «Θεμιστοκλῆς».

Διαρκούσης τῆς ὑπηρεσίας του εἰς τὸ Βρεταννικὸν ναυτικὸν ἐγνώρισε σχεδὸν ὅλας τὰς θαλάσσας τοῦ κόσμου. Μετὰ δεκαπέντε δ' ἑτῶν συνεχῇ ὑπηρεσίαν ἔφθασεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πλοιάρχου καὶ εἶχεν ἀποκτήσῃ ἱκανὴν φήμην διὰ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὴν ναυτ. ὑπηρεσίαν καὶ διὰ τὰς μελέτας του ἐπίσης εἰς τὴν πυροβολικήν. Ἀπροσδοκίτως ἀτυχὲς τι ἐπεισόδιον ἐν τῇ νήσῳ τῆς Ἰαμαϊκῆς ἦλθε νὰ διακόψῃ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν σταδιοδρομίαν καὶ ἀγριῶς ἐξήλειψεν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ τῆς Αὐτοῦ Βρετ. Μεγαλειότητος τὸ ἔντιμον αὐτοῦ ὄνομα. Τοῦτο ἦτο πλῆγμα πολὺ σκληρὸν διὰ τὸν Ἀστιγγα, βαθύτατα ἀφωσιωμένον εἰς τὸ ἐπάγγελμά του καὶ ἀγαπῶντα θερμῶς τὴν πατρίδα του. Ἴδου τί εἶχε συμβῇ: Ὁ Ἀστιγξ κυβερνῶν τὸν «Θαλάσσιον Ἴππον», περιέτρεξε πολλὰ τῆς Ἀμερικῆς σημεῖα, ἀναλαβὼν δὲ κατόπιν τὴν κυβέρνησιν τοῦ σκάφους «Καγγαροῦ» προσκεκολλημένου εἰς

τὴν ὑδρογραφικὴν ὑπηρεσίαν κατέπλευσεν ἐξ ἀναγκῶν τῆς ὑπηρεσίας του εἰς τὸν μέγαν λιμένα τῆς Ἰαμαϊκῆς Πόρ-Ροαγιάλ, ὅπου κατ' ἀτυχίαν του εἶρε ναυλογοῦντα μέγαν ἀγγλικὸν στόλον. Ἐξ ἀπροσεξίας εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς ἀκτίνος τῶν ὑδάτων τῆς ἀγκυροβολίας τοῦ Ἀγγλὸν ναυάρχου. Τὸ πρᾶγμα θὰ ἦξιζε τὸ πολὺ πολὺ ἐλαφρὰν τινα παρατήρησιν. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ὁ κυβερνήτης τῆς ναυαρχίδος, ἀξιωματικὸς λίαν παλαιᾶς σχολῆς καὶ λίαν εὐέξαπτος, ἀρπάσας τὸν τηλεβόαν ἐξεσφενδόνισε κατὰ κεφαλῇς τοῦ ταλαιπώρου νέου ὁρμαθὸν ὕβρεων κατὰ τὸν βανανσότατον τρόπον: «Ποῦ πᾶς μωρέ. Δὲν ξεύρεις τοὺς κανονισμοὺς; Βαρέθηκες τεμπελόσκαλο νὰ πᾶς δυὸ ὄργυιαις παρακάτω! Τί κατάστασις εἶναι αὕτη; Ποιὸς εἶσαι σύ; μηδὰ μινέ!» Ταῦτα δ' ἐξετοξεύοντο ἐκ τῆς τρόμπα - μαρίνας κατὰ τρόπον καὶ διὰ τοιαύτης φωνῆς ὥστε οὐδεὶς ἀπέμεινεν εἰς τὸν ἀτέραντον λιμένα νὰ μὴ ἀκούσῃ τὸ ταπεινωτικὸν ἐκεῖνο λούσιμον. Ὁ εὐθικτος Ἀστιγὲς εὐθὺς μετὰ τὴν σκηνὴν ταύτην ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ξηράν. Ὁ ναύαρχος ἐν τούτοις διετέθη ἐναντίον του. Ὁ Ἀστιγὲς κατεδιώχθη, εἰσῆχθη εἰς δίκην καὶ ἀπεπέμφθη τοῦ Ναυτικοῦ. Παρὰ τὴν ἐπιτροπὴν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ πατρός του τὰ πρὸς τὸ Ναυαρχεῖον διαβήματα πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς δίκης ἀπέβησαν ἄκαρπα. Ὁ πρῶτος λόρδος τοῦ Ναυαρχείου Μέλβιλ ἔμεινε κωφός. Ὁ Ἀστιγὲς βαρυνπενθὼν ἀπῆλθε τῆς γενετείρας καὶ μετέβη εἰς Γαλλίαν ὅπου τελείως ἀποκτησας τὴν γνῶσιν τῆς γαλλικῆς ἐξηκολούθησε τὰς μελέτας του εἰς τὴν πυροβολικὴν, καὶ ἐδῶ τάσσω τὰς σχέσεις του μὲ τὰ ἔργα τοῦ Παιζάνς. Ἡλπιζε δὲ πάντοτε ὅτι θὰ τῷ παρουσιαζέτο εὐκαιρία νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐφαρμογὴν πολλῶν νέων ἰδεῶν του εἰς τὸν Ναυτοπόλεμον, τὰς ὁποίας ἐπὶ μακρὸν εἶχε μελετήσῃ. Ἡ εὐκαιρία ἀνεφάνη κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν πρὸς ἣν ἐν τῷ μεταξὺ εἰλκύσθη. Αἰσθανόμενος ἰσχυρὰν ἔλξιν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν ἀπεφάσισε νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ἡλπίζεν ὅτι θὰ καθίστατο χρήσιμος βοηθὼν αὐτὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ Ἑλλήν. στόλου καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐφοδιασθεὶς διὰ κλισιοσκοπίων καὶ ἄλλων προοδευτικῶν ἐπινοήσεων πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ ἀνεχώρησεν ἐκ Μασσαλίας ἐπὶ τοῦ σουηδικοῦ σκάφους «Δροσθέιμ» μετὰ τοῦ Ἀμερικανοῦ πολεμιστοῦ Γεωργίου Τζάρβις, καὶ τὴν 3 Ἀπριλίου 1822 κατέπλεεν εἰς Ὑδραν. Ἦτο λοιπὸν ἐκ τῶν πρώτων κατελθόντων στρατιωτικῶν φιλελλήνων. Δὲν εἶχεν ἀρχίσει ἀκόμη ἡ μεγάλη δρᾶσις τῶν φιλελληνικῶν κομητᾶτων ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ πρὸς ἃ ἐσχετί-

σθη βραδύτερον ἀφοῦ πρῶτον ὑπηρετήσεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ κατόπιν ἐπανήλθεν εἰς Ἀγγλίαν διὰ τὴν ἐπίσπευσιν τῆς κατασκευῆς τῶν ἀτμοπλοίων. Πάντως ὅμως θὰ ἐπέδρασαν ἐνωρὶς ἐπὶ τῆς ψυχῆς του τὰ κηρύγματα τοῦ Βύρωνος, τοῦ Χομπτσάου, τοῦ Σατωμπριὰν καὶ αἱ πολιτικαὶ τάσεις τοῦ Κάνινγκ. Ὁ Βύρων, ὁ Στάνωπ, ὁ Τρελλώνης τὸν εὗρον ἐν Ἑλλάδι ἐν ἣ μετὰ τινα χρόνον ἔμελλε νὰ δεῖξῃ τὸ ἀνάστημά του. Εἶναι περίεργον ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ οἱ ὅποιοι συνήθως τρομάζουν νὰ συνεννοηθοῦν μετὰ τὸν κόσμον· εἰς ἄλλην γλῶσσαν ἐκτὸς τῆς ἰδικῆς των παρέχουν ἀφθονώτερα ἄλλων φυλῶν ὑποδείγματα ἀνδρῶν πολεμικῶν ἢ διοικητικῶν οἵτινες κατώρθωσαν νὰ ὀδηγήσωσιν ἄλλοθενεῖς εἰς τὸν πόλεμον μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας. Οὕτως ὁ Σερ Κάρολος Νάπιερ ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ πορτογαλλικοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ πορτογαλλικοῦ στρατεύματος ἐτιμώρησε τὸν περιώνυμον σφετεριστὴν τοῦ πορτογαλλικοῦ θρόνου Δὸν Μιγκέλ καὶ ὁ Σινικὸς λεγόμενος Γόρδων (Chinese Gordon) ἔσωσε τὴν δυναστείαν τῶν Μανδσοῦ μετὰ Σίνας στρατιώτας. Ὁ Ρόμπερτς ἐπὶ κεφαλῇς τῶν Ἰνδικῶν στρατευμάτων ἐκυρίευσεν τὴν Κανδαχάρην. Ὁ Κίτσεנερ ἠὲδοκίμησεν ὡς Σιρδάρης ἐν Ἀφρικῇ. Ὁ ἡμέτερος Ἀστιγξ ὅστις ἔγινε τόσον ἀγαπητὸς εἰς τοὺς Ἑλληνας ναυτικούς καὶ μετὰ πόσης εὐχερείας ὠδήγει σκάφη καὶ ἑλληνικὰ πληρώματα. (1) Τὸ κατ' ἐμὲ πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τὴν εὐδοκίμησιν ταύτην τῶν ὑπηρετησάντων ξένους λαοὺς βρετανῶν ἀξιωματικῶν εἰς τὰς μεγάλας ἀρετὰς τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς φυλῆς μετὰ τὰ ἰσχυρὰ στοιχεῖα αἰσθημάτων, περινόας, ὑπομονῆς, δικαιοσύνης, ἅτινα τὴν διακρίνουσιν καὶ εὐλαβείας πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀξίαν. Ἐν τούτοις παρ' ὀλίγον ὁ Ἀστιγξ νὰ ἀναγκασθῇ νὰ καταλίπῃ εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν ὁποίαν ἀπὸ τόσον μακρὰν ἐξεκίνησεν. Κακὸς τις δαίμων τὸν κατεδίωκεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ σταδίου του. «Μοχθηρὸν τὸ θεῖον» ἔλεγον οἱ παλαιοί. Ἐφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς ἡμέρας καθ' ἃς ἡ δυσμενὴς πολιτικὴ τοῦ ἀγγλου Μ. ἀρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων Θωμᾶ Μαίτλανδ εἶχε καταστήσει τοὺς Ἑλληνας λίαν δυσπίστους πρὸς τοὺς Ἀγγλοὺς. Ὁ Ἀστιγξ, ὅστις ὡς εἶπομεν ἐγένετο μετὰ τοῦ Τζάρβιτς ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Γακουμάκη καὶ τοῦ Μανώλη Τομπάζη καὶ ἀπεφάσισε νὰ καταταχθῇ εἰς τὸν ἐκπλέοντα κατὰ τῶν

(1) Δὲν πρέπει νὰ παρασιωπήσωμεν ἐνταῦθα πόσον διηυκόλυνε τὸ ἔργον αὐτοῦ ἡ καλὴ θέλησις τῶν ἀδελφῶν Τομπάζη, τοῦ Σαχτούρη καὶ ἡ ἐν γενεῇ φιλία διάθεσις τῶν Ἑλληνικῶν ναυτικῶν οἵτινες τὸν ἠννόουν καὶ τὸν ὑπεστήριζον.

Τούρκων ἑλληνικὸν στόλον ἐπιβαίνων τοῦ «Θεμιστοκλέους», κορβέ-
τας τῶν Τομπάζηδων ἦτον ὑποχρεωμένος νὰ μεταβῇ εἰς Κόρινθον
ὅπως τύχῃ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Δυστι-
χῶς ὅμως ἐνῶ ὁ συνοδοιπόρος του ἀμερικανὸς Τζάρβις ἐγένετο
δεκτὸς ἀνοικταῖς ἀγκάλαις ἔλαβε ἀνωτέρους βαθμοὺς καὶ κατε-
τάχθη ἀμέσως εἰς τὸν στρατὸν ὁ Ἄστιγξ, περὶ τοῦ ὁποίου ἐπιθυρί-
ζετο ὅτι ἦτο ἄγγλος κατάσκοπος εἶρε σχεδὸν κεκλεισμένας τὰς θύρας.
Μεταβὰς παρὰ τῷ ἀρχιγραμματεῖ τῆς Κυβερνήσεως Μαυροκορδάτῳ
κλίνοντι αὐτὴν τὴν στιγμήν μᾶλλον πρὸς τοὺς Γάλλους, μάτιν

Ναύ. Ἰάκωβος Τομπάζης, ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλλην. Στόλου.

ἀνέμεινε συνέντευξιν. Ἀπῆλθνε τότε πρὸς αὐτὸν τὴν ἐξῆς ἐπι-
στολὴν «Monsieur le Prince. (οὕτω, γαλλιστί) Ἐπειδὴ εὔρον τὴν
ὕψηλότητά Σας χθὲς ἀπασχολημένην ὅτε εἶχον τὴν τιμὴν νὰ παρου-
σιωσθῶ εἰς τὴν καθέδραν Σας ἀπεφάσισα νὰ λάβω τὸ θάρρος νὰ
ἀπευθυνθῶ Ὑμῖν ἐγγράφως. Θὰ σᾶς ὁμιλήσω ἐλευθέρως πεπεισμέ-
νος ὅτι ἡ ὑμετέρα ὑψηλότης θὰ ἀπαντήσῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.
Δὲν θὰ Σᾶς ἀπασχολήσω ἐξιστορῶν τὰ τῆς καθόδου μου πρὸς ὑπε-
ράσισιν τῶν ἑλλήν. δικαίων. Ἦλθον ἀπρόσκλητος καὶ δὲν ἔχω δι-
καίωμα νὰ παραπονοῦμαι ἂν αἱ ὑπηρεσίαι μου δὲν γίνονται δεκταί.

Λυποῦμαι μόνον ὅτι δὲν δύναμαι νὰ προσθέσω τὸ ὄνομά μου εἰς τοὺς ἐλευθερωτὰς τῆς Ἑλλάδος. Δὲν θὰ παύσω νὰ εἶχωμαι ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τῆς βαρβαρότητος. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ εἶπω εἰς τὴν ὑψηλότητα Ὑμῶν μὲ ὅλον τὸν προσήκοντα σεβασμὸν ὅτι ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσω νὰ μοὶ δηλωθῇ ἢ ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι μου γίνονται δεκταὶ ἢ ὅτι ἀπορρίπτονται, διότι ὡς εὐκόλως δύνασθε νὰ ὑποθέσῃτε ἡδυνάμην νὰ ἐξαντλοῦμαι χρηματικῶς μετ' ἵσης εὐχαριστήσεως καὶ ἀλλαγῆς.....»

Μετὰ τοῦτο ὁ Ἄστιγξ ἐγένετο δεκτός, ἔλαβε διορισμὸν διὰ τὸν στόλον καὶ τὴν 30 Ἀπριλίου 1822 ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν ἐν τῷ ἑλληνικῷ ναυτικῷ, καὶ ἓνα σχεδὸν μῆνα μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἀφίξιν του ἐπέβη τοῦ «Θεμιστοκλέους». (1)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἀναμορφωτικαὶ ἰδέαι. — Ὀνειροπολήματα. — Σχέδια ἀποκρουόμενα. — Παραίτησις. — Ἐκ τοῦ στρατοῦ τῆς θαλάσσης εἰς τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς. — Χιλιάρχος. — Διάσωσις τοῦ Θεμιστοκλέους.

Αἱ πρῶται αὐτοῦ προσπάθειαι ὅπως διορθώσῃ τὴν πειθαρχίαν ὡς τὴν ἡγνόει, — οἱ δ' Ἕλληνες τὴν ἡγνούουν ἀλλέως, — ὅπως ἐγκαταστήσῃ στόχαστρα εἰς τὰ πυροβόλα, τὰ ὅποια ἕως τότε, ὡς δύναται τις νὰ ἴδῃ εἰς τὰς σημειώσεις περὶ πυροβολικοῦ τοῦ ναυάρχου Τομπάζη, κατευθύνοντο ἐπὶ σκοπὸν ζυγίζόμενα βοηθεῖα

(1) Ὅπως ἡ Μπουμπουλίνα οὕτω καὶ οἱ ἀδελφοὶ Τομπάζη εἶχαν ἰδιοκτησίαν των δλόκληρον μοῖραν, ὅπως δ' ἐκείνη εἶχε κατασκευάσῃ τὸν «Ἀγαμέμνονα» τύπου ἐντελῶς πολεμικοῦ οὕτω καὶ οἱ Τομπάζη εἶχον προσδώσῃ εἰς τὸν «Θεμιστοκλέα» τύπου ὅλως πολεμικόν, κορβέτας. Εἶχον ἀκόμη τὸν πάρωνα «Λεωνίδα» τὸν «Κίμωνα» πάρωνα ἐπίσης καὶ τὴν περικαλλῇ καὶ ταχεῖαν ἡμιολίαν «Τερψιχόρην». Κυβερνῆται τῶν πλοίων τούτων ἦσαν οἱ Τομπάζαι ὁ Μιχαὴλ Κιοσσές, καὶ οἱ δύο Ραφαήλ, γόνοι ὀνομαστοῦ πολεμικοῦ ἀνδρὸς διακριθέντος κατὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1807 ἐπὶ ναυ. Σενιάβιν :

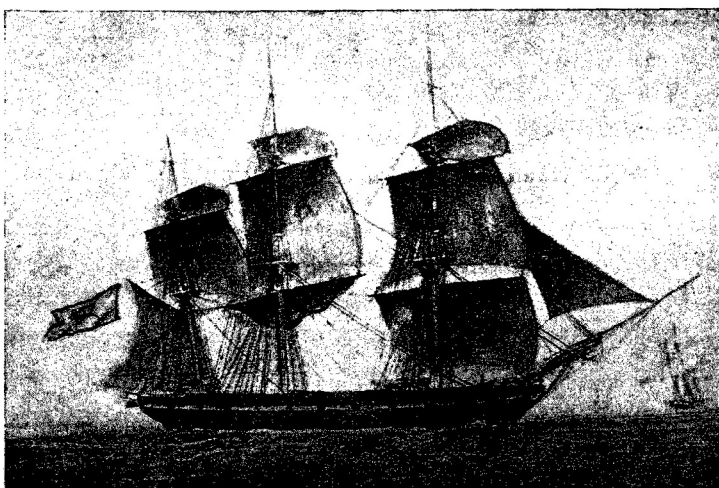
« . . . Ἡ θάλασσα ὅλη ἐτρεμε, μαζὶ μὲ τ' Ἄγιον Ὅρος
Τὸν πόλεμον ποῦ ἔκανε ὁ Ραφαήλ Μαγνύρος . . . »

« . . . Ἄν ἴσως δὲν τὸν ἔπαιρτε τὸν Ραφαήλ τὸ βόλι

« Ἀρμάδα δὲν ματάμπαινε τοῦ Τούρκου μέστην πόλι . . . »

ζήλωσής με τὸ μπερσίμ» καὶ ἄλλαι τινὲς καινοτομία προσέφερον-
σαν εἰς παλαιὰς ἔξεις. Ὑπηρετῶν τὸν στόλον τοῦ ὁποῖου ἡγεῖτο
ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἐπέβαλε διαφόρους προοδευτικὰς προτάσεις.
Εὗρισκω ὅτι ἐβιάσθη. Δὲν τὸν εἶχον συνειθίσει ἀκόμη καὶ στόλος
συγκροτούμενος ἐξ ἰδιωτικῶν σκαφῶν δὲν ἦτο πολὺ πρόθυμος εἰς
ἐφαρμογὴν καινοτομιῶν. Ἄλλως τὰ συστήματά των τοῖς εἶχον δώση
μέχρις ὥρας τὴν νίκην. Κατὰ τὴν πρώτην στρατείαν ἣς μετείχεν ὁ
Ἀστιγξ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἡσχολήθη εἰς ἐπιχειρήσεις ἔξω τῆς Χίου
προσπαθῶν νὰ παρασύρῃ τὸν τουρκικὸν εἰς γενικὴν μάχην. Ἐν τῷ
μεταξὺ ὁ Κανάρης κατῴρθον ν' ἀνατινάξῃ εἰς τὸν ἀέρα τὴν τουρ-
κικὴν ναυαρχίδα. Ὅτε συνέβη τοῦτο ὁ Ἀστιγξ ἔλειπε σταλαῖς νὰ
ἐκτελέσῃ πειράματα τροχῶν τινων οὓς εἶχε φέρει διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ
ἐπὶ λέμβων ἢ πλοιαρίων ὥστε νὰ δύνανται νὰ πλησιάζωσι τὰ ἐχ-
θρικά πλοῖα ἀνεξαρτήτως τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου καὶ μετὰ μεγαλύ-
τερας ταχύτητος ἢ διὰ τῶν κωπῶν, παρὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν πειρα-
μάτων οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπέισθησαν νὰ δοκιμάσωσι ταῦτα ἐπὶ με-
γαλυτέρων σκαφῶν. Καλύτεραν τύχην δὲν ἔσχον ἐπινοήσεις του σχέ-
δια προσβολῆς τῶν τουρκικῶν πλοίων τῶν εὗρισχομένων ἐν Χίῳ
καὶ Τενέδῳ. Οὐδὲν τῶν σχεδίων του γίνεται δεκτόν. Ἀγγλοὶ τινες
λέγουν «ὁ Μιαούλης εἶχε πιθανῶς δίκαιον ἀπορρίπτων αὐτά, διότι
ἐγνώριζεν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στόλος συνιστάμενος ἐξ ἰδιοκτητῶν πλοίων
τῶν ὁποίων τὰ πληρώματα καὶ ὁ ὅπλισμός ἀνῆκεν εἰς τοὺς πλοιο-
κτῆτας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχῃ τὸ ἐνιαῖον τῆς δράσεως καὶ τοῦ
σκοποῦ ναυτικοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸ Κράτος. Ὁ πλοίαρχος ἐδίσταξε
νὰ ριψοκινδυνεύσῃ τὸ ἴδιον πλοῖον ἀφοῦ τοῦτο ἦτο ἡ περιουσία του
καὶ ἦτο ἀπλῶς μισθωμένον εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἐν τούτοις κατὰ
τὴν περίοδον ταύτην ὁ Ἀστιγξ εἶδε τὴν δημοτικότητά του αὐξανο-
μένην διασώσας τὸν «Θεμιστοκλέα» ἐκ προσαρᾶξεως κατὰ τινά θύ-
ελλαν διὰ τῆς τέχνης του καὶ ψυχραιμίας του. Μετὰ τὸ τέλος τῆς
στρατείας ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ στόλου εἰς Ναύπλιον καὶ ἐκεῖ κατὰ
πρώτην φορὰν συνηντήθη μετὰ τοῦ λοχαγοῦ Χαΐην ὅστις τοσοῦτον
τοῦ ἐχρησίμευσεν κατόπιν ὥς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ τῆς
«Καρτερίας». Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προτείνει ἄλλο τι. Κατὰ τὸ σχέ-
διον τοῦτο θὰ ἐπετίθετο μετὰ τεσσάρων παρώνων, ὧν ὁ εἰς μετε-
σκευασμένος εἰς πυρπολικόν... Ἦθελε καλύψει τὰ πάντα διὰ πυ-
κνοῦ καπνοῦ ὥστε οἱ Τούρκοι νὰ μὴ διακρίνουν καὶ ὑπολαμβάνουν
καὶ τοὺς τέσσαρας πάρωνας ὡς πυρπολικά. Οἱ Ἕλληνες οὕτω θὰ
ἠδύναντο νὰ ἀνοίξωσι τὸ πῦρ ἐξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως κατὰ με-

γάλλον τουρκικοῦ σκάφους διὰ διδύμων σφαιρῶν καὶ διὰ βολιδοθη-
κῶν. Τότε τὸ μέγα σκάφος θὰ ἐκτιριεῖτο καὶ θὰ ἐσύρετο ὡς λεία.
Καὶ ἡ πρότασις αὕτη ἤρχετο εἰς κακὴν ἐποχὴν καὶ δὲν ἐγέννησεν
πολὺν ἐνθουσιασμόν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦσαν πρόσφατοι ἀκόμη αἱ
πυρπολήσεις τῆς Ἑρεσσοῦ καὶ τῆς Χίου καὶ τὰ θαύματα τῶν πυρ-
πολικῶν δι' ἃ δικαίως ἠδύναντο νὰ καυχθῶσιν οἱ Ἕλληνες καὶ
νὰ θεωρῶσι τὰ πυρπολικά τὴν σωτηρίαν των. Οὔτε τὸν Μιαοῦλην
ἐνθουσίασε πολὺ τὸ νέον σχέδιον καὶ ἀπήντησε μὲ ἓν ξηρὸν «καλά».
Δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ ἐνταῦθα ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον πλέον πα-

«Θεμιστοκλῆς»

ραζαλισθῇ. Πανταχόθεν ἔβρεχε σχέδια καὶ προτάσεις φιλελλήνων,
ὡς ἦτο φυσικόν, ἐρχομένων ἐκ τῶν χωρῶν τῶν φώτων καὶ φι-
λοτιμουμένων νὰ μεταδώσουν τὰς γνώμας των. Ὁ Μιαοῦλης δὲν
ἐπανῆλθε πλέον εἰς τὸ ζήτημα. Ὁ Ἄστιγξ ἐψυχράνθη καὶ ἐζήτησε
νὰ μετατεθῇ εἰς τὸ στράτευμα τῆς ξηρᾶς μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ἐγκατα-
λείψῃ τὸν ἀγῶνα διὰ τὸν ὁποῖον ἐξεκίνησεν ἀπὸ τόσον μακρὰν.
Ἡ κυβέρνησις, ἔχουσα ἀνάγκην καλῶν ἀξιωματικῶν πυρπολικοῦ.
ἔδωκε εἰς αὐτὸν ἄνευ χρονοτριβῆς τὸν βαθμὸν τοῦ χιλιάρχου. Πρὶν
ἀποθῇ ἐν τούτοις ἀκόμη εἰς τὴν ξηρὰν καθίστατο ἐκ γεγονότος τι-
νος δημοτικώτατος ἐν τῷ ναυτικῷ. Ὁ «Θεμιστοκλῆς» παλιννοστῶν
συνήντα κατὰ τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν μεγάλην τουρκικὴν σα-

χοιλέβαν καὶ ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ ἀπεφάσισε νὰ τὴν καταδιώξῃ καὶ νὰ τὴν συλλάβῃ. Αὕτη προσπαθεῖ νὰ καταφύγῃ πρὸς τὴν ἀκτὴν ὅπου πολλοὶ ἐφαίνοντο Τούρκοι πεζοὶ διὰ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν σκέπην των. Ὁ κυβερνήτης πεισμῶσας τὴν διώκει ἐκ τοῦ ἐγγύς. Οἱ Τούρκοι πυκνῶς τουφεκίζουν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἢ ὁποία δὲν ἀπέχει πλέον πολλὰ μέτρα. Αἶφνης ὁ ἄνεμος κοπᾶζει καὶ ὁ «Θεμιστοκλῆς» εὐρίσκεται ἀδρανῶν ὑπὸ ὑψηλὸν βράχον χωρὶς νὰ δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τὰ πυροβόλα του ἔνεκα τῆς μειονεκτικῆς του θέσεως. Τὸ κατὰστροφμὰ του ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον εὐρίσκεται ἐκτεθειμένον εἰς τὰς βολὰς τοῦ τουρκικοῦ πεζικοῦ. Οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς ἑλληνικῆς κορβέτας δὲν δύναται νὰ συγκρατήσωσι τὸ πλήρωμα. Ὁλίγον κατ' ὀλίγον καὶ κατὰ τοὺς ἀρματωλικούς τρόπους ἕκαστος ζητεῖ μίαν γωνίαν, δίδων τόπον εἰς τὴν ὀργήν, καὶ ἀναμένων εὐθετωτέραν δράσεως περιστάσιν. Ἐν τούτοις τὰ πράγματα χειροτερεύουν· ὁ ἄνεμος γίνεται ἐμβάτης καὶ ὁ «Θεμιστοκλῆς» φέρεται πρὸς τὴν στερίαν, ἐνῶ ὁ τουφεκοβολισμὸς ἐντείνεται.

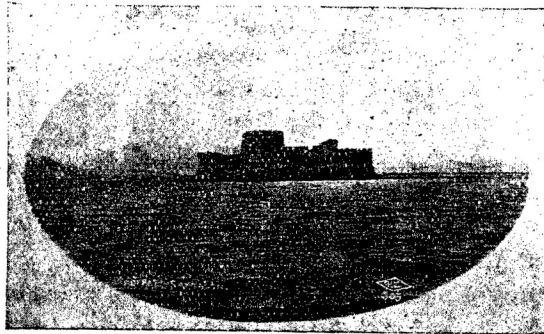
Εἰς μάτην ὁ κυβερνήτης ἐξαγγέλλει παραγγέλματα. Οὐδεὶς ὑπάρχει νὰ τὰ ἐκτελέσῃ. Τὸ πλήρωμα συνωθεῖται περὶ τὰ παρεξάρτια καὶ ὑπὸ τὰ αἰωροθέσια. Εἰς μόνος μένει εἰς τὴν θέσιν του καὶ οὗτος εἶναι ὁ Ἄστιγξ προσπαθὼν νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ κυβερνήτου. Διακρίνει μετ' ὀλίγον μεταστροφήν τινα τοῦ ἀνέμου. Δυνάμει τῶν νέων εὐνοϊκῶν ριπῶν τὸ πλοῖον θέλει νὰ στρέψῃ τὴν πρόωρον του πρὸς νότον. Ὁ Ἄστιγξ ἀψηφῶν τὰς ὁμοβροντίας τῶν Τούρκων πεζῶν πηδᾷ ἐπὶ τοῦ προβόλου λῦει τοὺς φλόκους. Ὁ «Θεμιστοκλῆς» μακρύνεται τῆς ξηρᾶς, λαμβάνει τὰς ἀποστάσεις «καὶ μπαταρία παιδιά» ἐπιτελεῖ συμπτροκοροτήσεις καὶ ἐκδιώκει τοὺς πολεμίους ἐκ τῶν βράχων. Τὸ πλήρωμα ἀνακτῆσαν τὴν ψυχραιμίαν του ἐκτελεῖ προθύμως τοὺς χειρισμούς, ἢ σακολέβα καταποντίζεται, ὁ Ἄστιγξ εἶναι ὁ ἥρωας τῆς ἡμέρας. Ἐν τούτοις φθάσας εἰς τὴν Ὑδραν εἶναι ἤδη ἀξιωματικὸς τῆς ξηρᾶς συνταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ. Ἀποβαίνει μετὰ τινος μελαγχολίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Τὸ Μπουρτζι.—Αἱ ὀβίδες τοῦ Ζουρδαῖν.—Ὁ μάταιος βομβαρδισμὸς.

Ἀλλὰ τὰ γεγονότα βαδίζουν ἐμπρός. Τὸ ἐπιθαλάσσιον φρούριον Μπουρτζι πρόκειται νὰ ἐκτελέσῃ τὸν βομβαρδισμὸν τοῦ Ναυπλίου ὅπου

οί Τούρκοι ἔχουν σωρεύσει βουνὰ προμηθειῶν καὶ τὸ ὁποῖον πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ πέσῃ. Φιλέλλην Γάλλος ταγματάρχης Ζουρδαῖν εἶχεν ἐπινοήσει βλῆμα τὰ πάντα κατακαῖον, ἀλλ' εἰς τὸ Μπουρτζὶ ὑπῆρχε μικρὰ μόνον φρουρά, εἴκοσι Κρανιδιώται ὑπὸ γενναῖον κηθερήτην γολέ-
τας μικρὰς ἔχοντα γνώσεις πυροβολικοῦ. Ὁ Ἄστιγξ ἐνισχυθεὶς καὶ δι' ἄλλων Κρανιδιωτῶν ἀποστέλλεται νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ. Βοηθεῖται ὑπὸ δύο ἀρίστων ἀξιωματικῶν τοῦ Χαΐην συνταγματάρχου τοῦ πυ-
ροβολικοῦ ἐπὶ Ὅθωνος ἀποθανόντος καὶ τοῦ Δανοῦ Ἀνιμέτ. Ἀσκεῖ συντόμως τοὺς ρωμαλέους Κρανιδιώτας, οἵτινες μορφοῦνται ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀρίστους πυροβολητὰς ψυχροῦς, καὶ μεθοδικούς. Τὴν τρί-
την ἡμέραν τὸ Μπουρτζὶ ἐκτινάττει χάλαζαν βλημάτων. Ἀντηχεὶ ὁλό-

*Τὸ Μπουρτζὶ ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Ἄστιγξ ἐβομβάρδισε
τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους.*

κληρος ὁ Ἀργολικός, Ἴτς - Καλὲς καὶ Παλαμῆδι σείονται ἐπὶ τῶν βάθρων των ἀσφυκτικὸς καπνὸς πλημμυρεῖ τὰ πάντα, ἀποπνίγει πάντας. Πραγματικῶς ὅμως τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἱκανοποίησε τὰς προσδοκίας καὶ ὁ φρούραρχος τοῦ Ναυπλίου Ἀλῆς δὲν ἐφαίνετο καταβαλλόμενος εἰ καὶ ἀπέχει 500 μόνον μέτρα. Τὰ ἐμπρηστήρια βλήματα τοῦ Ζουρδαῖν προῦκάλουν πολὺν καπνὸν καὶ περισσότερον θόρυβον, ἀλλ' οὔτε ρήγματα, οὔτε ἐμπρησμούς, καὶ τὸ Μπουρτζὶ δὲ οὐδὲν ἔπασχεν ἐκ τῶν βλημάτων τῶν Τούρκων τὰ ὁποῖα ἱπτάμενα ὑπεράνω τοῦ φρουρίου ἐπήγαιναν νὰ λουσθῶσι πέραν μακρὰν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Ἀργολικοῦ. Ἐν τούτοις τὰ τεῖχη τοῦ μικροῦ ἐπιθαλασίου φρουρίου ἤρχισαν καταρρέοντα διασεισθέντα ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πυροβόλων ἀπαύστως κροτούτων λέκτρα δὲ καὶ κιλλίβαντες κατε-
στράφησαν καὶ ἔπρεπε νὰ καταπαύσῃ ὁ πυροβολισμὸς καὶ τὸ φρου-

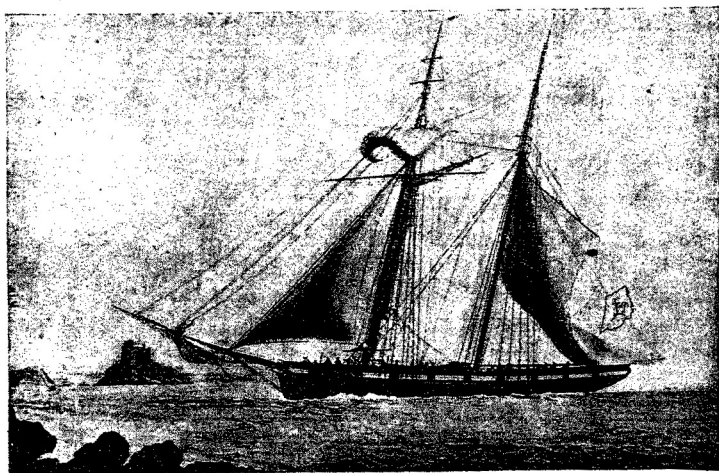
ριον νὰ γενεθῇ καὶ ἐπιδιωθεῖται. Τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ Ἄστιγγς ἐντε-
λὸς ἀπηρεοποιεῖται, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸν ἐξῆγε τῆς πλῆξεως καὶ τῆς
ἀνίας, ἣ εἰς Κρήτην στρατεία. Ἡ ἑλληνικὴ Κυβερνησις ἐπιθυ-
μοῦσα νὰ ἀναζωογονήσῃ τὴν ἐν Κρήτῃ σθεννυμένην ἐπανάστασιν,
ἀνακαλοῦσα τὸν ἄρμοστήν Ἀφεντουλιέφ, διορίζει αὐτ' αὐτοῦ ἄρμο-
στήν τὸν Ἑρμανουήλ Τομπάζην, νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ναυάρχου
Ἰακώβου Τομπάζη, ἄνδρα ὄντως διαπρεπῆ, ὀνομαστὸν διὰ τὴν σύ-
νεσιν καὶ ἀνδρείαν αὐτοῦ, ὅστις μετὰ τὸν πρῶτον ζητεῖ τὸν
Ἄστιγγα ὅπως περιλάβῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τὸ ὁποῖον τελι-
κῶς κατηρτίσθη ἐκ τῶν Ἄστιγγος, Νικολάου Καλλέργη, Δημητρίου
Καλλέργη. Στεφάνου Κανέλλου, Βυζαντίου, ἐν Κρήτῃ θανόντος,

*Τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου.
Τὸ προσβληθὲν ὑπὸ τοῦ Ἄστιγγος σημεῖον.*

Γεωργίου Σπανιολάκη, Ἰωάννου Λάτση, Δημητρίου Χρησιδῆ, Κυ-
ριάκου Σκούρτη, Σταύρου Σαζίνη, Δημ. Κιοσσέ, ἀνδρῶν πάντων
γνωστῶν ἐν τῷ ἁγῶνι. Τὸν ἄρμοστήν συνώδευσε καὶ μικρὰ στρα-
τιά, τὸ «ἐπικουρικὸν σῶμα» ταχθὲν ὑπὸ τὸν ἐκ Κυδωνίων Δημ.
Καπαντάρου, τὸν Παναγὴν Μυτλήναϊον, τὸν ἐκ Κρανιδίου Κωνστ.
Γκιώνην, τὸν ἐκ Πόρου Μιχαὴλ Ντούζαν, τὸν Παναγὴν Σουλιώ-
την, τὸν Δ. Δράμαλην, Μανιάτην καὶ τὸν ἐξ Ὑδρας Ἀντώνιον
Βούλγαρη. Προσθέτως τὸ Ἐκτελεστικὸν Ἰδίω Διατάγματι ἀνέθεσε
τὴν διεύθυνσιν τῆς μοίρας τοῦ πυροβολικοῦ εἰς τὸν Ἄστιγγα. Ἦτο
δὲ αὕτη ἀξιόλογος, διότι συνεκροτεῖτο ἐκ τάγματος Κρανιδιωτῶν
πυροβολητῶν καὶ 14 πυροβόλων τῶν 12 καὶ 6 λιτρῶν τὰ ὁπλῶ-
εἶχε φέρει ὁ Καλλέργης. Τὴν πρωΐαν τῆς 23 Μαΐου 1823 ἀπέ-
πλευσεν ἐξ Ὑδρας ἡ «Τεργιχόρη» φέρουσα τὸν Ἀρμοστήν. Ταύ-
την ἠκολούθησεν ἐκ Ναυπλίου ἑτέρα σκοῦνα φέρουσα τοὺς ἐκ Πό-

ρον στρατιώτας και μία γαλιότα εκ Κρανιδίου και Ερμιόνης. Ήκολούθει και Ίόνιον σκάφος. Τὸ ὅλον ἦσαν ὀκτὼ σκάφη, φέροντα 1200 ἄνδρας μεταξὺ τῶν ὁποίων και μικρὸν μισθοφορικὸν εκ Βουλγάρων τάγμα. Ὁ καιρὸς ἦτο λαμπρὸς και ὁ στολίσκος οὐριοδομῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς «Τερψιχόρης» ἐφ' ἧς ὁ Τομπάζης και ὁ Ἄστιγξ, κατήλθε τὸ Αἰγαῖον. Τὴν 21 Μαΐου ὁ στολίσκος κατέπλευσεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Κισσάμου· τὴν δ' ἐπαύριον ἤρξατο ἡ ἀπόβασις μετὰ σιγῆς, τάξεως και ταχύτητος, τιμώσης τὸ προγεῖρω· καταρτισθὲν σῶμα. Ἐντὸς μιᾶς και ἡμισείας μόνον ὥρας ἀπεβι-

Τῆς ὑδραϊκῆς μοίρας Τομπάζη «Τερψιχόρη».

βάσθη ὁ στρατὸς και τὸ πυροβολικὸν τοῦ Ἄστιγξος, εἰς ὃ ὁ Τομπάζης προσέθηκε και βαρὺ πυροβόλον τῶν 48 εκ τῆς «Τερψιχόρης». Τέσσαρα πυροβολεῖα κατεσκευάσθησαν ἀμέσως ἐπὶ τῶν πέριξ ὑψωμάτων. Οἱ Τοῦρκοι πιεσθέντες, ὑποφέροντες δὲ και εκ πανώλους ὑψώνουν τὴν λευκὴν σημαίαν, δηλοῦντες ὅτι παραδίδουσι τὸ φρούριον. Ὁ Τομπάζης ἀπαιτεῖ τὴν ἐντὸς τριῶν ὡρῶν και ἄνευ ὀρων παράδοσιν.

Οἱ πρέσβεις τῶν πολιορκουμένων διελθόντες διὰ μέσου τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, θαυμάσαντες τὴν τάξιν και ἀντιληφθέντες τὸ σπουδαῖον τῆς παρασκευῆς πεποισθότες δὲ και εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ λόγου τοῦ Τομπάζη παρέδωκαν τὸ φρούριον οὐχὶ ὅμως χωρὶς νὰ δεῖξωσι κατ' ἀρχὰς κακὴν τινὰ πίστιν. Ὅτε ὅμως εἶδον τοὺς ὑπὸ

ρέτας τῶν πυροβόλων παρατεταγμένους καὶ τὰ πυροβόλα ἔτοιμα πρὸς πυροβόλησιν, αὐτὸν δὲ τὸν Ἄστιγγα (κατὰ τὴν ἔκθεσιν) κρατοῦντα τὴν θρυναλλίδα διὰ τὴν γάμψιν ἔναρξιν τῆς προσβολῆς, τὰ δὲ τμήματα τῆς ἐπιθέσεως νὰ καταλαμβάνουν τὰς θέσεις των, ἐπέγραψαν τὴν συνθηκολόγησιν, ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἐψώθη ἐπὶ τοῦ φρουρίου χαιρετισθεῖσα ὑπὸ τῶν κεκανονισμένων βολῶν. Οἱ αἰχμάλωτοι

Ὁ πλοίαρχος Ἐμμ. Τομπάζης ἀρμοστής τῆς Κρήτης.

εἰς τρισχιλίους συμποσούμενοι ἐπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῶν πλοίων, ἐπιτηροῦντος τὴν τάξιν τοῦ Ἀρμοστοῦ. Ἄξια λόγον ἀποθῆκαι τροφίμων καὶ πυρομαχικῶν περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν, δεκαῆς τηλεβόλα ἀρίστων ὀπλουργείων μέγας ἀριθμὸς σπαθῶν, τουφεκίων καὶ ἄλλων μικρῶν ὀπλων. Μέγας ἐν τούτοις ὄγκος ἐφοδίων καὶ ἀποσκευῶν ἀνηκουσῶν εἰς πανωλοβλήτους ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φλόγας.

Μετὰ τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέδυσεν εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ἔφθασε μέχρι Κανδάνου, ἣν καὶ προσέβαλεν ἑκαθεὶς μέχρι τῆς με-

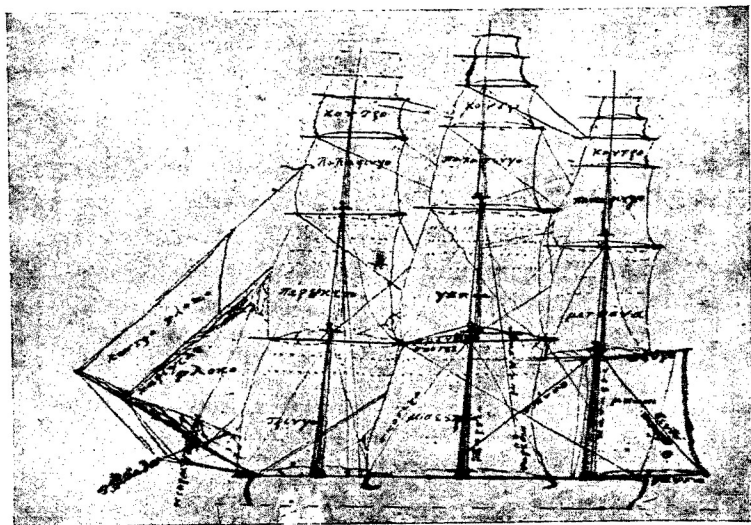
σημφο. παραίτιας τῆς Κρήτης. Τὸ πυροβολικὸν δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐργασθῇ ἐπὶ μακρόν, διότι οἱ Τοῦρκοι καταλύοντες τὴν θέσιν ἐτρίπυσαν εἰς τὰ Χανιά καὶ κατέφυγον ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῶν πολλοὺς ἀπολέσαντες. Ὁ ἄρμοστής τότε ἀπεφάσισε νὰ πολιορκήσῃ τὴν Κυδωνίαν. Ἀνστηγῶς αἱ διαιρέσεις τῶν Κρητῶν παρέλκον τὰς πόλεις. ἐπιχειρήσεις καὶ μέγα μέρος τῆς δραστηριότητος τοῦ ἄρμοστοῦ ἔπρεπε νὰ καταναλωθῇ εἰς συνελύσεις, συζητήσεις καὶ συμβιβασμοὺς ἰδίως δὲ εἰς κατάπαισιν τῆς μεταξὺ Ριζιωτῶν καὶ Σφακιανῶν ἔριδος. Τέλος, εἰς ψήφισιν διοργανισμοῦ καταστάντος ἀπαραιτήτου. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεφάνη ἐχθρική μοῖρα, ἐπιστρίψασα τὴν Ρέθυμνον. Τέλος δ' ἐπέπεσε καὶ κατὰ τοῦ ἐκεῖ ναυλοχοῦντος ἑλληνικοῦ σκάφους κυβερνωμένου ὑπὸ τοῦ ἰδρυαίου πλοίαρχου Ἰωάννου Μακρουμούρη. Ὁ δεξιὸς καὶ ἀτρόμητος πλοίαρχος μηδόλως πτοηθεὶς μετέλλαξεν ἐν τάχει θέσιν μεθορμίσας εἰς Κατζιλέρι καὶ πλαγιοδετήσας ἐδείκνυε τὴν πλευράν του εἰς τὸν πολέμιον, ὅπως ἐνισχύσῃ δὲ τὴν θέσιν του ἐξήγαγε τρία πυροβόλα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἀνήγειρε πυροβολεῖον. Δεκατρία τουρκικὰ ἐπετέθησαν κανονιοβολοῦντα ἐπὶ ὀκτώωρον. Ἄλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν καὶ ὁ Μακρουμούρης διέφυγε τὴν σύλληψιν. Διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον τὰ πλοῖα διατάχθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Ὑδραν καὶ ἀναμένωσι διαταγὰς. Ἐν τούτοις ἡ πάλορχία Κανδάνου καὶ Χανίων ἐξηκολούθει καὶ πολλὰ συνεκροτοῦντο ἀριμαχίαι. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθνησκεν ὁ Χασὰν πασᾶς, ἡττάτο δὲ ὁ νέος τῶν Τοῦρκων στρατηγός. Ὁ αἰγύπτιος ὅμως ναύαρχος Ἰσμαῖλ Γιμπραλτὰρ ἐξεφόρτωσε πεντήκοντα μεταγωγικά καὶ ἔρριπεν ἐπὶ τῆς κρητικῆς ἀκτῆς πέντε χιλιάδας στρατοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀλβανοῦ Χουσεῖν. Ὁ ἄρμοστής μὴ δυνηθεὶς ν' ἀνθέξῃ ἐν σφοδρῳτάτῃ μάχῃ καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι διέθετον δεκακισχιλίους πεζοὺς καὶ ἱππεῖς ἀναμένων δὲ μάτην ἐκ Στερεᾶς Ἑλλάδος σῶμα ἄρματωλῶν καὶ ἐπικουρίαν, ὑπεχώρησεν εἰς Κίσσαμον ἀπεπειράθη νὰ κυριεύσῃ τὸ φρούριον τῆς Γραμβούσης ἀπεκρούσθη μετὰ φθορᾶς κινδυνεύσας καὶ προσωπικῶς. Τέλος τὸ ἀδύνατον τῆς ἐνισχύσεως ἠνάγκασε τὴν Ἑλλήν. Κυβέρνησιν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἀγῶνα ἐν Κρήτῃ. Τὸ μικρὸν στράτευμα καὶ ὁ ἄρμοστής ἐπέστρεφαν ἐκ Κρήτης καὶ ἡ Ἐπανάστασις κατέπαυσεν ἐπὶ τινα χρόνον μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐπανελάμβανον τὰς ἐχθροπραξίας ὁ Ρέινεκ καὶ ὁ Χατζημιχαῆλς Νταλιάνος. Ὁ Ἀστιγὲς ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ ἀδρανήσῃ ἐν τῷ μεταξὺ δὲ προσεβλήθη ὑπὸ ἐπιμόνων πυρετῶν καὶ κατήντησε σκελετός. Ἐπρεπε νὰ πληρώσῃ καὶ αὐτὸς τὸν φόρον του εἰς τὸν θεὸν τοῦτον

τὸν ἐδρεύοντα καὶ ἐνεδρεύοντα ἐν Ἑλλάδι. Ἐπανελθὼν δ' εἰς Πελοπόννησον εἵρισκε τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀληθῆ νεκροῦνα. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶχεν ἔξαφθῇ πανταχοῦ πρὶν ἢ ἡ ἄμυνα καὶ τὸ δρᾶμα τοῦ Μεσολογγίου συγκεντρώσουν τὴν κοινὴν προσοχὴν. Οὐδὲν ἐν τούτοις ἦτο ἱκανὸν νὰ κάμῃ τὸν Ἄστιγγα νὰ παύσῃ ὀνειροπολῶν τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ὅπως αὐτὸς τὴν ἐνόει. Ὅπωςδὴποτε ὁμοῦς ἐφύσκειτο εἰς τὸ στάδιον ἀκόμῃ τῶν θεωριῶν. Οἱ φίλοι αὐτοῦ ἀδελφοὶ Τομπάζη ξεπερνοῦν εἰς τὰς ἰδέας αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ τὰς ὑποστηρίξουν. Ἐν τούτοις ἡ συζήτησις ὑπεξέκαie τὸν ζῆλον. Ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζαι ἦσαν ἄνδρες εὐφυεῖς φιλόμουσοι, φιλοπρόοδοι, περροισισμένοι μὲ ἰδιοφυΐαν. Τὸ ἱστορικὸν Μουσεῖον διέσωσεν ἠλεκτροκίνη μηχανὴν Ναϊρι, τὴν πρώτην ἣτις εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀγορασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐμμ. Τομπάζη. Σῶζεται ἐπίσης τὸ χειρόγραφο τοῦ πρώτου ναυάρχου τῆς Ἑλλάδος περὶ πυροβολικοῦ καὶ ἐμπρηστικῶν βλημάτων. Αἱ πλήρεις ὁμως διστίλων δεξαμεναὶ τῶν οἰκοκυραίων τῶν νήσων εἶχον πλέον ἔξαντληθῇ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὅλη ἡ προσοχὴ καὶ αἱ ἐλπίδες ἦσαν ἐστραμμέναι νῦν εἰς τὴν Εὐρώπην ὅπου ὁ Εὐνῶρ καὶ τὰ φιλελληνικὰ κομιτᾶτα προσεπάθουν νὰ εἵρουν δάνεια διὰ τὴν ἀγωνιώσαν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν Ὑδραν ἦλθεν αἴφνης ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Βύρων ἦλθεν εἰς Κεφαλληνίαν εἴτα εἰς Μεσολόγγιον. Συνεφώνησαν τότε, ὁ Ἄστιγξ νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτὸν τὰ σχέδιά του. Ὁ μέγας ποιητὴς βεβαίως ἦτο ὀλίγον ἀρμόδιος νὰ κρίνῃ τὴν ἀξίαν τῶν θεωριῶν καὶ τῶν προτάσεων τοῦ Ἄστιγγος. Ἐν τούτοις ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἀνακοίνωσις ἔφερε βραδύτερον καρπούς τινας, καθόσον ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Βύρωνος κόμης Γκάμπα συνέτεινε εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς Καρτερίας μεταπέισας τὸν παραιτηθέντα καὶ διαμένοντα ἐν τῇ ἐξοχῇ ἐν Ἀγγλίᾳ Ἄστιγγα νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῶν δανειστῶν τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ Ναυπηγεῖον καὶ κατόπιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ Συνταγματάρχης Στάνωπ θερμῶς συνηγόρει ὑπὲρ τῆς κατασκευῆς τῶν ἀτμοπλοίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 51.

Τὸ ὑπόμνημα περὶ ἀτμοῦ καὶ βαρέων πυροβόλων. — Τὸ ναυτικὸν πρόγραμμα. — Ἡ ἀνάγκη τῆς θαλασσίας ὑπεροχῆς. — Ὁ Τρόπος. — Αἱ δυσχερεῖαι. — Πῶς θὰ ἐπελύετο τὸ ζήτημα. — Πῶς θὰ εὐρίσκοντο τὰ μέσα. — Ἡ γνώμη τοῦ Φίλνλεϋ. — Τὸ ἀτμοκίνητον σκάφος μετὰ βαρέος πυροβολικοῦ. — Ὁ ἴδιος ὁ Ἄστιγξ συνεισφέρει.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βύρωνος, ὁ Ἄστιγξ ἀπεφάσισε νὰ στραφῇ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέβαλε ἐλαφρῶς τροποποιηθὲν καὶ συμπληρωθὲν τὸ πρὸς τὸν λόγον Βύρωνα ἀνακινωθὲν ὑπόμνημα. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἔχω

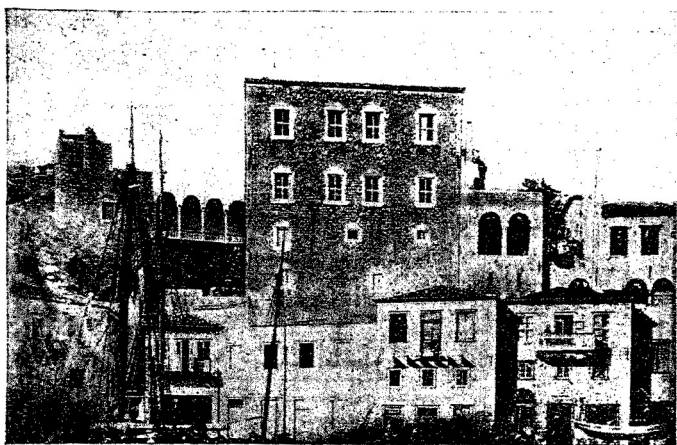

Σχεδιάσμα ἰστιοφόρου διὰ χειρὸς τοῦ Ἄστιγξ
μετὰ τῶν ὀνομασιῶν τῶν ἰστιῶν ἑλληνιστὶ πρὸς ἰδίαν τὸν χρῆσιν
διὰ τὰ παραγγέλματα.

δημοσιεύσει δλόκληρον καὶ ἐπὶ λέξει ἐν τῷ ἑβδομῷ Τόμῳ τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορ. καὶ Ἑθνολ. Ἑταιρείας. Εἶναι τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἄστιγξ. Ὁ γενναῖος κομποδόρος θέτει ὡς βάσιν τὸ ἀξίωμα ὅτι ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν ἀποτελεσματικὸν δύναται κατὰ τῶν Τούρκων ἄνευ δριστικῆς κατὰ θάλασσαν ὑπεροχῆς καθόσον ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς νὰ βοηθήσουν τὰ φρούριά των καὶ ν' ἀνεφοδιά-

ποινὴν τοῖς στρατοῖς των. Πρὸς ἀπόδειξιν, ἐπισκοπεῖ τὴν σύνθεσιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων τὰ ὁποῖα ἐστεροῦντο βαρέος πυροβολικοῦ, μηχανικοῦ καὶ τακτικῆς συγκροτήσεως καὶ ἐν-γένει ἐπιθετικῶν μέσων. Ἐνεκα τῶν ἐλλείψεων τούτων μόνον διὰ τῆς πείνης ἡδύναντο νὰ κυριεύσωσι τὰ φρούρια, ἀλλ' ἔνεκα τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ταῦτα ἡδυνάτουν νὰ συγκρατηθῶσιν ἐπὶ μακρὸν πρὸ ὀχυρῶν θέσεων ἔχουσῶν ἰσχυράς φρουράς καὶ ἐπαρκεῖς προμηθείας. Αἱ ἐδαφικά ἐπίσης συνθήκαι τῆς γῶρας εἶναι τοιαῦται καὶ ἡ δυσχέρεια τῆς κινήσεως στρατευμάτων τόσον μεγάλη ὥστε ἄνευ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ στόλου πᾶσα ἐπιχείρησις στρατοῦ ἤθελε καταστῇ ματαία. Ἐὰν δὲ ὁ πολέμιος ἐπεστηρίχτο ἐπὶ στόλου πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τῶν Ἑλλήνων ἤθελον μείνῃ ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἡμπόδισε μέχρι τοῦδε τοὺς Τούρκους νὰ ἐπισιτισθῶσι τὰ φρούριά των. Ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι θέλει ἐξακολουθήσῃ κατορθῶν τοῦτο; Πάτραι, Χαλκίς, Μεθώνη, Κορώνη ἐπεσιτίσθησαν ἀπὸ τινος κανονικῶς καὶ τὸ Μεσολόγγιον δις ἀπεκλείσθη. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν θὰ βελτιωθῇ καὶ τὸ τουρκικὸν θὰ ὀπισθοδρομήσῃ; Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐλαττοῦται κατ' ἀριθμὸν σκαφῶν ἐνῶ ἀναντιρρήτως ὁ τουρκικὸς ἠΐξησε καὶ ἐβελτιώθη. Ἀπόδειξις ἡ τελευταία ἀποτυχία τῶν προπολικῶν. Τὰ προπολικά εἶναι πραγματικῶς φοβερά εἰς τοὺς μὴ προητομασμένους νὰ τὰ ὑποδεχθῶσιν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶναι ἐλπίς νὰ καταστῇ φοβερώτερος ἐνῶ σκάφος καὶ ἐξαρτισμὸς δὲν ἐπιδέχονται πλέον ἐπισκευήν; Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ναυπηγίαν νέων σκαφῶν χρειάζονται δύο ἔτη διὰ τὴν ναυπήγησιν τριῶντα μόνον ἰστιοφόρων καὶ ποῦ τὰ χρήματα; Τὸ ἀγγλικὸν δάνειον βραδύνει ἀκόμη. Τοιαῦτα ἔλεγεν ὁ Ἀστιγῆς, ὁ δὲ Φίνλεϋ ἐσκέπτετο (VI 383) ὅτι ἡ ἑξάντησις τοῦ ναυτικοῦ ὅλικοῦ δὲν ἡδύνато παρὰ νὰ ἐπιβάλλῃ μέχρι τέλους τὴν ἀποδοχὴν τῶν προτάσεων τοῦ Ἀστιγγοῦ. Ἡ μελέτη τῶν γεγονόνων τοῦ 1824 ἔπειθε τοὺς Ἕλληνας ὅτι τὸ ναυικόν των ὥς εἶχε δὲν ἡδύνато πλέον νὰ ὑπολογίζῃ εἰς σπουδαῖα ἀποτελέσματα μαχόμενον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ κατὰ τῆς Σάμου στρατεία τῶν τελευταίων τούτων εἶχεν ἀληθῶς ἀποτύχει καὶ ἐπτά ὀθωμανικά σκάφη κατεστράφησαν, ἀλλὰ διὰ νὰ καταστραφοῦν κατηναλώθησαν εἰκοσιδύο προπολικά. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ οἱ Τούρκοι εἶχον νὰ λέγωσιν ὅτι κατέστρεψαν τὴν Κάσον καὶ τὰ Ψαρά, σπουδαίας ναυτικῆς βάσεις τῶν Ἑλλήνων. Αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἀστιγγοῦ

ἔπρεπε νὰ γίνουν δεκταί. Μάτην ὁμως ἤγωνίσθη νὰ προφθάσῃ τοῦλάχιστον μετὰ τοῦ πρώτου ἀτμοπλοίου, τῆς «Καρτερίας», εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Μεσόλογγιου πρὸ τῆς πτώσεως αὐτοῦ. Μόνον ἡ εἵδησις τῆς καταστροφῆς ταύτης ἐξηνάγκασε τέλος εἰς συμπλήρωσιν τοῦ ὀπλισμοῦ τῆς καὶ ἀπόπλουν ἐκ τοῦ ναυπηγείου τοῦ Δέπταφορδ. «Καὶ ὁμως, δικαίως λέγει ὁ Φίνλεϋ θὰ ἤρξει ἡ ἐμφάνισις τῆς «Καρτερίας» εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσόλογγιου διὰ νὰ κατορθωθῇ ἡ ἐκ νέου εἰσαγωγή τροφίμων καὶ πυρομαχικῶν. Ὅτε τέλος ἡ «Καρτερία» ἐπεφάνη οἱ Ρουμελιῶται εἶχον ἀποσυντεθῇ καὶ ὁ Ἰμβραήμ ἐθριάμβευεν. Οἱ Τουρκικοὶ καὶ Αἰγυπτιακοὶ στόλοι ἐδέσποζον τῆς θαλάσσης παρὰ τὰς γενναίας ἐπιθέσεις τοῦ Μιαούλη». Τὸ ὑπόμνημα συμπεραίνει: «Ἀλλὰ πῶς οἱ Ἕλληνες ν' ἀποκτήσωσιν ὀριστικῶν

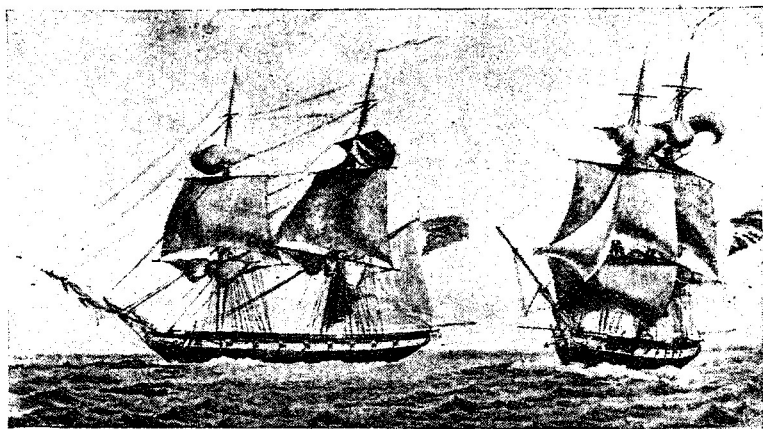
*Ἡ οἰκία τοῦ Τομπάζη ἐν ᾗ διέμεινεν ὁ Ἄστιγξ
καὶ ἔγραψε τὸ ὑπόμνημα περὶ ἀτμοκινήτων.*

ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν Τούρκων κατὰ θάλασσαν;» Ὁ Ἄστιγξ ἀπαντᾷ! «Δι' ἀτμοκινήτων σκάφους ὀπλισμένον διὰ βαρέος πυροβολικοῦ νέου ἐποδείγματος καὶ ἐννοεῖ ἀνάλογόν τι τοῦ συστήματος Παιξάνς ὅπως τὸ ἐσχεδιάσεν ὁ ἴδιος.

«Τὸ τοιοῦτον βεβαίως θὰ στοιχίσῃ πολὺ. Τὰ μέσα τῆς Ἑλλάδος εἶναι πενιχρά. Ὁ λόγος οὗτος θὰ ἐμποδίσῃ ἴσως τὴν Ἑλληνικὴν Κιθέρησιν ν' ἀποδεχθῇ τοιοῦτον σχέδιον». Νομίζει ὁμως ὅτι διὰ καταλλήλου συνεννοήσεως τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ φιλελληνικὸν κομιτᾶτον δύναται ν' ἀναλάβῃ μέρος τῆς δαπάνης, προσφέρει δὲ ὁ ἴδιος διὰ τὸ

καλὸν παράδειγμα χιλίας λίρας στεφλίνας. Ἐὰν δ' αἱ μέθοδοι αὗται δὲν ἐξήρουν, νὰ γίνῃ ἐν δάνειον μὲ ἐγγύησιν ὅτι τὸ ἥμισυ τῶν λειῶν τῶν γενησομένων διὰ τοῦ πολεμικοῦ τούτου ἀτμοπλοίου θέλει χρησιμεύσῃ εἰς κάλυψιν τῶν τόκων καὶ τοῦ χρεωλυσίου διὰ τὴν ἀποπληρωμὴν τοῦ ἀντιτίμου τοῦ σκάφους καὶ τῶν ἄλλων δαπανῶν. Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θὰ ἐβαρύνετο μόνον διὰ τῆς καταβολῆς τῶν μισθῶν.

Μετὰ τὰς σκέψεις ταύτας ὁ Ἄστιγξ προσπαθεῖ νὰ δώσῃ ἀκριβῆ περιγραφὴν τοῦ νεωτεριστικοῦ δπλασμοῦ τοῦ σκάφους. Τὸ πλοῖον κατ' αὐτὸν πρέπει νὰ ναυπηγηθῇ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ νὰ καταπλεύσῃ

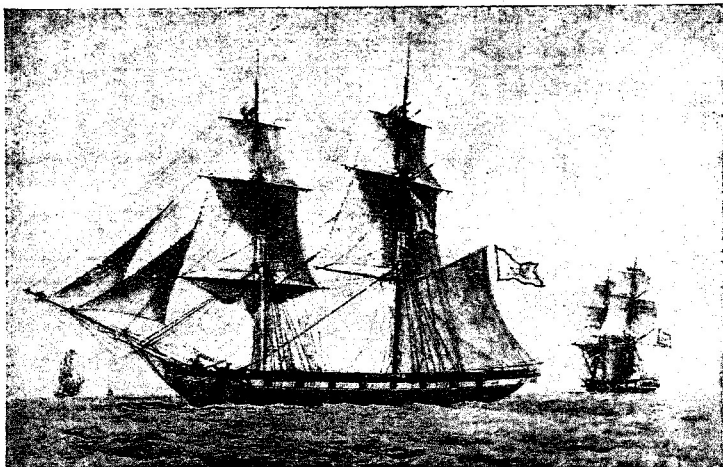
Ἡ ὁδραϊκὴ κορβέτα «Λεωνίδα» τῆς μοίρας Τομπάζη.

εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καθ' ὅλα ἔτοιμον. Νὰ μὴ εἶναι βαρύτερον διακοσίων τόννων, λίαν ἰσχυρὰς ἐν τούτοις ναυπηγίας ὅπως φέρῃ ἀκόπως τηλεβόλα ὀγκῆς 32 καὶ 68 λιτρῶν, διαμετρήματος ἑπτὰ δακτύλων. Τὸ βάρος τοῦ βλήματος θεωρεῖ σπουδαιότατον παράγοντα. Ἐξ τοιαῦτα βλήματα θὰ ἦρουν νὰ καταστρέψουν οἰονδήποτε σκάφος τοῦ πολεμίου. Ὁ ἀριθμὸς τῶν βλημάτων δὲν ἔχει τόσην σημασίαν ὅσον τὸ βάρος καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ κατ'ἀλλήλους χρῆσις φθάνουν δύο ὀβιδοβόλα τῶν 32 κατὰ πρόφραν καὶ πρύμνην καὶ τέσσαρα πλευρικά τῶν 68. Σημειοῦμεν ὅτι ὁ Ἄστιγξ βραδύτερον μετέβαλε τοὺς ἀριθμοὺς τούτους. Τὸ ἀτμοκίνητον ἐγένετο μεγαλύτερον καὶ μετὰ ὀκτὼ τηλεβόλων. Ἵνα μειωθῇ ἡ ἀντίστασις τοῦ

σκάφους εἰς τὸν ἄνεμον καὶ διὰ τὰ παρῶν αἰῶνι μικρότερον στόχον ἐξήτησε ὀλιγώτερον πλάτος καὶ νὰ εἶναι χαμηλόν, νὰ ἔχη δηλαδὴ ὀλίγα ἑξαλά. Τὰ πυροβόλα νὰ τοποθετηθοῦν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ νὰ γεμίζονται ὑπέρτοιχα. Δηλαδή ὁ Ἄστυξ ἔθιξε καὶ ἐπέλυσε πολλὰ τῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα ἀπασχόλησαν τοὺς ναυτικούς ἀρχιτέκτονας τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τὸν ἀνθρακωπικόν πόλεμον τοῦ 1861—1866 καὶ τὰ ὁποῖα ἤθελον ἐγείρει πρωτοφανῆ θόρυβον περὶ τὸ ὄνομά του· ἀλλὰ τὸ πεδῖον τῆς ἐνεργείας του ἦτο περιορισμένον.

Προτείνει ἀκόμη: διὰ τὰ πυροβόλα τῶν 32 τὴν χρῆσιν πεπυρακτωμένων βλημάτων θερμαινομένων ἐντὸς ἀναστρεψιφλόγων καμίνων τὸ ὅποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ μὲ σχετικὴν οἰκονομίαν λόγῳ τῆς ὑπαρξέως τῶν διὰ τὴν κινήσειον μηχανὴν πυρῶν. Τὰ ἐρυθρόπυρα βλήματα δὲν εἶναι καταστρεπτικώτερα τῶν κοίλων βλημάτων τῶν 68, ἀλλὰ φθάνουσι μακρότερα, ἔχουν δηλαδὴ κατὰ τὴν ἐκφρασιν τῶν πυροβολητῶν μεγαλύτερον βεληνεκές. Προαισθανόμενος ὅτι ἡ περὶ πυρακτώσεως τῶν βλημάτων προτάσις του θὰ εὐρισκε μεγαλύτεραν ἀντίδρασιν, ἐπιλέγει: Οἱ πολλοὶ φαντάζονται ὅτι ἐκ τούτου ἐνδεχόμενον νὰ διακινδυνεύσῃ τὸ μεταχειριζόμενον τοιαῦτα βλήματα πλοῖον. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτως. Ὁ κύριος λόγος δι' ὃν δὲν ἐφηρμοσθῇ τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι ὅτι ἐπὶ τοῦ πλοίου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατεβῇ τὸ τηλεβόλον ἐπὶ σκοπὸν πρὶν εἰσαχθῇ εἰς αὐτὸ ἡ ἐρυθρόπυρος σφαῖρα ὥς τοῦτο γίνεται ἐπὶ τῶν ἐπακτίων πυροβολείων. Τοῦτο φυσικῶς προέχεται διότι τὸ πλοῖον μεταβάλλει συνεχῶς θέσιν. Εἰσάγετε λοιπὸν τὸ πεπυρακτωμένον βλήμα καὶ κατόπιν σκοπεύετε ἐνῶ ἐν τῷ μεταξύ τὸ φλέγον βλήμα δύναται νὰ μεταδώσῃ τὸ πῦρ εἰς τὴν ἐκ πυρίτιδος γόμωσιν. Ἡ πεῖρα ὁμῶς δεικνύει ὅτι μὲ καταλλήλους προφυλάξεις τὸ βλήμα δύναται νὰ διαμείνῃ χρόνον τινα ἐντὸς τοῦ σωλήνος τοῦ πυροβόλου χωρὶς νὰ ἐπιφέρῃ πρόωρον ἀνάρλεξιν τῆς ἐν τῇ φυσίγγῃ πυρίτιδος (τῆς gargousse δηλαδή, τοῦ σάκκου τοῦ περιέχοντος τὴν πυρίτιδα). Οὕτως ἡ δυσχέρεια αὕτη—καὶ εἶναι ἡ μόνη—κατανικάται. Πράγματι κατὰ τὴν πολιιορκίαν τῆς Γιβραλτάρης τὰ πυροβόλα ἐσκόπευον κατὰ τῶν πλοίων μετὰ τὴν γέμισιν, ἐκρίθη δὲ μία ἐξ ἀργύλλου πλίνθος, ἣτις ἐμουσχεύετο εἰς τὸ ὕδωρ, ἐπαρκῆς ἀσφάλεια καὶ ὅτι χάρις εἰς τὴν διάβροχον ταύτην πλίνθον χώματος, τοποθετουμένην μεταξὺ πυρίτιδος καὶ πεπυρακτωμένου βλήματος τὸ βλήμα ἠδύνατο ν' ἀφεθῇ νὰ ψυχρανθῇ ἐντὸς τοῦ πυροβόλου χωρὶς νὰ μεταδώσῃ τὸ πῦρ. Ἐν τούτοις πρὸς πλεονα προφυλάξιν δύνανται νὰ τεθῶσιν ὑπο-

στηρίγματα ὑπὸ τὸ βλῆμα τὸ ὁποῖον ἀφοῦ τεθῇ ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς πλίνθου τὸ πυροβόλον νὰ καθαρίζεται καὶ νὰ σπογγίζεται ἐπιμελῶς ἀπὸ πᾶν μόριον πυρίτιδος ὅπερ τυχὸν ἦθελε διαφύγῃ τῆς φουσίγγης. Διὰ τῆς προφυλάξεως ταύτης τὸ βλῆμα ἠδύνατο ν' ἀφεθῇ μέχρις αὐτῆς τῆς ψύξεως χωρὶς κίνδυνον. Οὕτω δὲν θὰ ἔλειπε χρόνος πρὸς γέμισιν καὶ πρὸς πυροβόλησιν, θὰ ἠνέκολύνοντο δὲ τὰ πράγματα ἐὰν τὸ πυροβόλον ἐλειτούργει ὑπερτοίχως. Διότι τότε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γεμισθῇ μὲ τὸ στόμιον ἐκτὸς τοῦ πλοίου ἀφοῦ προηγουμένως κανονισθῇ τὸ ἐνόμετρον, τῆς τελικῆς κατευθύνσεως ἐπιτυγχανομένης δι' ἐλαφρᾶς κινήσεως τοῦ κιλίβαντος (τοῦ διευθέτου ὡς ἔλεγον τότε). Τοιουτοτρόπως δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἀνάγκη νὰ ἐγγίσῃ τις

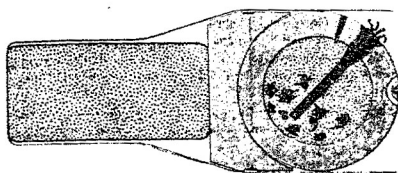
Τῆς ὑδραῖκῆς μοίρας Τομπάζης «Κίμων».

τὸ πυροβόλον ἀφοῦ τὸ βλῆμα ἅπαξ εἰσαχθῇ καὶ ἴσως αἱ προφυλάξεις αὗται εἶναι ὑπερβολικαί. Πετυρακτωμένον βλῆμα μεταχειριζόμεθα εἰς τὰ ἐπάκτια ἔργα ἄνευ τόσοι προφυλάξεων.

«Περὶ τοῦ καταστρεπτικοῦ ἀποτελέσματος τοῦ πετυρακτωμένου βλήματος, ἐπάγεται ὁ Ἄστιγξ, κρίνω περιττὸν νὰ ὁμιλήσω. Πασίγνωστος ἡ καταστροφὴ τοῦ ἰσπανικοῦ στόλου πρὸ τοῦ Γιβραλτάρ. Ἄλλ' ἐὰν μοι ἐπιτρέπεται ν' ἀναφέρω γεγονός ὑπὲρ εἶδα ἐγὼ αὐτὸς ἐν Νέα Ὁρλεάνῃ ἢ γνώμῃ μου θὰ ἐνισχυθῇ. Ἐν Ν. Ὁρλεάνῃ οἱ Ἀμερικανοὶ ἔχοντες δύο πλοῖα ἐν τῇ Μανσιππὶ ἐπλευροκόποιν

τὰς γραμμὰς ἡμῶν ('). Ὑπεφέραμεν πολὺ στερούμενοι πυροβόλου. Μετὰ δύο ἡμέρας κατωρθώσαμεν νὰ φέρωμεν δύο πυροβόλα πεδινὰ καὶ ἐν ὀβιδοβόλῳ. Ἐντὸς δέκα τῆς ὥρας λεπτῶν τὸ ἐν τῶν ἀμερικανικῶν σκαφῶν ἐπυροπολήθη, τὸ δ' ἕτερον καταλιπὼν τὰς ἀγκύρας του ἔφυγε βλέπον τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πεπυρακτωμένων βλημάτων. Ἐὰν τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα ἐλαφροῦ βλήματος ἀτελῶς θερμαινομένου διὰ τὸ ἀκατάλληλον τοῦ κλιβάνου. Ποῖον θὰ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα βλήματος τῶν 32 θερμαινομένου δι' ἀναστρεψιφλόγου καμίνου; Ἐν μόνον βλήμα ἤθελεν ἀναφλέξει τὸ προσβαλλόμενον σκάφος.

Ἐκθέσας οὕτω τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ εἰς τὰ ἐρυθρόπυρα βλήματα ἐπιλαμβάνεται νῦν ὁ φιλέλλην πλοίαρχος ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀξίαν τῆς χρήσεως τῶν ὀβιδοβόλων. «Εἶναι πρὸ πολλοῦ γνωστόν, λέγει, ὅτι τὰ πλοῖα φοβοῦνται περισσότερο τὰς βόμβας ἢ τὰ ἄλλα βλήματα ὅταν αὐταὶ ἐκρήγνυνται καὶ εἶναι καὶ ἐμπρηστικά. Ἐν

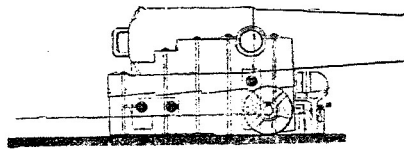
*Τὸ κοῦλον γέμον ρηκτικοῦ γεμίσματος
βλήμα τῆς «Καρτερίας».*

τούτοις ἡ ἀπειλουμένη αὕτη βλάβη δὲν συμβαίνει συχνά. Διότι τὰ βλήματα ταῦτα ἐνεργοῦνται ἐπισκηπτικῶς, ἐρχόμενα ἄνωθεν, δὲν εὐρίσκουσι πάντοτε τὸν στόχον, δηλαδή τὸ πλοῖον, τὸ ὁποῖον εἶναι σχετικῶς μικρὰς ἐπιφανείας καὶ ἀπαύστως κινουμένης.

Ἐὰν ὅμως ἡ γέμουσα ρηκτικοῦ γεμίσματος ὁδὸς ἦτο δυνατόν νὰ βάλλεται ὀριζοντίως νὰ κρούῃ τὰ σκάφη κατὰ πλευράν, νὰ σχίζει τοὺς τοίχους τῶν καὶ νὰ εἰσδύῃ εἰς τὰ πλευρά τῶν καὶ νὰ τ' ἀναφλέγῃ θὰ ἦτο ὡς νὰ εἶχε ριφθῇ ἐπισκηπτικῶς. Σκοπός μου εἶναι ἐν τούτοις ἡ ὁδὸς ν' ἀναφλέγεται μόλις ἐγγίσῃ τῆς παρεὶδος τοῦ πλοίου, νὰ τὸ πυροπολῇ καὶ νὰ τὸ βυθίσῃ καὶ νὰ φονεύῃ καὶ καίῃ τοὺς ὑπὲρτάς τῶν πυροβόλων. Ἀπομένει ἀκόμη νὰ ἐξηγήσω πῶς

(') Βεβαίως ὑπενίττεται συμβάν τοῦ ἀγγλοαμερικανικοῦ πολέμου τοῦ 1812 δηλαδή τὰς ἀγγλικὰς γραμμὰς.

αὶ ὁδοὶ δύνανται νὰ ἐκσφενδονίζωνται εἰς μεγάλην ἀπόστασιν διὰ τῶν μακρῶν τηλεβόλων ἄνεν οὐδενὸς κινδύνου τοῦ σιδήρου. Ὁ κίνδυνος τῆς μεταφορᾶς ὁδῶν εἶναι πολλὸ μικρότερος τοῦ κινδύνου τῆς μεταφορᾶς πυρίτιδος ὅθεν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποδείξω μόνον πῶς δυνάμεθα νὰ θέσωμεν ἀκινδύνως πῦρ εἰς ταῦτα. Ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ θέσῃ τις πῦρ εἰς βόμβαν βαλλομένην διὰ προποβόλου μακροτέρου τοῦ ὅλμου καὶ τῶν χαρυνάδων εἶναι μήπως τὸ βλήμα ἀναφλεγῇ πρὶν ἐξέλθῃ τοῦ στομίου ἐνῶ τὸ βλήμα εἶναι ἀκόμῃ ἐντὸς τοῦ σωλήνος, τὸ ἐναυσμα, ἡ θορυλλὶς καταστραφῇ ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων κτυπημάτων ἢ θρασυθῇ καὶ τέλος ἀναφλεγῇ πρὶν ἢ ἡ ὁδὸς ἐγκαταλείψῃ τὸ στόμιον. Ἄλλ' ἀμφότερα τὰ ἐλαττώματα ταῦτα αἴρονται διὰ τῆς σφηνώσεως τῆς ὁδοῦς ἐπὶ ξυλίνου ὑποβάθρου κοι-

*Τὰ πυροβόλα τῶν 68 λιτρῶν
τῆς «Καρτερίας».*

λαινόμενου διὰ νὰ δεχθῇ τὴν βάσιν τῆς σφαιρας. Ἐκείστη ὁδὸς δέον νὰ διατηρῇται ἐντὸς ἰδιαιτέρας θήκης.

Ὁ Ἄστιγξ ἔρχεται κατόπιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πυροβολήσεως.

Ἐπιμένω τόσον εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ὑπομονήματος τοῦ Ἄστιγ-γος, διότι ἀποτεινόμενος εἰς Ἕλληνας ἀναγνώστας νομίζω ὅτι πρέπει νὰ δώσω ἀκριβῆ περιγραφὴν τῶν σκέψεων αἵτινες ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐνέργειάν του, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἀποτελεσματικὴν. Δὲν ἦτο δὲ τοσοῦτον ἐλαφρὸς νὰ ὑποθέτῃ ὅτι δι' ἑνὸς μόνον ἀτμοπλοίου ἤθελε καθαρίσῃ τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἄλλ' ἦτο βέβαιος ὅτι τὴν ἐπιτυχίαν ἑνὸς πρώτου τοιοῦτου σκάφους, ἤθελεν ἐπακολουθήσῃ ἡ κατασκευὴ ἄλλων. Ἄλλως ἡ σημασία ἑνὸς βαρέος σκάφους, στρατιώτου πανόπλου καὶ ισχυροῦ ἐμφανιζομένου ἐν μέσῳ πληθους ἐλαφρῶν καὶ ἀνισχύρων μονάδων ἔχει ἀνυπολόγιστον ἀξίαν ὥς τὸ ἀπέδειξαν ὅλοι οἱ πόλεμοι ἀπὸ τῆς καταφράκτου ἑλληνικῆς φάλαγγος μέχρι τῶν ἀκάμπτων καὶ δυσμαχῆτων ὑπερπυρρύντων, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου τ' ἀνίσχυρα σκάφη φεύγουσιν ὥς τὰ ὀρνίθια ἐμφανιζομένου ἑνὸς μόνου ἱέρακος.

Κατὰ τὸν Ἄστιγγα πρέπει τὸ πλοῖον νὰ πλέῃ κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ

τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον, καὶ μάλιστα τὸ πλέον ἀπεσπασμένον τοῦ στόλου του καὶ ἀπὸ ἀποστάσεως δισχιλίων μέτρων νὰ ἄρχεται τοῦ πυρός μετ' ἡλαττωμένον γέμισμα διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἐποστρακίζουσαν βολὴν ὅπως θραύσῃ τὰ μαδέρια, ἐπιγγενίδας, τοῦ σκάφους μετ' ὃ πάλιν βάλλει διὰ τοῦ τηλεβόλου τῆς πρώτης διὰ πετυρακτωμένων βλημάτων καὶ πάλιν διὰ τοῦ 68 τῆς ἐτέρας πλευρᾶς.

Ἡ σπουδαιότης τοῦ νεωτεριστικοῦ πλάφους εἶναι καταφανὴς καὶ μετὰ καλῶν πυροσωλήνων, κογκρεβιανῶν πυραύλων καὶ ἄλλων βελτιώσεων ὃ Ἄστιγξ ἔχει πεποιθήσιν ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ καὶ κατὰ πλοίου οἰουδήποτε μεγέθους καὶ σχήματος εἰς ὕδατα ὅπως οὖν γαλήνια. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν εὐστοχίαν βλήματος βαλλομένου ἐκ πλοίου ἢ δυσκολία ἐγκείται ἐν τῇ ὑψώσει, ἀλλ' ὅταν τὰ πυροβόλα τεθῶσιν ἐν εὐθυβολίᾳ οὔτε τὰ πετυρακτωμένα, οὔτε αἱ ὀβίδες θέλουσιν ἐποστρακίσει οὕτως ὥστε νὰ διέλθωσιν ὑπεράνω τοῦ πολεμίου.

«Ὡς πρὸς τὸν κίνδυνον νὰ πύθῃ τι ἢ ἀτμομηχανὴ ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ πυρός, ποία πολεμικὴ ἐπιχείρησις δὲν ἔχει τοὺς κινδύνους τῆς; Ἀλλ' ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὸν μικρὸν στόχον τὸν ὅποιον παρέρχει χαμηλὸν ἀτμόπλοιον ἐρχόμενον ἀντίπρωρον καὶ παρουσιάζον πλάτος δεκαοκτὼ μόνον ποδῶν, βάλλον δ' εὐθὺς ἀμέσως διὰ βαρέων βλημάτων ἀπὸ ἀποστάσεως καὶ ἔχον νὰ κάμῃ μετ' αὐτοῦ οἷτινες γινώσκουσιν πῶς μετεχειρίσθησαν τὰ πυροβόλα τῶν μέγροι τοῦδε ἐν θαλάσῃ, ἢ ἐπιτυχία φαίνεται ἐξησφαλισμένη». Ὑπολογίζει ἀκόμη ἐπὶ τὴν ἐκπληξιν ἣτις θὰ ἐπέλθῃ ἐκ τῆς θέας πλοίου κινουμένου ἄνευ τῆς βοήθειας τοῦ ἀνέμου καὶ ἐν γαλήνῃ. Κρίνει δ' ἀπαραίτητον ὃ Ἄστιγξ τὸ ἔλλην. ἀτμόπλοιον νὰ συνοδεύεται ὑπὸ ἀνθρακοφόρου πάρωνος, χρησίμου καὶ διὰ τὴν ρυμούλκωσιν. «Τὸ καλλίτερον θὰ ἦτο ὁ ἀτμός νὰ χρησιμοποιητῇ μόνον κατὰ τὴν μάχην».

Αὐταὶ εἶναι ἐν συντόμῳ αἱ κύρια γραμμαὶ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Ἄστιγξ, ὅστις διὰ τῆς ἐπιμονῆς του καὶ καρτερίας του κατώρθωσε τέλος νὰ παρασύρῃ τὴν κυβέρνησιν καὶ τοὺς δανειστάς τῆς Ἑλλάδος καὶ αὐτὰ τὰ φιελληνικὰ κομμάτια. Ὁ λόρδος Βύρων ἂν καὶ μὴ εἰδικὸς φαίνεται ὅτι δὲν παρείδεν ἐντελῶς τὰς ἰδέας τοῦ Ἄστιγξ καὶ κατενόησε τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν. Ἴσως ἐξεφράσθῃ εὐνοϊκῶς καὶ συνεζήτησε μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, ὃ δὲ μετ' αὐτοῦ συνταγματάρχης Στανὼπ (Lattres du Colonel Stanhop sur la Grèce par Arthur Mielle σ. 258 - 259) ὑπεστήριξεν ἐκθύμως. «Ἐὰν ἢ Ἑλλὰς εἶχε τρία ἢ τέσσαρα πολεμικὰ ἀτμοκίνητα κλπ.

δὲν θὰ εἶχε πλέον νὰ φοβηθῇ ἄλλο ναυτιζὼν ἐκτὸς τοῦ Ἀγγλοῦ.
Ἀλληλογραφῶν δὲ πρὸς πρὸς τὸν Bowring λέγει: Τὰ κομμάτια
τοῦ Λονδίνου δὲν δύνανται νὰ προμηθεύσωσιν ἐν ἀπλήρωτον καὶ
μίαν βάριν ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς ὑπόδεγμα: Καὶ μετὰ τὴν ἐν
Ἀθήναις συνάντησίν του μετὰ τοῦ Ἀστιγγοῦ προσέθετεν: Ὁ πλοία-
ρχος Ἀστιγὲς ἀνυπομονεῖ ν' ἀποκτήσῃ ἐν ἀτμοκίνητον σκάφος.
Προσφέρει ἐξ ἰδίων του χιλίας λίρας στερόλινας εἰς τὸν ἔθρονον. Δια-
τείνεται ὅτι μεθ' ἐνὸς μόνου σκάφους φέροντος πυροβόλα τῶν 32 καὶ
κάμινον πρὸς πυράκτωσιν τῶν βλημάτων δύναται νὰ παραλύσῃ τὸν
ἀποκλεισμόν Χαλκίδος, Καρύστου, Ναυπάκτου, Πατρῶν. Πῶς εἶναι
δυνατὸν νὰ εὑρετε ἐφοπλιστάς πρὸς κατασκευὴν τοιοῦτου σκάφους;
Ὁ πλοίαρχος ἀπεφάσισε νὰ υποβάλῃ τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει τὸ
σχέδιόν του». Ὁ Στανὼπ ὁμιλεῖ ἀκόμη καὶ περὶ τοῦ πόθου τοῦ
Ἀστιγγοῦ νὰ τοποθετηθῇ ἡ μηχανὴ χαμηλά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Αἱ σκέψεις τοῦ Ἀστιγγοῦ γίνονται δεκταί.—Ἐπιστολὴ πρὸς Τομπάξην.—
Ἀποστέλλεται εἰς Ἀγγλίαν.—Τελευταῖαι περιπέτειαι.—Μεταξὺ Ἀγγλῶν
ἐν τοῖς ἑλλήν. ὕδασι.—Ἀναχρονισμοί.—Πάλμας.—Κόχραν.

Τέλος ὡς εἵπομεν, ἡ πίστις καὶ ἡ ἐπιμονὴ ἐθουσίμειναν. Ἡ
ἐλλήν. κυβερνήσις παρεδέχθη τὰς ἰδέας του, νόθετήσασα τὸ ζήτημα
τῶν ἀτμοπλοίων καὶ τοῦ νέου πυροβολικοῦ. Ποία ἡ χαρὰ τοῦ Ἀστιγ-
γοῦ! Ἀμέσως ἔγραψε πρὸς τὸν Ἰάκωβον Τομπάξην περὶ τῆς ἐπι-
κειμένης μεταβάσεώς του εἰς Ἀγγλίαν μετὰ διαταγῆς πρὸς τοὺς ἐκεῖ
ἀντιπροσώπους τῆς Ἑλλάδος. Ἐλπίζει νὰ ἐπανεέλθῃ μετὰ τῆς ἀτμο-
κινήτου Κορβέττας τὸν Ἀπρίλιον. Ἐν τούτοις μικρὸν πρὸ τῆς ἀναχω-
ρήσεώς του, ὡς ἂν ὁ δαίμων ἀνεμυγνύετο διαρκῶς εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα
τῶν ἀτμοπλοίων περίεργον καὶ ἀνήκουστον συμβῆναι παρ' ὀλίγον ν'
ἀνατρέψῃ τὰ πάντα καὶ νὰ ἀποκόψῃ προορίζα πᾶσιν ἐλπίδα περὶ
πραγματοποιήσεως τοῦ σχεδίου. Τὸ ἐπεισώδιον αὐτὸ συνέβη τὴν 3
Μαρτίου 1824 ἐξ ἀπιστεῦτου προδοσίας τοῦ λόρδου Τσῳρτσάιλ, φίλου
τῶν Τούρκων καὶ ἀντιπράκτοντος εἰς τὰς προσπάθειάς τῶν Ἀγγλῶν
φιλελλήνων. Ἀς ἀκούσωμεν τί γράφει ὁ ἴδιος περὶ τοῦ γεγονότος τού-
του ὅπερ συνέβη καθ' ἣν ἐποχὴν εὗρίσκετο ἐν Ἀθήναις καὶ πλησίον
τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀγαπητέ μου Γιωκουμάκη

θα έμαθες ίσως περί τοῦ δυσμερέστον ὅπερ μᾶς συνέβη μὲ ἀγγλικὴν κορυβέτταν. Προσεκλήθημεν ἐπ' αὐτῆς εἰς γεῦμα ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Γκούρας, ἐγώ, ὁ γαμβρὸς τοῦ Ὀδυσσεῶς Τρελλώνης... καὶ διηγέ-
 τοι πῶς ἐκινδύνευσαν νὰ ἀπαχθῶσιν εἰς Σμύρνην καὶ ριφθῶσιν εἰς
 χεῖρας τῶν Τούρκων. Ὁ Συνταγματάρχης Στάνωπ περιγράφει λε-
 πτομερέστερον τὸ ἀλλόκοτον συμβάν. Ἐκτὸς τοῦ Ὀδυσσεῶς, τοῦ
 Ἀστιγγος, τοῦ Τρελλώνη, ἦσαν ἀκόμη προσκεκλημένοι ὑπὸ τοῦ
 ἰδιοκτητοῦ τῆς κορυβέτας λόρδου Τσώρτσιλ ὁ δόκτωρ Τύνδαλλ καὶ
 ὁ Τριζώνεϋ. Ἐπέβησαν ἐντελῶς ἀνύποπτοι τοῦ σκάφους, εὐτυχῶς
 συνοδευόμενοι ὑπὸ μικρᾶς σωματοφύλακῆς τριάνοντα ἀρματολῶν
 ὅπως ἦτο συνήθεια δι' ὅλους τοὺς ἀρχηγούς τότε. Τὸ σκάφος εἶχε
 νηολογηθῇ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης καὶ εἶχε καὶ τουρκικὸν τινα
 χαρακτῆρα. Ὁ ἄπιστος λόρδος ἦτο φίλος τῶν Τούρκων καὶ ἐμίσει
 τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς φιλέλληνας. Ἀπεφάσισε διὰ νὰ φανῇ εὐχά-
 ριστος καὶ χορήσιμος εἰς τοὺς φίλους του νὰ παῖξῃ ἐν τολμηρὸν παιγ-
 νίδιον ὑπὲρ αὐτῶν ἐπανερχόμενος εἰς τοὺς χρόνους τῶν πειρατικῶν
 ρίζικ· καὶ Κανούτου τοῦ μεγάλου. Προσεκάλεσε λοιπὸν τοὺς προση-
 μειωθέντας εἰς πολυτελὲς γεῦμα καὶ ὅτε εἶδε τοὺς συνδαιτυμόνας εἰς
 τινα εὐθυμίαν διέταξε ν' ἀνελκύσωσι τὰς ἀγκύρας καὶ νὰ ἀναπετά-
 σωσι τὰ ἱστία ἐπὶ σκοπῷ δῆθεν διασκεδαστικῆς ἐκδρομῆς διὰ τὴν κα-
 λὴν χώνευσιν. Ἐλογάριασεν ὅμως χωρὶς τὸν Τρελλώνη καὶ τὸν Γκού-
 ραν οἵτινες ἂν ἀρχῆς ἦσαν ἀνήσχοι. Ὁ Τρελλώνης ἀντιληφθεὶς
 ὑποπτα κινήματα ἐπειθανάγκασεν ἄθορύβως τοὺς συνδαιτυμόνας νὰ
 καταλίπουν τὴν τράπεζαν καὶ ν' ἀνέλθουν ἐπὶ τοῦ ἐπιστέγου δῆθεν
 διὰ τὸν καφέ. Ὁ δὲ Γκούρας βλέπων τὸ πλοῖον νὰ κινῆται καταλεί-
 πον τὸν Πειραιᾶ ἐξεκλύσας τὴν σπάθην κόπτει μετὰ μεγάλης ἐτοι-
 μότητος τὰ οἰακόσχοινα καὶ καθιστᾷ τὸ σκάφος ἀκυβέρνητον. Τότε οἱ
 ἄλλοι κόπτουν τὰ σχοινία τοῦ χειρισμοῦ. Οἱ σωματοφύλακες πηδοῦν εἰς
 τὰ ἐφόδια στρέψαντες τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ πληρώματός τοῦ Τσώρτσιλ.
 Ὁ Ὀδυσσεύς ὅστις ἔδειξε μεγάλην ψυχραιμίαν κατώρθωσε νὰ τοὺς
 συγκατήσῃ. Ὁ Τρελλώνης ἔγραφε τὴν ἐπαύριον. «Ὁ λόρδος
 Τσώρτσιλ οὐδὲν ἄλλο ἐκέκρινε ἐκ τῆς φρικώδους αὐτοῦ ἀπιστίας ἢ
 νὰ κατασπλώσῃ τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν. Ὁ Ὀδυσσεύς ἠρκέσθη νὰ
 παρακαλέσῃ τὸν λοχαγὸν Κλύφφορντ νὰ περιγράψῃ εἰς τὰς ἀγγλικὰς
 ἐφημερίδας τὴν διαγωγὴν τοῦ Τσώρτσιλ ἔγραψεν ὅμως διὰ τοῦ Τρελ-
 λώνη εἰς τὸν Ἀγγλον ναύαρχον τοῦ Αἰγαίου νὰ μὴ ἐνεργήσῃ ἀνά-
 κρισιν κατὰ τοῦ Τσώρτσιλ. Ὁ συνταγματάρχης Στάνωπ ἔγραφε
 πρὸς τὸν λόρδον Βύρωνα (8 Μαρτίου 1824). «Ἐξέφρασα τὴν ὁδύ-

νην μου πρὸς τὸν Ὀδυσσεά καὶ τὸν ἐβεβαίωσα ὅτι ἡ ζοινὴ γνώμη τῆς Ἀγγλίας θὰ καταδικάσῃ ὁμοφώνως τὴν ἀκατανόμαστον ἀπόπειραν τοῦ Τσώρτσιλ ν' ἀρπάσῃ τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τοὺς Τούρκους. Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀστιγξ ἀπέπλεεν εἰς Ἀγγλίαν ὅπως τελειώσῃ ἐκεῖ τὸ ἐπὶ τοῖς τῶν περιπετειῶν του. Μετέβαινεν εἰς Λονδίνον ὅπως ἐπιτηρήσῃ τὴν ναυπήγησιν τοῦ πρώτου ἐθνικοῦ ἀτμοκινήτου. Τὸ ποτήριον τῶν πικριῶν ὑπερεπληρώθη ἐν Λονδίῳ. Ἐν τῷ τῷ τόμῳ τοῦ «*Δελτίου*» τῆς Ἰστ. καὶ Ἑθν. Ἑταιρείας ἔχω δημοσιεύσῃ ὅλα τὰ χρήσιμα πρὸς πληροφορίαν τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ὁ Ἀστιγξ ἐλιθοβολήθη ὡς λιθοβολοῦνται οἱ Ἀπόστολοι. Ἡμύνθη ὅμως κρατερῶς ἔχον τὸ δίκαιον ἐπὲρ αὐτοῦ. Ἀπήντησε, πάντοτε νικηφόρος, καὶ πειστικῶς ἐν τῇ Abeille Grecque καὶ ἐν τῇ «*Γεν. Ἐφημερίδι*» κατὰ τοῦ φυλλαδίου τοῦ κόμματος Πάλμα, ὅστις ἡγεῖτο τοῦ ἀντιδραστικοῦ χοροῦ εἰς ὃν δυστυχῶς παρεσύρθησαν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Κυβερνήσεως Ὁρλάνδος καὶ Λουριώτης καταραδιουργηθέντες καὶ ἀντὶ ν' ἀκούσωσι τὴν κυβέρνησιν τῶν ἡκουον τὸν Πάλμαν. Τὸ δὲ χεῖριστον πάντων, ἡ ἐμφάνισις τοῦ λόρδου Κόχραν εἰς τὸ ἀνώτατον ἐν τῷ ναυτικῷ ἀξίωμα περιέπλεξεν ἔτι μᾶλλον τὰ πράγματα καὶ ἡπέλιψε νὰ καταποντίσῃ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἀτμοπλοίων. Ὁ Κόχραν ἦσο ἀνδρειότατος ἀνὴρ ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν ἀναμίσουν εἰς ὅλας τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Ἦτο ἄστατος, βίαιος, θυμώδης καὶ ἐπιπόλαιος. Τὸ χεῖριστον δὲ πάντων ὅτι μὲ τὴν προσωπολατρείαν ὅφ' ἣς καταλαμβανόμεθα κατὰ περιόδους, οὐδεὶς ἐτόλμα ν' ἀντεῖπῃ. «*Τὸ εἶπεν ὁ λόρδος Κόχραν ἔλεγε σύσσωμος ὁ ἐλληνικὸς λαός, τὸν ὅποιον οἱ φλύαροι καὶ ραδιοῦργοι δὲν ὤκνουν ν' ἀποτρελλάνουν. Ὁ Κόχραν ἀκούσας περὶ ἀτμηλάτων τὰ ὅποια ὅμως ἐντελῶς ἡγνῶει, ἐξήτησεν ἕξ τοιαῦτα μετ' ἐλαφροῦ πυροβολικοῦ, σκάρφῃ δηλαδὴ ἀκατάλληλα τὰ ὅποια τὰ μὲ τὰς μακρὰς καὶ ἀλλεπαλλήλους πυροβολοστοιχίας πλοῖα τῆς γραμμῆς ἤθελον παρευθὺς καταβάλλει. Τὰ φρόνιμα σχέδια τοῦ Ἀστιγγος σχεδὸν κατεποντίσθησαν. Οἱ δανεισταὶ Ρικάρδο, οἵτινες ἐκράτουν εἰς χεῖρας τῶν τὸ προϊόν τοῦ δανείου διστάζοντες νὰ τὸ παραδώσωσι εἰς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἣτις δὲν ἐθεωρεῖτο πολὺ τακτικὴ, οὐδὲ ἦτο ἰσχυρά, ἦσαν καταγοητευμένοι μὲ τὸν Κόχραν, ὅστις ἀληθῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐθεωρεῖτο ὁ μεγαλύτερος ναυτικὸς τοῦ κόσμου, ὀφείλων τοῦτο εἰς τινὰ κατωρθώματα, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρωτίστως διότι ὁ περιφημοῦς ναυτ. μυθιστοριογράφος τῆς Ἀγγλίας *κάπται Μάρνατι* ἀναγνωσκό-*

μενος ὑπὸ μυριάδων ἀναγνωστῶν τὸν εἶχεν ὥς τύπον τῶν ἡρώων τῶν ἐπαγωγῶν μυθιστορημάτων του εἰς ἃ ὁ ρωμαντικός οὗτος τί-
πος καὶ ὁ πλήρης περιπτειῶν βίος του ἡρμιόζε καλύτερον ἀπὸ τὰς
βαρείας φυσιογνωμίας τῶν μεγάλων βρετανῶν ναυάρχων (1). Οἱ

1) Ὁ λόρδος Θωμὰς Κόχραν ἐγεννήθη ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ 1775. Διεκρίθη
διὰ τὴν ἑκτακτον αὐτοῦ τόλμην. Κυριεύσας μεγάλην ἰσπανικὴν φρεγάταν
προήχθη εἰς πλοίαρχον ἐν ἡλικίᾳ 25 μόνον ἐτῶν. Αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν
Γάλλων, ὡς ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του μετέσχε τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς ἐπὶ
τῆς Μάγχης Βουλῶνις. Τὸ 1809 κατέστρεψε τὸν γαλλικὸν στόλον τοῦ ναυάρ-
χου Ἀλλεμιάν ἔξω τοῦ Ροσφόρ κατὰ τὴν νῆσον Αἰξ καὶ ἔμεινεν ἱππότης τοῦ
Λουτροῦ. Ἀλλὰ περιήλθεν εἰς διενέξεις μετὰ τὸ Ναυαρχεῖον καὶ τὴν Κυβέρνη-
σιν. Γενόμενος βουλευτὴς κατήγγειλε τὸν τέως προϊστάμενόν του λόρδον
ναύαρχον Γκάμπιερ ἰσχυρίζομενος ὅτι ἡ ἀνιζανότης του καὶ κακοβουλία
ἠμποδίσαν αὐτὸν νὰ καταλάβῃ ἐντελῶς τὸν γαλλικὸν στόλον. Ὁ Γκάμπιερ
ἐζήτησε νὰ δικασθῇ καὶ ἡθωώθη. Ὁ Κόχραν τότε ἐπετέθη σφοδρῶς κατὰ
τοῦ Ὑπουργείου. Ἀπηλλάγησαν αὐτοῦ κατηγορήσαντες ὡς ὀργανωτὴν κερ-
δοσκοπίας ἐπὶ τῶν βρετανικῶν χρεωγράφων διὰ ψευδοῦς διαδόσεως περὶ
παραιτήσεως τοῦ Ναπολέοντος. Κατάδικωθεις κατεδικάσθη εἰς ἔτους φυλά-
κισιν καὶ χιλίων λιρῶν πρόστιμον. Ἐξεδιώχθη τοῦ Κοινοβουλίου, διεγράφη
τοῦ Τάγματος τοῦ Λουτροῦ καὶ τοῦ Στόλου. Οἱ ἐκλογεῖς του τὸν ἀπέστειλαν
πάλιν εἰς τὰς Κοιότητας, διακηρύττοντες «ὡς τελείως ψευδὲς ὅτι μετέλθε
χρηματιστικὰ τεχνάσματα. Ἐν τῇ φυλακῇ τὸν μετεχειρίσθησαν μετὰ σκλη-
ρότητος. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Βουλὴν, παρητήθη διὰ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ γι-
λιανοῦ στόλου. Συνέτριψε τοὺς Ἰσπανοὺς, ἀλλὰ περιήλθεν εἰς ἔριδας μετὰ
τῆς χιλιανῆς κυβερνήσεως. Διέπραξε βεβαίως πολλὰ μεγάλα πράγματα ἐν
Ἀμερικῇ. Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ περιέρχεται εἰς ἔριδας πρὸς τὰς κυβερ-
νήσεις ὅφ' ἃς ὑπηρετεῖ. Ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Μεγάλου ἢ Εἰρηνικοῦ Ὁκεα-
νοῦ Χιλὴ καὶ Περουβία ἔδραζαν τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Ἰσπανικῆς κυριαρχίας.
Ὁ Ἡρόδωτος Οἰγίνης ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀρτισυστάτου χιλιανοῦ ναυ-
τικοῦ εἰς τὸν Κόχραν. Οἱ Ἀγγλοὶ ἀξιωματικοὶ οἵτινες ἦσαν ἤδη εἰς τὴν
ὑπηρεσίαν τῆς χιλῆς γινώσκοντες τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόρδου παρητήθησαν
καὶ ἀπῆλθον. Οἱ ἀπομείναντες προὔτιμων τὸν ἐντόπιον ναύαρχον Μπλάνκο
Ἐγκαλάδα. Ὁ Κόχραν ἀναχθεὶς ἐκ Βαλπαράϊσου ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ ἐπι-
νεύου τῆς Αἰμας Καλλάο. Ἠλπίζε νὰ ἐνεργήσῃ αἰφνιδιστικῶς — ἢ προσφι-
λῆς του τακτικῇ, — ἀλλ' ὁ ἰσπανὸς ἀντιβασιλεὺς Πεζουέλα ἡγγύνηται καὶ ἀν-
τιπαρετάχθη διὰ τῶν πυροβολείων καὶ τοῦ στόλου, ὅστις εἰς ὕλικὸν τοῦλά-
χιστον ἦτο ἀνώτερος. Ἡ φρεγάτα τοῦ Κόχραν ἠγκυροβόλησε. Ὁ ἀντιπυρο-
βολισμὸς ὑπῆρξε ἐκκωφαντικὸς, ἀλλ' οἱ ὑπηρεταὶ τῶν πυροβόλων ἀνάσκητοι
ἐκατέρωθεν. Ἐβαλλον ἀκάρπως καὶ ὁ Κόχραν ἐπὶ τέλους ἐβαρύνθη. Ἀφῆ-
σας δύο σκάφη νὰ ἐπιτηρώσι τὸ Καλλάο, ἀπεμακρύνθη. Ἀνῆλθε τὴν δυ-
τικὴν ἀκτὴν τῆς Μεσημβρ. Ἀμερικῆς, συνέλαβε μίαν ἐφοδιομοποιμίαν, ἐφο-
ρολόγησε τὴν πόλιν Γκουάρνεϋ, ἐλεηλάτησε τὴν Παϊταν. Ἐπανελθὼν εἰς
Καλλάο κατελήφθη ὑπὸ φοβερᾶς ὀργῆς μὴ εὐρὼν πλέον τὸν Μπλάνκο, ὅστις

δανεισται Ριζάρδο ἔχοντες σχηματίσῃ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἀνάμιξις του εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἤθελον ἀνατιμίσῃ ὀρυμητικῶς τὰ ἑλληνικὰ χρεώγραφα, ἀπεράσιον νὰ προκαταβάλλωσιν εἰς τὸν θαλάσσιον ἥρωα μεγάλα ποσά. Ὁ Κόχραν ἔλαβε 37 χιλ. λιρῶν στερίων ὡς ἀποζημιώσιν τῶν ὅσων ὠφείλεν αὐτῷ ἡ Βρασιλία πολλάς δὲ ἀκόμη χιλιάδας ὡς ἔξοδα τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπιχειρῶν ἐπιχειρήσεών του. Ὁ Ἀστιγξ τότε ἔπαυσε πλέον νὰ ὀμιλῇ περὶ ἀπμοιωνή-

κουρασμένους καὶ δυσαρεστημένους ἐδράζατο τῆς πρώτης εὐκαιρίας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Χίλῃν δικασθεῖς ἡθωώθῃ, ἀλλὰ δὲν ὑπηρετήσε πλέον ὑπὸ τὸν Κόχραν, ὅστις ἐν τῇ μεταξὺ ἡσυχάζετο ἐν Βαλπαράισῳ νὰ ἐτοιμάσῃ δευτέραν στρατείαν, διότι ἡγγέλετο ὁ κατάπλους μεγάλων ἰσπανικῶν πλοίων. Ὁ χιλιανὸς στόλος συνεκροτεῖτο ἐξ ὀκτὼ πλοίων, ἐξ ὧν τρεῖς φρεγάται καὶ δύο πυρπολικά καὶ φορτίου πολεμικῶν πυραύλων. Ἐπὶ τέσσαρας κατὰ σειρὰν νύκτας δύο σχεδία μετὰ εἰδικῶν ἐγκαταστάσεων ἐξηκόντιζον μέγαν ἀριθμὸν πυραύλων. Ἀλλ' οἱ πλείστοι ἐξέκλινον τοῦ σκοποῦ ἢ ἐξεργήγουντο προώρως· οἱ δὲ προνοητικοὶ Ἰσπανοὶ εἶχον καταβιβάσῃ πᾶσαν τὴν ἑξαρτίαν ὅπως μειώσωσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ στόχου. Τότε ὁ Κόχραν μεταχειρίσθη τὰ πυρπολικά του. Ἀλλὰ ταῦτα ἀνακαλυφθέντα ἐγκαίρως διετρήθησαν καὶ ἀνετινάχθησαν. Πρὸ τῆς ἐπιθέσεως ἐν τούτοις εἶχε γίνῃ μέγας θόρυβος διὰ τὴν φοβερὰν παρασκευὴν τοῦ Κόχραν. Ἦλθε δὲ νῦν καὶ ἡ σειρά τοῦ θεάτρου τῆς Λίμας καὶ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν δεξιὸς καὶ ἀριστερὸς κομικὸς ἐνδεδυμένος ὡς ναύαρχος κατὰφορτος κογκρεβιανῶν πυραύλων καὶ ὁμοιομάτων πυρπολικῶν. Ὁ Κόχραν καὶ οἱ πύραυλοι διασκέδαζον τὸ κοινόν. Ὁ Κόχραν βαρέως φέρων τοὺς χλευασμοὺς τῶν Ἰσπανῶν ἐπεζήτηε τὴν εὐκαιρίαν μεγάλου τινος κτυπήματος. Πρὸς δυστυχίαν φοβερὰ ἐπιδημία ἐξεροράγη εἰς τὸν στόλον του καὶ ἠνάγκασε αὐτὸν νὰ διασπείρῃ τὰς δυνάμεις του, ἐνῶ τὰ ἰσπανικὰ τῆς γραμμῆς ἡγγέλοντο ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἀλλ' ὁ Κόχραν ὑπελόγιζεν ἐπὶ τοῦ ἀστέρα του, καὶ τῆς σχετικῆς ἀποσυνθέσεως τοῦ ἰσπανικοῦ ναυτικοῦ καὶ πράγματι τὰ ἰσπανικὰ δίκροτα ἐπέστρεψαν ἄπρακτα, τὸ ἐν σεσηπός, τὸ ἄλλο ἀποβαλὼν τοὺς ἰστοὺς κατὰ τὸν κάβο Χόρν. Μόνον ἡ φρεγάτα «Προνέμπα» κατόρθωσε νὰ προσεγγίσῃ τὰς ἀγκῆς τῆς Περουβίας καὶ νὰ τυπώσῃ εἰς τινὰ ποταμόν. Ὁ Κόχραν προσπάθησε νὰ τὴν ἀρπάσῃ, ἀλλὰ κατεβίβασε τὸ πυροβολικόν της εἰς σχεδίας ὀλιγόστευσε τὸ ἔρμα καὶ ἀνῆλθε τὸν ποταμόν. Νέα ἀποτυχία, νέοι γέλωτες ἐν Λίμα. Ἐν τούτοις ὁ Κόχραν κατήρχετο πρὸς νότον ὑπὸ τὸ κράτος ἀπειρογράφτου ὀργῆς τέλος τὴν 17 Ἰανουαρίου 1821 εὗρίσκετο πρὸ τῆς Βαλδιβίας ἰσχυροτάτου βασιλικοῦ φρουρίου Ἐπλησίασε τὰ ἐχθρικά πυροβόλαια, μὴ ἀξιώσαντα αὐτὸν μεγάλης προσοχῆς ἐνισχύων τὴν ἱστιοφορίαν του τρέχει ἀκόμη πρὸς νότον, αἰχμαλωτίζων ἐν τῇ μεταξὺ τὸν πάριον *Περόλλο*. Φθάσας εἰς Τελειαχουάνο ξηγεῖ παρά τοῦ στρατηγοῦ Φρέϋρε, κατόπιν καὶ προέδρου, 250 ἀνδρας διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Βαλδιβίαν. Ὁ Φρέϋρε ὑπέθεσεν ὅτι ὁ ναύαρχος ἔπαθε τὰς φρένας. Ὅτε ὁμως εἶδεν ὅτι οὗτος ἐσπευσμένως παρεσκευάζετο εἰς ἐπίθεσιν, ἔκρινεν ὅτι

των καὶ περὶ τοῦ ποσοῦ τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑποσχεθῇ. Παραιτηθεὶς μάλιστα ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐξοχὴν. Ἐν Λονδίῳ διέτριβε τότε ὁ ἔξ

Ὁ λόρδος Θωμᾶς Κόχραν.

ἀποροῦντων Γραμματεὺς τοῦ λόρδου Βύρωνος καὶ ὑπασιπιστὴς κόμης Πέτρος Γκάμπα, ὁ ἀδελφὸς τῆς αἰσθηματικῶς μετὰ τοῦ Βύρωνος

δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ Ὁ Κόχραν δὲν ἔχασεν οὔτε στιγμήν. Ματαίως οἱ ἀξιωματικοὶ προβάλλουν τὴν ἐξάντλησιν τῶν πληρωμάτων, τὴν ὁμίχλην. Ὁ Κόχραν διατάσσει «Ἐμπρός!» ὃ ὡς καὶ ἐν ᾧ τρικῇ ἀργότερα. Οἱ χιλιανοὶ ἦσαν πλέον τυχεροί! Ἡ ναυρχὺς προσκρούσασα εἰς ὕψαλον παρ' ὀλίγον νὰ καταποντισθῇ. Τὰ ὕδατα ἤρχισαν νὰ εἰσρέουν. Ὁ Κόχραν δὲν ἐπτοήθη. Τέλος τὰ ὑψώματα τῆς Βαλδιβίας ἐπιφαίνονται. Ἡ Βαλδιβία ἐθεωρεῖτο ἀπόρρητος, προσσιζομένη νοτίως ὑπὸ τῶν πυροβολοστοιχιῶν τοῦ Σάν-Κάρλο, Ἀμάργας, Στέμματος καὶ τοῦ φρουρίου Κοράλ Βορείως. ὑπὸ τοῦ φρ. Νιέμπλα, ὅλα αὐτὰ μὲ διασταυρούμενα πυρὰ καὶ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ λιμένος ἡ ὄχυρά νησις Μαντζάρα. Τὸ Κοράλ μόνον εἶχεν ἐξήκοντα βαρέα τηλεβόλα. Τὸ φρούριον Νιέμπλα περιεστοιχίζετο ὑπὸ ὑφάων Δισχιλίοι ἄνδρες ἐφρουροῦν τὰ ὄχυρά ταῦτα. Ὁ Κόχραν ἀφήσας τὴν φρεγάταν του εἰς ἀπόστασιν ἐπέβη μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τινος ἡμιολίας καὶ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔρριπτε τὴν ἄγκυραν εἰς κολπίσκον πλησίον τῆς Βαλδιβίας τὴν νύκτα στρατιῶται καὶ ναῦται ἀποβάτες βαδίζουν κατὰ τῶν μεσημβρινῶν ἀμυντηρίων. Ἡμερία πλήρης ἐν τῷ ἰσπανικῷ στρατοπέδῳ. Οὐδεὶς φρουρὸς ἀντελήφθη τοὺς Χιλιανούς οἵτινες συντόμως καταλαμβάνουσι τὰ πυροβολεῖα καὶ εὐρίσκουσι τὰς πύλας τοῦ Κοράλ ἀνοικτὰς οἱ δ' ἐξ ἀπροόπτου καταληφθέντες βασιλικοὶ περιέρχονται εἰς πανικὸν καὶ φεύγουσι τὴν 3 Φεβρ. Ἡ φρουρὰ τῆς Νιέμπλα μὴ ὑποπεύουσα τὸ συμβάν τῆς νυκτὸς βλέπει μέγα πλοῖον εἰσπλέον μὲ τὰ ἰσπανικὰ χρώματα. Ἀπὸ 500 μέτρων ὑψώνων τὴν σημαίαν τῆς Χιλῆς ἄρχεται τοῦ πυρός. Εἶναι ὁ Κόχραν ἐπὶ τοῦ «Ὁγκιως». Ἡ ἀκατα-

συνδεθείσης· περιωνύμον κοινήσσης Γκουϊταβίλ, γνωστός διὰ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὸν Βέρωνα καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁμοῦ τυχαίως συνήντησε μίαν ἡμέραν τὸν Ἀστιγγά ἐν τῷ Ἀστει καὶ ἀπὸ οὐμίας

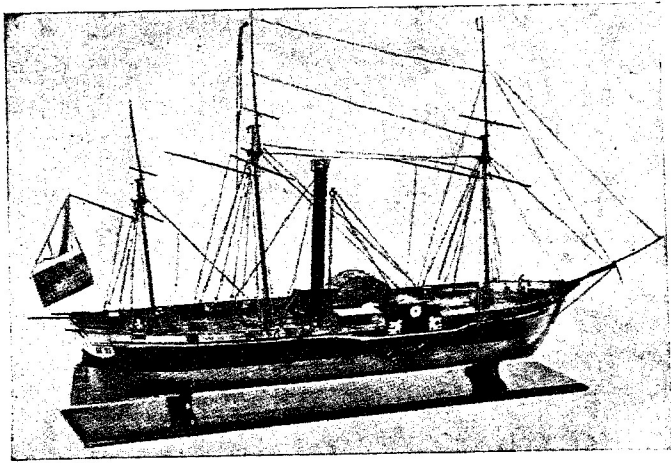
νόητος σιγῇ τῶν μεσημβρινῶν φρουρίων καταταράσσει τοὺς στρατιώτας. Ἐγκαταλείπουν τὸ ἰσχυρὸν φρούριον φωνάζοντες· Προδοσία! Ὁ Κόχραν συμπληροῖ τὴν νίκην κυριεύων τὴν Μαζάραν ἑκατὸν πυροβόλα καὶ ἐν σάκκῳ περιέρχονται εἰς χεῖρας του. Εἶναι μοναδικὸν τὸ γεγονός τῆς ἀλώσεως τῆς Βαλδιβίας ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ Κόχραν δικαίως φαιδρυνθεὶς ἔλεγεν ὅτι «ὁ ἀντιβασιλεὺς δὲν θὰ εὔρισκε πλέον τόσον θέλητρον εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ θεάτρου τῆς Λίμας. Τὸ χιλιανὸν ναυτικὸν ἐνισχύετο ἐν τούτοις διὰ λειῶν, ἀλλ' εἶχε ἀνάγκην ἀγορᾶς σαφῶν τινων. Ἐλειπον ὁμοῦ τὰ χρήματα—κοινὸν νόσημα τῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγώνων. Οἱ Ἀγγλοὶ ἐθελονταὶ—τὸ ἄριστον μέρος τῶν πληρωμάτων, ἀπῆρχοντο, ἐχειροτέρευν δὲ τὴν κατάστασιν ὁ Κόχραν διὰ τοῦ βιαίου αὐτοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν ἀφορήτων ἀπαιτήσεών του. Κατέστησε δὲ τὸν βίον τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν ἀβίωτον καὶ ἠναγκάσθη οὗτος εἰς παραίτησιν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ εὐερέδιστος ναύαρχος περιέρχεται εἰς ἔριδα πρὸς τοὺς πλείστους τῶν κυβερνητῶν τοῦ τέλους μετὰ σειρὰν ἐπεισοδίων ἀνίγεται εἰς τὸ πέλαιος φέρων καὶ 500) στρατιωτῶν ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Σάν - Μαρτίνον ἔχων καὶ ὀκτὼ μεγάλα σάκκα καὶ ἔνδεκα κανονιοφόρους. Ἀποβιβάζει τὸν Σάν Μαρτίνον εἰς Κάλλαον. Κατανέμων 240 ναῦτας εἰς τινα ἐφόδια εἰσεπήδησεν εἰς τὴν ἰσπανικὴν φρεγάταν *Ἑσμεράλδα* ναυλοχοῦσαν ὑπὸ τὰ πυροβόλαια τοῦ λιμένος ἐν μέσῳ ὁμάδος κανονιοφόρων τὴν ἐκυρίευσεν ἐντὸς εἴκοσι λεπτῶν μετὰ συμπλοκὴν φονικωτάτην, ἐπίθεσις μοναδικὴ ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ ναυτικοῦ. Ὁ Κόχραν ἐτραυματίσθη βαρέως. Οἱ Χιλιανοὶ μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν Ἀρίκαν. Ὁ Σάν Μαρτίνος ἐστάλη εἰς τὴν Λίμαν καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Περουβίας ἀνεκηρύχθη. Ἀλλὰ Σάν Μαρτίνος καὶ Κόχραν ταχέως ἐδιζονόησαν. Ὁ στρατηγὸς ἤρχισε δεχόμενος τοὺς δυσηρεστημένους ναυτικούς καὶ ἀρνεῖται νὰ δώσῃ τὸ ἀναγκαιὸν διὰ τοὺς μισθοὺς τῶν πληρωμάτων ποσόν. Ὁ Κόχραν δὲν ἦτο μόνον βίαιος εἰς λόγους. Καταπλέων εἰς Ἀγκων διώκει τοὺς ταμίαις ἀρπάζει τὸν δημόσιον θησαυρὸν καὶ τὸν διανέμει εἰς τοὺς ναῦτας του. Ὁ Σάν Μαρτίνος καλεῖ τότε τὰ πληρώματα εἰς φανεράν λειποταξίαν καὶ τὸν Κόχραν ν' ἀπομακρυνθῇ. Ὁ Λόρδος ἀποστέλλει μέρος τῶν δυνάμεών του εἰς τὴν πρωτεύουσιν Βαλπαράϊσον· μετὰ τὰ λοιπὰ δὲ πλοῖα καταπλέει εἰς Γκουαγιακουῖλ ὅπου μανθάνει ὅτι τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ ἰσπανικοῦ στόλου αἱ φρεγάται *Πονέμπρα* καὶ *Βενγκάντσα* εὐρίσκοντο εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Μεξικοῦ. Ὁ ἀναβράζων ναύαρχος δὲν ἀντέχει εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὰς χειρῶσῃ. Ἐρευνᾷ εἰς ὅλας τὰς γωνίας τῶν μεξικανικῶν ὑδάτων, εἰς ὅλους τοὺς ὅρους καὶ λιμένας τὰ πλοῖα τοῦ διαρρέουσι δὲν ἔχει τροφὰς ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἰσπανοὶ πλοίαρχοι πεινῶντες παραδίδονται εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Γκουαγιακουῖλ. Ὁ Κόχραν καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀξιοσημείωτου παραφορᾶς θέλει νὰ ὑψώσῃ τὴν χιλιανὴν σημαίαν ἐπὶ τῆς Βενγκάντσα, ἢ Πουέμπρα, εἶχε καταφύγει εἰς Κάλλαον, —καὶ ἀπειλεῖ τὴν Γκουαγιακουῖλ διὰ βομβαρδισμοῦ, καταλαμβάνει τὰς

εἰς ὁμιλίαν μαθὼν τὴν καταστροφὴν τοῦ ζητήματος τῶν ἄτιμηλάτων σκαφῶν καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἄστιγγος τὸν κατέπεισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἑπηρεσίαν καὶ τοῦ ἐπεσχέθῃ νὰ ἐργασθῇ καὶ ὄντως

ἐκεῖ ἰσπανικὰς κανονιοφόρους, κυριεύει δὲ καὶ τὸ σκάφος *Μοντεζούμα* ἐφ' οὗ ὁ Σάν Μαρκίνο εἶχεν ὑπόσῃ τὴν περουβιανὴν σημαίαν καταπραυνθεὶς καταπλέει εἰς Βαλπαράισον, γενόμενος ὁμῶς ψυχρῶς δεκτὸς παρητήθη καὶ ἀπῆλθεν εἰς Βρασιλίαν, ὅπου ἡ ἐπανάστασις κατὰ τῆς Πορτογαλλίας εἶχεν ἀρχίσῃ ἀπὸ τοῦ 1817. Τὴν 2 Μαΐου 1822 πορτογαλλικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Περεΐρα Κάμπος ἐξῆλθε τῆς Μπάχια ὅπως διασπᾷ τὰς ἀποκλειούσας βρασιλιανὰς γραμμάς. Ὁ Κάμπος εἶχε δύο φρεγάτας. ἓν δίκροτον, 4 κορβέτας, 6 πάρωνας, οἱ Βρασιλιανοὶ ὀλιγώτερα ἀλλ' ἦσαν καλῶς ὀργανωμένοι. Ἡ ἀνωτέρα ταχύτης ἐπίτρεπεν εἰς τὸν ἀναλαβόντα τὴν διοίκησιν τοῦ Βρασιλιανοῦ στόλου Κόχραν νὰ δύναται νὰ δεχθῇ ἢ ἀρνηθῇ τὴν μάχην. Ἐχὼν συμφέρον νὰ διασώσῃ τὸν μικρόν του στόλον καὶ μὴ περιτλακῇ εἰς ἀσύμφορον ἀγῶνα ἔπλευσεν ὑπηνέμως καὶ ἐχείρισε κατὰ τρόπον ὥστε νὰ διχάσῃ κατὰ τὴν οὐρὰν τὴν λίαν μηχανηθεῖσαν ἐχθρικὴν παράταξιν διὰ τῆς ναυαρχίδος του, δικρότου *Πέτρον Α'*. Ὁ Κάμπος ἀπῆντησε σμικρύνων τὰ ἱστία τῆς κεφαλῆς τῆς φάλαγγος. Μετὰ ζωηρὸν ἀντιπυροβολισμόν περιορίσθησαν εἰς ἀψιμαχίαν. Μάτην ὁ Κάμπος ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας προσφέρει τὴν μάχην πρὸ τῆς Μπάχια. Τὴν 14 Ἰουνίου ὁ λόρδος ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὸν *Ιουίντην Γ'*, ἀλλ' ἡ γαλήνη παραλύει τὰς κινήσεις του. Ἐν τούτοις ἡ φρουρὰ τῆς Μπάχια πιεζομένη ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ εἰς Λισαβόνα. Ὁ στρατηγὸς Μαδέϊρα ἐπεβίβάσθη εἰς 13 πολεμικά καὶ 71 ἐμπορικά Κυκλὸν συνήρτασε τὸν πορτογαλλικὸν στόλον. Ὁ Κόχραν παρακολουθῶν προσέβαλε τὸ κύριον τμήμα καὶ ἐπῆνεγκε πολλὰς ζημίας εἰς τοὺς φεύγοντας. Ἀπαλλαγείσα τῶν Πορτογάλων ἡ Βρασιλία εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ κατόπιν τὰς ἐπαναστατικὰς ἐπαρχίας Μαρανάο καὶ Περναμπουκο. Καταβαλὼν τὸ Μαρανάο (ἐπιτιποφορήθη μαρκήσιος τοῦ Μαρανάο) σπεύδει εἰς Περναμβούκον. Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη πανταχοῦ. Ὁ Κόχραν διαφωνῶν παρατείνεται καὶ ἐπανερχεται εἰς Ἀγγλίαν.

Μάτην εἰς τὴν ἐξοχὴν προσπαθεῖ νὰ κατευνάσῃ τὰ νεῦρα του. Ἐκεῖθεν τὸν παρέλαβον οἱ Ρικάρδο καὶ τὸν ἐφιλοδύρησαν καλῇ τῇ πίστει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Περραιβὸς δορυτάτα ψέγει αὐτοὺς καὶ τὴν φιλελληνικὴν ἐπιτροπὴν παριδοῦσαν τὸν φρόνιμον, δεξιὸν καὶ ἐπιστήμονα Ἄστιγγα, τοσοῦτον ἐπιτυχῶς χειριζόμενον τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ τοὺς πάντας εἶχε τυφλώσῃ τὸ γόητρον τοῦ Κόχραν, ὃν ἀληθῶς ἐγκατέλειπε καὶ ἡ τύχη ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ καὶ τὴν περιπέτειαν τοῦ Κόχραν. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ εἰμεθα δίκαιοι ἂν ἡ κάθοδος τοῦ Βύρωνος εἴλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξῆψε τὸν φιλελληνισμόν καὶ ἡ κάθοδος τοῦ Κόχραν ὑπὸ τοιαύτην τινα ἔποψιν ὠφέλησεν, διότι τις δὲν ἐγνώριζε τὸν Κόχραν ὅστις μετὰ τὸν «ἐλευθερωτὴν» Βολιβάρ ὑπῆρξε τὸ πλέον δημοτικὸν πρόσωπον τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος τῶν ἰσπανογενῶν λαῶν τῆς Μ. Ἀμερικῆς;

εργάσθη παρὰ τοῖς Ριζάρδο, παρὰ τοῖς διεσθενταῖς τοῦ ναυπηγείου Δέπτιορδ καὶ πησίον ὅλων τῶν δεινόμενων ἀποσδήσαντε νὰ ἐπισηρῶσι τὴν κατασκευὴν τῶν ἀτμοκίνητων καὶ κατόρθωσε νὰ ἐπισπευθῇ τοῦλάχιστον ἡ κατασκευὴ τοῦ πρώτου ἀτμοπλοίου. Ἀλλὰ πόσας πικρίας ἐπέπρωτο νὰ ποτισθῇ ἀκόμη ὁ Ἄστιγξ κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς ἐξοπίσεως. Μέχρι τοῦ θαλάμου τῶν ἀνεμίζθησαν οἱ διάφοροι τῆς Ἑλλάδος καλοθεληταί, ἐπικρίνοντες τὴν πολυτέλειαν τοῦ ἐνδιατήματος(!) Ἀπεδείχθη κατόπιν ὅτι πάντα κατεσκευάσθησαν δαπάναις τοῦ Ἄστιγγος καὶ ἦσαν ἀπλούστατα. Εἰς ἓν μόνον

Ὁμοίωμα τῆς Γαλλ. Σφινγὸς συγχρόνου τῆς Ἑλλην. «Καρτερίας».

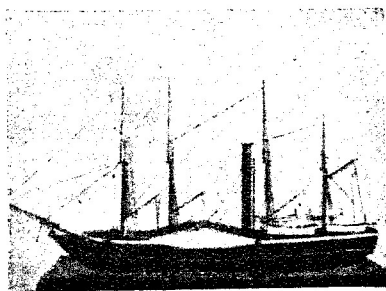
ἐπρόσεξεν οὗτος καὶ εἶχε συγκεντρώσει τὰς προσπάθειάς του, νὰ τελειώσῃ τὸ σκάφος πρὶν τελειώσῃ ὁ πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Πρὶν στείλῃ ἐπικουρικοὺς ἐργάτας ὁ Ἄστιγξ, τὸ ναυπηγεῖον ἀπησχόλει μόνον ἑξ ἐργάτας διὰ τὸ ἑλλην. ἀτμόπλοιον. Τέλος ἔδωκεν ὁ θεὸς καὶ τὸ ἀτμοκίνητον ἐξωπλίσθη καὶ ἐξεκίνησε καὶ μάλιστα πρὸ τοῦ Κόχραν. Εἶναι νῦν καθ' ὅλα ἑτοιμον καὶ εἰς ὄνομα τοῦ Ἄστιγγος πρὸς ἀποφυγὴν προστριβῶν Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας. Ἦτο αὕτη ἀπαίτησις τῆς διπλωματίας, ἥτις καὶ αὕτη δὲν ὤκνησε ν' ἀναμικθῇ. Τὸ νεωτεριστικὸν ἀτμόπλοιον ἐξῆλθε τοῦ Ταμέσεως κυβερνῶντος αὐτοῦ τοῦ Ἄστιγγος. Ἄλλ' ὁ κακὸς δαίμων ἐνήδρευεν ἀκόμη. Τὸ πῦρ ἐξήφθη ἐν τῇ σκάφει. Εἰς λέβης ἔλαθε καὶ τὸ σκάφος κατέφυγεν εἰς Κάλιαρι τῆς Σαρδηνίας. Ὁ Ἄστιγξ

ἀπεφάσισε νὰ παραμείνῃ καὶ ἐξαπέστειλεν εἰς Ἀγγλίαν τὸν ἐπιστήθιον Φίνλεϋ, ὅστις τοῦ ἔφερε μηχανικοὺς καὶ ὀπλαῖα. Μετ' ὀλίγον ἀνελάμβανε τὸν πλοῦν. Μετὰ ποίῳν παλμῶν καρδίας ἐχαρτίσει τὰς κορυφὰς τῆς Πελοποννήσου!

Πῶς δ' ἐφάνη εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτε ἐνεφανίσθη εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον; Ἦτο ἡ πρώτη τῆς 4 Σεπτεμβρίου 1826. Ἄσφα γαλήνη ἐκρίτει, ἀλλὰ καὶ βαθεῖα μελαγχολία κατεῖχεν ὄλων τὰς ψυχὰς μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὰς ἄλλας ἀτυχίας. Καπνίζουσι καὶ ἀφροκοποῦσα ἡ χαμηλὴ κορβέτα μὲ τὰ βαρέα πυροβόλα τῆς καὶ τὴν ἀναστρεψίλογον κάμινον ἐπλησίαζε τὸ κρηπίδωμα τοῦ Ναυπλίου. Εἶχε συσσωρευθεῖ ὕλη ἡ πόλις, φρίσσουσα ἐκ περιεργίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ.⁽¹⁾ Ὁ Βαρθόλδης συνέλεξε τοὺς θρούλους οὓς ὁ

⁽¹⁾ Οἱ Γάλλοι ἐνεφάνισαν εἰς τὴν Διεθνῇ Ναυτικῇ Ἐκθεσὶν τοῦ 1907 ἐν Βορδῶ τὸ ἐν τῇ Ναυτικῇ Μουσείῳ αὐτῶν (ἄνω πάτωμα τοῦ Μεγάλου τοῦ Λούβρου ἀποκείμενον πρότυπον τῆς ἀτμοκινήτου κορβέτας «Σφίγς», ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τοῦτο ἀναπαριστᾷ τὸ σκάφος, τὸ πρῶτον πολεμικὸν ἀτμόπλοιο, τὸ πρῶτον μετασχὸν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἀτμήλατον. Παραστάς ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Ἐκθέσει τοῦ Βορδῶ ἔλαβε ἐγκαίρως τὰ μέτρα μου ὅπως ἀνατρέψω τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀνακρίβειαν καὶ ἀντέταξα ἐν τῇ αὐτῇ Ἐκθέσει τὸ ὑπὸ τὰς ὁδηγίας μου κατασκευασθὲν ὑπὸ ναυπηγείου ἐν Πειραιεὶ πρότυπον τῆς ἀτμοκινήτου πολεμικῆς κορβέτας «Καρτερίας» ἣτις ὄντως ὑπῆρξε τὸ πρῶτον μετασχὸν πολεμικῶν ἔργων δι' ἀτμοῦ κινούμενον σκάφος ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ ἐν Ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ ἀξιωματικοῦ Ἀστιγγοῦ. Ἡ ναυπήγησις τῆς «Καρτερίας» εἶναι παλαιότερα τῆς ναυπηγήσεως τῆς «Σφίγος». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν δὲν ἦτο ἀληθές, πλέον ἢ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ «Καρτερία» τοῦ Ἀστιγγοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος εἶναι τὰ πρῶτον ναυμαχῆσαν ἀτμόπλοιοι. Ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἀλγερίας ἥς μετέσχεν ἡ «Σφίγς» ἔλαβε χώραν τῇ 1831, ἐνῶ ἡ «Καρτερία» μάχεται ἀπὸ τοῦ 1827· τὸ δὲ πολεμικὸν ἔργον τῆς «Σφίγος» περιορίζεται μόνον εἰς ὀλίγας ὁρίδας τὰς ὁποίας ἐρριψεν ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Σιδί-Φερουχ ἵνα διασκορπίσῃ τοὺς ἐκ τῆς ἀκτῆς κατοπεύοντας ἀραιοὺς Καβύλους ἱππεῖς. Τέσσαρα πρὸ τοῦ γεγονότος τούτου ἔτη ἡ «Καρτερία» κατεναυμάχει δολοκλήρον μοῖραν ἐν Ἰτέρ, ἀφοῦ ἤδη εἶχε δεῖξῃ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς ἐν Πειραιεὶ, ἐν Ὁρωπῷ, ἐν τῇ Παγασητικῇ κόλπῳ καὶ ἐν τῇ λιμνοθαλάσσῃ τοῦ Μεσολογγίου εἶχε προσβάλει τὸ Βασιλάδι καὶ κυριεύσει αὐτό. Ἄλλως καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς «Σφίγος» δὲν ἐπέτρεπεν αὐτῇ νὰ διεξαγάγῃ σπουδαίαν πολεμικὴν ἐνέργειαν ἐξ ἐκεῖνων δι' ἃς ὁ Ἀστιγξ εἶχε προσορίσῃ τὰ Ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια. Ἀντιθέτως ἡ «Σφίγς» στερουμένη βαρέων πυροβόλων δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην μαχητικὴν ἱκανότητα καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐχρησίμευσεν εἰμὴ ὡς βοηθητικὸν σκάφος διὰ τὴν μεταξὺ Ἀλγερίου καὶ Τουλῶνος ἀλληλογραφίαν καὶ τέλος ὡς θυμουλκὸν εἰδικῆς φορηγίδος (allége) δι' ἣς

κατάπλους οὗτος ἐξήρην εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Ὁ μικρότερος ἦτο ὅτι ὁ Ἄστιγξ ἠδύνατο ν' ἀνέλθῃ μὲ τοὺς τροχούς του ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἴτς Καὶ ἐ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰγγλοῦ Παλαμηδίου. Ὁ Ἄστιγξ εἶχε κατακτήσει ὅλας τὰς καρδίας. Μὴ χάνων καιρὸν ἔγραψεν ἀμέσως πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διατυπώσεις τὰς χρησίμους πρὸς μεταβίβασιν τῆς κυριότητος τοῦ σιάνφονς ὅτεῃ ἦτο ἀκόμη ἐπὶ ἀγγλικὴν σημαίαν. Αἱ διατυπώσεις ἐξετελέσθησαν παρευθὺς καὶ ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἀνετετάσθη εἰς τὸ κέρας κανονοβολούντων ὅλων τῶν φρουρῶν τοῦ Ναυπλίου. Τὸ πλοῖον εἶχεν ἤδη ὀνομασθῆ ἡ «Καρτερία» κατὰ τὴν ἐν Λέπτοφορδ καθέλκυσιν. Τὸ τοιοῦτον ὄνομα ἐδόθη ἴσως εἰς δῆλωσιν τῶν καρτερικῶν ἀγώνων τοῦ Ἄστιγγος καὶ τῆς ἐπιμονῆς του πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. Εἶχεν

*Τὸ μᾶλλον τῆς Καρτερίας τὸ κατασκευασθὲν
ἐπὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ συγγραφέως.*

ὅμως καὶ ἄλλην ἐννοίαν ἣτις θαυμασίως διαγράφεται ἐν ταῖς ὑποσημειώσεις παλαιᾶς τινος ἑλληνικῆς ἐκδόσεως τοῦ ἱστορικοῦ Βαρθόλδου. «Ἡ ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τούτου σημασιολογία, λέγει ἡ σημείωσις, ἦτο ἴσως εἰς τοὺς πολυτρόπως ἀναξιοπαθοῦντας Ἕλληνας τοὺς ἀναμένοντας ἐκ τῆς χριστιανικῆς εὐσυνειδησίας καὶ τῆς

μετήχθη ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Γαλλίαν ὁ ὀβελίσκος τῆς Λουῖζου ὅστις καὶ νῦν ἐτι κοσμεῖ τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας ἐν Παρισίοις. Τὸ ἀκριβὲς τοῦ γεγονότος εἶναι ὅτι ἡ «Καρτερία» εἶναι τὸ πρῶτον ναυμαχῆσαν σκάφος καὶ τοὺς ἰσχυρισμούς μου ἀπεδέχθη ἡ οἰκεία Ἑλληνόδικος Ἐπιτροπή, ἀπονειμείσα τῇ Ἑλλάδι τὸ μέγα βραβεῖον ἐπιχορηγούντων τοῦ ναύαρχου Ζερβαὶ καὶ τοῦ ἀρχιναυπηγοῦ τοῦ Γαλλικοῦ Στόλου ἀκαδημαϊκοῦ Αἰμιλίου Μπερτεν καὶ ἡ ἐφημερίς τῆς Ἐκθέσεως ἐδημοσίευσεν ἐγκρίνουσα τὴν ἑλλην. ἀποφιν τοῦ ζητήματος. Παραθέτομεν τὰ σχεδιογραφήματα τῶν δύο φροτύπων

συμπαθείας τῶν ἰσχυρῶν τοῦ κόσμου βοήθειαν, πολὺ ἀναγκαία. Καρτερία καὶ πάλιν Καρτερία καὶ αἰωνίως Καρτερία εἰς τοὺς ἐν μυρίοις κινδύνοις καὶ ἀμυχανία καὶ δεινῇ ἀγωνία καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀπελπισίᾳ πολλάκις εὐρισκομένους! Ὅποιον θαῦμα, ἀληθῶς ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος. Ὅνειρον ἀπίστευτον ὅταν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰ τεράστια τῶν ἐμποδίων βουνά. Ἄλλ' ὦ θαυματουργὲ καὶ πάνσοφος τῆς θείας Παντοδυναμίας πρόνοια, μόνῃ σκέπῃ καὶ σώτῃρα τῶν κινδυνευόντων, Σὺ σῶζε ἀνδρίζονσα καὶ ἐνισχύονσα πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς τὴν μικρὰν ἀλλ' ἐπὶ Σὲ ἀείποτε θαυροῦσαν Ἑλλάδα!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Η «Καρτερία» παρασκευάζεται πρὸς πόλεμον. — Ἐπιτελείον. — Πρῶτα ἔργα Πειραιεύς, Ὠρωπός, Βόλος, Τρίκερι, Ρίον καὶ Ἀντίρριον.

Μετὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν περὶ ὧν ἀνωτέρω διατυπώσεων μετετέθη ἐκ τοῦ πυροβολικοῦ ὁ χιλιάρχος Ἄστιγξ εἰς τὸ ναυτικὸν μὲ βαθμὸν ἀντιπλοιάρχου ἡσχολήθη δ' ἄνευ ἀναβολῆς εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἐπιτελείου τοῦ σκάφους καὶ τοῦ πληρώματος, ὑποβαλὼν εἰς τὴν κυβέρνησιν τὰς προτάσεις τοῦ αἵτινες καὶ εὐθὺς ἐκυρώθησαν καὶ ἐξεδόθησαν τὰ ἀπαιτούμενα Διατάγματα. Γενναῖος καὶ πειθαρχικὸς ἀξιωματικὸς ὁ Ἰωσήφ Φαλάγκας διορίσθη ὑπαρχος. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος εἶναι ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἄστιγγα μετὰ τὸ δυστύχημα τοῦ Ἀνατολικοῦ, διακριθεὶς κατὰ τὴν νικηφόρον προσβολὴν τῶν φρουρῶν τῆς Πρεβέξης ὑπὸ τὸν στόλαρχον Ἀντώνιον Κριεζῆν καὶ κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ πυροβολείου τῆς Λιθάδος ἐν τῷ εὐδοικῷ κόλπῳ. Διορίσθησαν ἀκόμη ὁ ἐκανώτατος Χαΐνν ὁ μετὰ τοῦ Ἄστιγγος διευθύνας τὸ Μπουρτζι, ὅστις μετὰ τὴν ἐν τῷ ναυτικῷ ὑπηρεσίαν του ἐπανήλθεν πάλιν εἰς τὸ στράτευμα τῆς ξηρᾶς καὶ ἀπέθανε τῷ 1844 ὡς συνταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ. Ὁ ἀνδρεῖος Ψαριανὸς Μικὲ Δούκας, λείψανον τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν, ὅστις εὐσεβῆς λίαν μετὰ τὸν ἀγῶνα προεχειρίσθη εἰς Ἱερέα. «Παπᾶ Μικὲς» ὅστις ἐδημοσίευσε καὶ ἀπομνημονεύματα ἔτυχε δὲ καὶ παρὰ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ γῆρας του, συστάσει τοῦ νανάρχου Νικολήμου καὶ εἰσηγήσει τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου, ἀναγνωρίσαντος τὰς ὑπηρεσίας του, εἰδικῆς συντάξεως, ὁ Ἰωάννης Σω-

τηριάδης νέος ἀνεπτυγμένος καὶ δραστήριος ὅστις μετὰ τοῦ ἀφέν-
 νας τῆς Καρτερίας ἐξηκολούθησε τὴν ἐν τῷ βασιλικῷ ναυτικῷ
 ὑπηρεσίαν τοῦ θανόντος μετὰ τὸν βασιλὸν ἀπονεικνύοντα. Ἀρξεν εἰς-
 νας τινὰς τοῦ ναυτικοῦ ἀφένος ἔχον ἐξ ἰδιορρυθμίας καλλιτεχνικῆν τινα
 ἱκανότητα. Ἐκ τῶν ἐγγράφων πινάκων τοῦτον σώζονται ἀκόμη ἡ
 πυρπολῆσις τῆς Χίου καὶ ἡ ἐξοδος τοῦ Ἄραρος. Ἐξῆς μέγα
 τῆς ἐποχῆς μας καὶ ὑπῆρξε πολὺ γνωστός ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ κοινωνί-
 νῳ πατὴρ τοῦ ἄλλοτε ποτὲ ἐπιμελητοῦ τῆς βασιλικῆς χορηγίας ἐπὶ
 Γεωργίου τοῦ Α' καὶ περιζαλλῶν θεατῶν ὧν ἡ προσώτερά ἐγένετο
 κυρία Χαρίση, διακοινομένη ἐπὶ εὐφροσύνη καὶ πατριωτισμῷ.
 ἐν Βούδα Πέστη, συζητηθεῖσα εἰς δεύτερον γάμον μετὰ ἐξέχον-
 τος Οὐγγρου ἐδπατρίδου, ἡ νεότερα εἶναι ἡ κυρία Μανούση
 Ὡς ἱατρὸς ἐπέβη τῆς «Καρτερίας» ὁ ἐνθουσιώδης ἀμερικανὸς μι-
 λῆλλην Σαμουήλ Χάου ὅστις ὑπῆρξεν εἰς τὸν ἐνθουσιώτερον θαυ-
 μαστῶν τοῦ Ἀστιγγοῦ καὶ πολλὰ περὶ αὐτοῦ ἐδημοσίευσεν. Φρον-
 τιστὴς ἦτο ὁ Κριτοβουλίδης ὅστις ἀφῆκε ἀπομνημονεύματα, δη-
 μοσιευθέντα ἐπὶ τοῦ κ. Ι. Βλαχογιάννη. Ἦσαν καὶ ἄλλοι τινὲς ὧν
 τὰ ὀνόματα μεθ' ὧν τὰς ἐρευνὰς μου δὲν ζωώρθωσα νὰ εἶμαι.
 Ἐκ τῶν ὑπαξιωματικῶν δὲν γνωρίζω ἢ μόνον τὸν ἐκ Μυκόνου
 Γαλασιδὴν ὃν γινώσκωμεν ἐκ τῶν ἐπαινετικῶν ἑτέρῳ αὐτοῦ ἐγγράφῳ
 τοῦ ναυάρχου Ριζοῦ, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Νιζηταῦ ὅτι κολιμβῶν ἐφθασε
 τὴν ἀγαπητὴν «Καρτερίαν» καὶ ἔσωσεν αὐτὴν τοῦ ἐμπρησμοῦ κατὰ τὴν
 ἡμέραν τοῦ στασιαστικοῦ κινήματος ἐν Πόρῳ ἐπὶ Καποδιστρίου. Εἰς
 τὸ πλήρωμα ὁ Ἀστιγὴς ἐφρόντισε νὰ περιλάβῃ ὅλους τοὺς παλαιούς
 αὐτοῦ πυροβολητάς εἰς τὸ Μποῦρτζι καὶ εἰς Κρήτην, κατὰ τὸ πλεῖ-
 στον Κρανιδιώτας, οἵτινες συνεχῶς ὑπ' αὐτοῦ ἀσχοῦμενοι κατέστη-
 σαν ἄριστοι εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν μεγάλων πυροβόλων τῆς «Καρ-
 τερίας» καὶ τὴν χρῆσιν τῶν πετυρακτωμένων βλημάτων⁽¹⁾. Ὁ ἀν

¹⁾ Μαρτύριον τῆς ἀκρας τοῦ Ἀστιγγοῦ αὐστηρότητος καὶ εὐσυνειδησίας
 εἶναι ἡ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τῆς συγκροτήσεως τοῦ ἐπιτελείου τῆς
 «Καρτερίας» ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν ἰσαδελφον φίλον του Γεώργιον Φίνλεϋ
 ὃν ἠγάπα καὶ ἐξετίμα, ἀλλὰ δὲν ἔκρινε πολὺ κατάλληλον διὰ τὴν πολεμ-
 κὴν ὑπηρεσίαν.

Ὁ Ἀστιγὴς μελετῶν τὸν χαρακτῆρα τοῦ φίλου του εἴρισκεν αὐτὸν μάλ-
 λον ρωμαντικὸν ἢ πρακτικὸν ἄνθρωπον καὶ ἔκρινε καθήκον του νὰ τὸν
 πείσῃ νὰ μὴ ἀναδεχθῇ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐγγράφη λοιπὸν αὐτῷ
 «Καρτερία» 20 Ἀπριλίου 1828.

«Ἀναχωρῶ αὖριον. Τὸ πλοῖον εἶναι ἐν πλήρει τάξει. Θὰ ἐπεθύμουν νὰ

τιναύτοχος Γ. Σαχτούρης ἐν τῷ ἡμερολογίῳ αὐτοῦ κατὰ τὸν ὑπὸ τὸν Κόγχραν εἰς Ἀλεξάνδρειαν πλοῦν, σημειοῖ περὶ τῶν ἐπιμόνων τούτων ἀσκήσεων ὅτι ὁ Ἀστιγὲς καὶ ρυμουλκούμενος ἀκόμη ἔνευα πτώσεως τοῦ ἀπαιτοῦ εἵρισζε τρόπον νὰ γάμνη καὶ αἰτοιο γυμνάσιο. Ὁ δὲ Φίνλεϋ λέγει: Τὸ τι θὰ ἠδύνατο νὰ γίνη ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐὰν ἔζη ὁ πλοίαρχος Ἀστιγὲς μόνον ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν καὶ εἶδον ποῖα μέτρα ἔλαβε διὰ νὰ στρατολογήσῃ ναυτικούς ἀξιωματικούς δύνανται νὰ φαντασθῶσιν.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1826—27, ὁ Ἀστιγὲς ἐπέδειξε λέγει καὶ τὸ βιογραφικὸν σχεδιάσμα τοῦ Blacwoods' Magazine τὴν ἀξίαν τοῦ πλοίου του ἐν τῷ λιμένι τοῦ Πειραιῶς βοηθῶν τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Γόρδωνος. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ δόκτορος Χάου παρέχουσιν ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας. Ὁ Χάου ἐξυμνεῖ τὸν Ἀστιγγα διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἀνδρίαν μεθ' ὧν ἐκυβέρνησε τὸ σκάφος ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Τούρκων εἰς τὰ περιορισμένα ὕδατα τοῦ λιμένος. Βραδύτερον μετέσχε τῆς κατὰ τοῦ Ὁρωποῦ συνδυασμένης ἀποπείρας ἐπὶ σκοπῇ ἀποκοπῆς τῆς συγκοινωνίας τῶν Τούρκων ἀπὸ τῆς Χαλκίδος ὅπερ

τὸ ἴδης. Εἶναι τόσοι κομψὸν τώρα καὶ αἱ χίλια δύο μικραὶ ἐπαχθεῖσαι βελτιώσεις ἀνταποκρίνονται τόσοι καλῶς... Ἀρχετὰ ὅμως περὶ τῆς «Καρτερίας. Τώρα περὶ Σοῦ. Ἐπιτρέψον μου νὰ Σοῦ συστήσω νὰ μὴ ἐπιδοθῇς εἰς τὸ στρατιωτικὸν ἢ ναυτικὸν στάδιον. ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώξῃς πολιτικὴν θέσιν. Δὲν ἐννοῶ ὅτι ὑστερεῖς ἀπὸ ἀπόψεως στρατιωτικῶν προσόντων τούτων. Δὲν ἐγίνεο καλὸς ναυτικός ἢ καλὸς στρατιωτικὸς ἐὰν εἴχες μαθητεύσῃ πρὸς τοῦτο, ἄνευ ὅμως τούτου τὸ νὰ ὑπηρετήσῃς εἶναι ἀπώλεια χρόνου. Ὅταν σκεφθῇς εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ πεισθῇς ὅτι ἡ ἰδιοφυΐα ἐπιδραῖ πολὺ ὀλιγώτερον ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς ἐπιτυχίας ἀπὸ τὴν γνῶσιν ὅλων τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ἐπαγγέλματος. Δὲν διστάζω νὰ εἶπω ὅτι θὰ ἐσχεδιάζεις ναυμαχίαν καλλίτερα καὶ ἀπὸ τὸν λόρδον Νέλσωνα, ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δὲ καλλίτερον ἀπὸ πολλοὺς στρατηγούς, ἀλλὰ θὰ ἡττάσο ἐν τούτοις διότι, ἐὰν διηύθυνες ὅλα αἱ λεπτομέρειαι θὰ παρεβλέποντο τόσοι ὥστε ἡ καλλίτερα πρόθεσις δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἑλλειψιν τῶν λεπτομερειῶν. Εἰς τὴν λεπτολόγῳν προσοχὴν τῶν μικρολεπτομερειῶν ὀφείλει πολλάκις τὴν νίκην τοῦ ὁ ἀγγλικὸς στόλος τὴν ὁποίαν οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο ν' ἀναμείνῃ ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ νανάρχου υἰοδετηθέντος σχεδίου ἐπιθέσεως.

Ἀρχετὰ ὅμως ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ὅταν ἐπανέλθω πρὸς τὰ μέρη Σας ἐλπίζω νὰ Σὲ εἶρω εἰς ἀστικὴν ἐνασχόλησιν.

Σὺς Ἀστιγὲς.

Βεβαίως τὰ ἅνα πρὸς τὸν Φίνλεϋ ἀπευθυνθεῖσαι συστάσεις δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι καὶ σήμερον καὶ πάντοτε εἰς πάντα ἐπιθυμοῦντα ν' ἀσπασθῇ τὸ πολεμικὸν στάδιον.

θὰ ἐξηνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ βαρὼνος Ἐϋδὲκ διωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας διὰ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ (ἴσως ὑπερβολικὴν) καὶ διὰ νὰ τιμηθῇ ὁ ἀποστείλας αὐτὸν φιλέλλην βασιλεὺς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν «Καρτερίαν» ἡ ἐπιχειρήσις ἐπέτυχε, τὰ πλοῖα τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ συνελήφθησαν, τὰ τουρκικὰ πυροβολεῖα κατεσιγάσθησαν ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἀνεξηγήτου χρονοτριβῆς τοῦ στρατοῦ ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὅλης προθέσεως δὲν ἐπετεύχθη. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας Ἐϋδὲκ δὲν ἐπέμεινε.

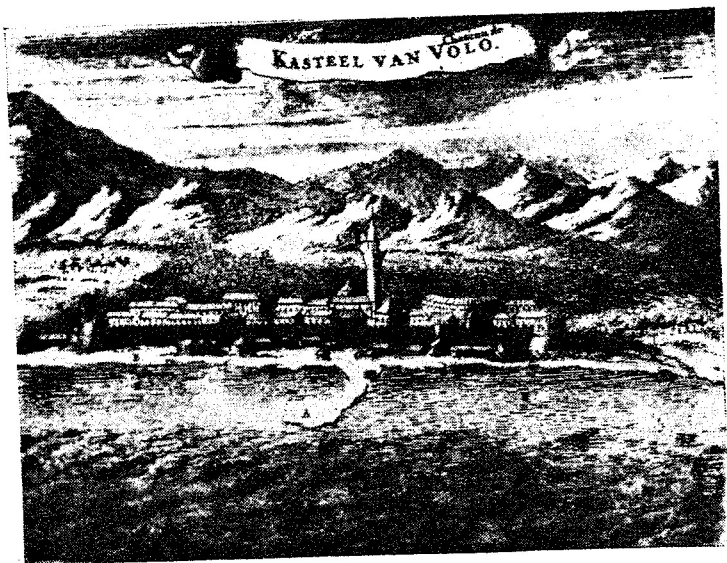
Τὸν μετὰ τὸν κατὰπλοιν τοῦ Ἀστιγγος χειμῶνα ἐδόθη ἡ εὐκαιρία.

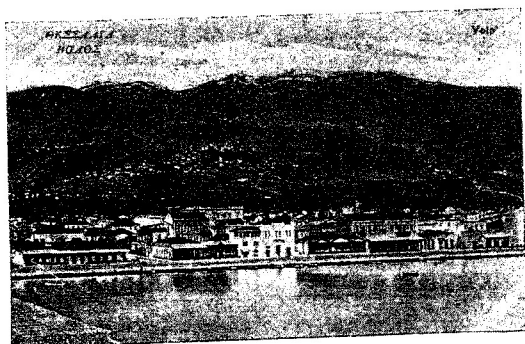
*Πρόχειρον ἰχνογράφημα τοῦ Ἀστιγγος
ὑπὸ τοῦ συναντήσαντος αὐτὸν ἐν Ἀττικῇ
λοχαγοῦ Κραζαίζεν ὡς μοίραρχον.*

νὰ δηλωθῇ πᾶσα ἡ ἀξία αὐτοῦ τοῦ Ἀστιγγος καὶ τῆς «Καρτερίας» καὶ ὅτι αἱ θεωρίαι αὐτοῦ δὲν ἦσαν φαντασιοπληξίαι. Μετὰ τὸ δρᾶμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηναίων πάντων ἡ προσοχὴ εἶχε στραφῇ πρὸς τὴν ἀπογνωσμένως μαχομένην Ἀκρόπολιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ἐγκλεισθῇ τὸ ἐκλεκτὸν σῶμα τοῦ Γκούρα, οἱ ὑπὸ τὸν Κριεζώντην βραδύτερον διεισδύσαντες εἰς αὐτήν, οἱ ἐν Σαλαμῖνι συγκροτηθέντες Ἀθηναῖοι, οἱ ὑπὸ τὸν Φαβιὲ καὶ τὸν Ρομπέρ παρατόλμως διασπᾶσαντες τὰς τουρκικὰς γραμμὰς τακτικοί. Ὅλων αἱ προσπάθειαι Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων, ὧν ἡ φαντασία εἶχεν πολὺ ἐξαφθῇ μὲ τὸ ζήτημα τῆς διασώσεως τῆς Ἱερᾶς Ἀκροπόλεως εἶχον στραφῇ πρὸς αὐτήν. Ἡ πολιορκία ἔπρεπε νὰ λυθῇ. Ὁμολογουμένως δὲ ἐκ μέρους πάντων ὑπῆρξε μεγάλη ἡ δραστηριότης. Μετὰ τὰς εἰς Χαϊδάρι καὶ

Κερατσίνι μάχας μετὰ τὴν περιήρημον στρατείαν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ

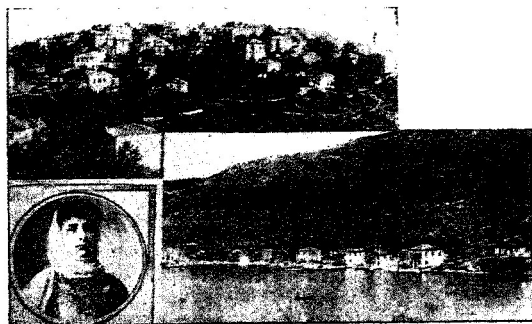
Ὁ ἐπίπλους τοῦ Ἀστιγγοῦ.
Τὸ προσβλεθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀστιγγοῦ φρούριον τοῦ Βόλου,
κατεδαφισθὲν νῦν.

Ὁ ἐπίπλους τοῦ Ἀστιγγοῦ.
Ὁ λιμὴν τοῦ Βόλου ἔνθα ἠχμαλώτισε τὰ τουρκικὰ
ὀπλιταγωγὰ τοῦ Ρεσίτ.

τὰς νίκας τοῦ Διστόμου καὶ Ἀραγῶνης ἀπεφασίσθη νὰ στενοχωρηθῇ ἐκ τοῦ ἑγγυὸς ὁ πείσμων πολιορκητής. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐ-

τοῦ ἔτους ὁ νέος στόλος, ἡ ἐξ Ἀμερικής κτηθείσα φρεγάτα «Ελλάς», τὸ δίκροτον κοινῶς ἀποκαλούμενη, διότι ὡς γνωστὸν αἱ φρεγάται εἶχον δύο πυροβολοστοιχίας τὴν κλειστήν καὶ κυρτήν καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ καταστροφώματος ὑπαθροῖς λειτουργοῦσαν μικρότεραν ὡς ἐκ τῶν παρεξαρτίων, ἅτινα διέκοπτον καὶ περιώριζον αὐτήν, καὶ νέα τινες πάρωνες ὡς ὁ ἰσχυρὸς «Σοτήρ» ὑπὸ τὸν Ἀγγλὸν πλοίαρχον Θωμᾶν ὁ «Νέεσσον» ὑπὸ τὸν Παπανικολῆν ὁ «Ἡρακλῆς» ὑπὸ τὸν Γιαννίτην καὶ τινες κανονιοφόροι. Τῆς δυνάμεως ἡγεῖτο ὁ ναύαρχος Μιαούλης μὲ τὴν σημαίαν του ἐπὶ τῆς «Ἑλλάδος». Ἡ πρόθεσις ἦτο νὰ διακοποῦν αἱ διὰ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου συγκοινωνίαι τοῦ Ρεσσίτ. Τὰς ἡμέρας ἑξείνας εἶχε φθάσῃ εἰς Ναύπليون μετὰ δώδεκα ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν ὁ στρατηγὸς βαρὼν Ἐνδερ.

Ἄνω καὶ κάτω Τρίκκερι καὶ ἐγχωρία ἐνδυμασία.

ὡς εἴπομεν, ὃν ἀπέστειλεν ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος ἀναφανδὸν ὑποστηρίζων τὸν ἀγῶνα ἡμῶν. Μετὰ τινα ματαιωθείσας ἀποπειραν εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐβοίας, ἡ κορβέτα «Θεμιστοκλῆς» ὑπὸ τὸν καπετὰν Ραφαήλ, τὸ δίστηλον «Ἄρης» ὑπὸ τὸν Ἀντ. Κριεζῆν, ἡ ἡμιολία «Ἀσπασία» ὑπὸ τὸν Σπετσιώτην Ἀδριανὸν Σωτηρίον ὁ πάρων «Παναγία» ὑπὸ τὸν Νέγγαν καὶ ἡ νέα ἀτμοκορβέτα «Καρτερία» ὑπὸ τὸν Ἀστιγγα ταχθέντα Ἀρχηγὸν τῆς μαίφας ἔπλευσαν πρὸς τὸν Βόλον καὶ τὴν 8 Ἀπριλίου 1827 ἐδρίσκατο πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. «Ἄρης» καὶ «Θεμιστοκλῆς» προέπλευσαν ὑπὸ τὸν Α. Κριεζῆν καὶ ἡγυροδόγησαν πρὸ τῶν πυροβολείων τοῦ Βόλου ἅτινα καὶ κατεσίγασαν μετὰ σφοδρότατον κανονιοβολισμόν. Τὰ λοιπὰ σκάφη κατευθύνθησαν πρὸς τὸν μυχόν τοῦ κόλπου. Ὅστις τουρκικὰ σκάφη γέμοντα ἐφοδίων προοριζομένων

διὰ τοὺς πολιορκητὰς τῆς Ἀκροπόλεως ἐναντιόχουν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πυροβολείων. Οἱ Ἕλληνες κατώρθωσαν νὰ τὰ ἐξελεύσῃσι, νὰ τὰ δέσῃσι καὶ ἀποστεύλῃσιν εἰς Πόρον ὑπὸ τὴν φρουρήσιν τῆς «Ἀσπασίας» ἐν ἐρρίφθῃ ἔξω ἀφ' οὗ ἔχασε τὸν πρόσθιον ἰστόν. Μετὰ τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατηνύθη εἰς Τρίκκερι. Μέγας ὁθωμανικὸς πάρων ἡγκιροβόλει ὑπὸ τοὺς ὑψηλοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς ὑπὸ τὴν προστασίαν πυροβολείου καὶ ἰσχυροῦ ἁλβανικοῦ τάγματος ἐκλεκτῶν σκοπευτῶν τοποθετημένου ὀπισθεν τῶν βράχων. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ὁ Ἀστιγὺς ἔστειλε πολλὰ ἐφόδια ἄτινα ματαίως ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν κυριεύσῃσιν ἐμποδιζόμενα ὑπὸ τοῦ εὐστόχου πυρὸς τῶν Ἀλβανῶν. Τότε ὁ Ἀστιγὺς μακρυνθεὶς εἰς τὴν προσήκουσαν ἀπόστασιν ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν τὰς «μπαλαφρουγάδας» καὶ τὸ κατέκασεν.

Ὁ Κόχραν ἐν τῷ μεταξὺ καταφθάσας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγένετο γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στόλου, ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ εἴπωμεν ἐγένετο τὸ «πᾶν» εἶναι ἀληθές ὅτι τὰς πρώτας ἡμέρας ἔσχε δύο ἐπιτυχίας, δύο θριάμβους. Ὁ πρῶτος ὑπῆρξε πολιτικός. Παρὰ τὴν Ἑριδα τὴν «ἐφῆρσιον τῶν Ἑλλήνων» θεὰν κατώρθωσε ἐπιπλήττων καὶ ρητορεύων νὰ ἐνώσῃ τοὺς Ἕλληνας ἐν Τροιζήνι. Ὁ δευτερός ἦτο στρατιωτικὸς ἂν καὶ ὅλως τυχαῖος. Ἐξημμένος μὲ τὸ ζήτημα τῆς Ἀκροπόλεως, ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Ἀττικῆς καὶ περιεργάζετο τὰ ὑψώματα ἀπὸ Λυκαβητοῦ μέχρι Κορυδαλοῦ. Οἱ Ἕλληνες προήλαννον εἰς κατάληψιν νέων θέσεων σπουδαίως ἐνισχυθέντες διὰ στρατευμάτων πανταχόθεν συρρευσάντων ἐκ Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου. Ἐγγὺς αὐτοῦ ἐκινουῦντο ἐν τάγμα τακτικῶν, οἱ Νοταράδες καὶ Σουλῳται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν του ταγματάρχην Οὐρκουαρτ Ὑδραῖοι καὶ Κρήτες οἷς εἶχε λάβῃ ὑπὸ μισθόν. Ἐνθουσιασθεὶς ἀποφασίζει νὰ ὀδηγήσῃ αὐτοπροσώπως τὴν ἔφοδον, βαδίζει λοιπὸν ἐμπρὸς ὅλως ἄοπλος, κρατῶν μόνον τὸ τηλεσκόπιόν του. Συναρπάζει δὲ ὁλόκληρον τὸ στρατόπεδον διὰ τῶν φωνῶν του «βρυχώμενος ὡς λέων» ὅλοι ὁρμοῦν ἐμπρός. Ἀπὸ Κερατσίνιου μέχρι παλαιοῦ Φαλήρου οἱ Ἕλληνες ἐξελθόντες τῶν ταμπουρίων ρίπτονται ἐμπρός. Οὐδεὶς θέλει νὰ ὑποληφθῇ ἐνώπιον τοιούτου ἀρχηγοῦ μὲ θαυμασίαν ὁρμὴν εἰσπηδῶσιν εἰς τὰ τουρκικὰ χαρακώματα. Ἐντὸς ὀλίγων τῆς ὥρας λεπτῶν ἐννέα ἔχθρικά ὄχυράματα κυριεύονται. Ἡ εἰκὼν ἦτο μοναδικὴ καὶ ἴσως μόνῃ ἢ ἐπίθεσις τῶν Ζουάβων κατὰ τῆς Ζαατσᾶ ἐν Ἀλγερίᾳ ὅπου ὁ Βούρδαχης ἐβάδισεν ἐμπρὸς ἀψηφῶν τὰς σφαίρας μὲ ἐν τσιγάρον εἰς τὸ στόμα καὶ παίζων εἰς τὴν

γαντωμένην χεῖρα του τὸ μαστίγιόν του δύναται νὰ παραβῇ.

Μετὰ τὸ τόλμημα τοῦτο καὶ τὴν ἐπιλθοῦσαν βραδύτερον καταστροφὴν τοῦ Ἀναλάτου προσελθοῦσαν ἐν μέρει ἐκ τῆς ἀνετομονήσιας καὶ τοῦ πείσματος τοῦ Κόχραν καὶ ἐν μέρει ἐκ κακῆς ἐκτελέσεως καὶ ἐξ ἑλλείψεως συγχρονισμοῦ ἐν ταῖς κινήσεσι τῶν Ἑλλήνων σωματαρχῶν καὶ μετὰ τὴν λαμπρὰν στρατηγικὴν κίνησιν τοῦ Τσώρτς, ὅστις ἐγκατασταθεὶς ἐν Γερανείᾳ τοῦ Ἰσθμοῦ κατώρθωσε ν' ἀποκόψῃ πᾶσαν ἐλπίδα ἐνώσεως τοῦ Ἰμβραίῳ καὶ τοῦ Ρεσίτ, κατώρθώθη ὥστε ὁ Κόχραν νὰ περιμαζευθῇ ἐν τῇ διοικήσει τοῦ στόλου. Παρεσκευάσθη λοιπὸν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του στρατιὰ 23 σκαφῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπρώτεον ἡ «Ἑλλὰς» καὶ ἡ «Καρτερία» ὑπὸ τὸν Ἀστιग्γα. Ὁ Κόχραν ἀνέπτυξε παραδόξους τρόπους διευθύνσεως. Ἀφοῦ ἐσήμανεν εἰς πάντας νὰ καταπλεύσωσιν εἰς Βάτικα τρέχει πάντοτε ἔμπροδς χωρὶς ν' ἀναμένη κανένα. Ἐπλευσε μόνος μέχρι Μαλέα καὶ ἐκεῖθεν εἰδοποίησεν ὅτι εἰσπλέει εἰς τὰ ἰόνια ὕδατα. Τοῦτο ἐγένετο μετὰ μεγάλην πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν διαδρομὴν καθ' ἣν ἡ «Καρτερία» ἐδεινοπάθησε καὶ ἐρυμουλκήθη. Πρὶν ἐπιχειρήσῃ τὴν στρατείαν ταύτην ὁ Κόχραν συνεκέντρωσε τὰς δύο αὐτοῦ μοίρας ἐν τῷ Ἀργολικῷ. Κατὰ τινα πολεμικὴν ἔγερσιν ἐφρονεύθη ἐν τῇ «Ἑλλάδι» ὁ ὑπασπιστὴς αὐτοῦ πρίγκηψ Παῦλος Βοναπάρτης υἱὸς τοῦ Λουκιανοῦ, ὃν περὶ πολλοῦ εἶχεν ὁ Κόχραν. Ἀνακωχέισας πρὸ τῶν Σπετσῶν ἐξήγαγε τὸ πτώμα μετὰ πολλῶν τιμῶν καὶ ἐνδείξεων πένθους καὶ ἀφοῦ διέταξε νὰ τὸ θέσωσι ἐντὸς βυτίου οἰνοπνεύματος πρὸς συντήρησιν ἀπεφάσισε νὰ τὸ ἀποστείλῃ εἰς Ἰταλίαν πρὸς τὸν πατέρα του. Τοῦτο μέχρι τέλους δὲν ἐπετεύχθη καὶ μετὰ διαφόρους περιπετείας ὁ νεκρὸς ἐτάφη ἐν Σφακτηρίᾳ¹⁾. Ὁ Κόχραν δὲν ἄφινε ἐν ἡσυχίᾳ οὔτε ζῶντας, οὔτε νεκρούς. Γνωστὰ εἶναι τὰ ἐν Ἰονίῳ συμβάντα καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἄλλωςις δύο τουρκικῶν σκαφῶν ἐνῶ κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον ὁ Ἀστιγξ διελθὼν πρὸ πρὸ τοῦ Ναναρίνου ἐβουβάρδιζε τὸ Νεόκαστρον. Ὁ λόρδος εἰσπλεύσας εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου ἀπέτυχε νὰ καταλάβῃ τὸ Βασιλάδι. Ἀπέσπασε τότε τὸν Ἀστιग्γα μετὰ μικρᾶς μοίρας εἰς τὸν Κορινθιακὸν καὶ ἀπῆλθεν.

¹⁾ Ἡ κόνις αὐτοῦ ἀποτεθειμένη ἐν λαγῇνφ φυλάσσεται νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Εἰσπλους εἰς τὸν Κορινθιακόν. — Τὸ ἐν Ἰτέᾳ Κατόρθωμα. — Καταστροφὴ τῶν Τούρκων.

Ὁ Κορινθιακὸς κόλπος ὥς γνωστὸν ἔχει στενώτατον τὸν εἰσπλουν, προασπιζόμενον δὲ ὑπὸ τῶν μικρῶν Λαρδανελλίων λεγομένων ἤτοι τῶν φρουρίων Ρίου καὶ Ἀντιρρίου. Ἡ μοῖρα ἔπρεπε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὰ πυροβόλα μακρῶν τουρκικῶν πυροβολείων. Προηγίθη ὁ «Σωτήρ», ὠραῖος καὶ ἰσχυρὸς πάρων, δῶρον τῆς ἐν Παρισίοις Φιλελληνικῆς Ἑταιρείας κυβερνώμενος ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος

Τὸ φρούριον Ναυαρίνου προσβληθὲν διὰ πεπυρακτωμένων βλημάτων ὑπὸ τοῦ Ἀστιγγοῦ. (1828).

Ἀγγλοῦ Θωμᾶ, ὅστις παρατηρήσας ὅτι οἱ ἄνεμοι συνήθως τὴν νύκτα πνέουσιν ἐκ τοῦ κόλπου, ἐπροτίμησε νὰ εἰσπλεύσῃ ἐν ἡμέρᾳ. Ρυμουλκῶν λοιπὸν τὴν κανονιοφόρον «*Βαναρίαν*» διέπλευσε παρατόλμως τὸ στενὸν ἀψηφίσας τὸ πῦρ τῶν φρουρίων, ἐνὸς πάρωνος καὶ δύο τουρκικῶν ἡμιολίων. «Τοῦτο εἶναι ἀνδραγάθημα λαμπρότατον, ἀναφέρει ὁ Ἀστιγξ («Φ. Ἀστιγξ καπετάνος τοῦ ἔθνικοῦ πλοίου τῆς «Καρτερίας» καὶ Διοικητῆς τῶν ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ πλοίων») πρὸς τὸν Στόλαρχον, διὰ τὸ ὅποιον ὁ καπετὰν Θωμᾶς εἶναι ἄξιος.

*Ὁ ἀρχηγὸς τῆς μοίρας τοῦ Κορινθιακοῦ Κόλπου Ἀστιγξ
κατὰ τὴν προσωπογραφίαν τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου.*

πολλῶν ἐπαύριον τὴν ἐπαύριον ἐδοκίμασε νὰ διέλθῃ καὶ αὐτὸς ὁ Ἄστιγξ ὑπὸ τὰ ἱστία ἵνα μὴ βραδυπορῶν μείνῃ πολλὴν ὥραν ἐκτεθειμένος εἰς τὸ πῦρ τῶν φρουρίων. Φθάσας ὅμως ἐντὸς βολῆς καταλαμβάνεται αἰφνὴς ὑπὸ τῆς γαλήνης. Τέλος τῆς 11ης ὁ ἐπίμονος μοίραρχος κατόρθωσε νὰ διαπλεύσῃ, μαχόμενος πρὸς τὰ φρούρια, ρυμιουλζούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῆς κανονιοφόρου «*Φιέλληγίδος*».

Ἐν τῇ Ἰτέᾳ ἀγκυροβολοῦν ἐννέα τουρκικὰ σκάφη. Ὁ Τούρκος μοίραρχος ἔχει τὴν σημαίαν του ἐπὶ μεγάλῳ πάρωνος 16 πυροβόλων, καὶ φρουρεῖ τρία αἰστριακὰ μεταγωγικὰ πλήρη ἐφοδίων. Μετὰ τοῦ ἀποσπάσματος τούτου εἶχεν ἀνταλλάξει βολὰς τινὰς ὁ «*Σωτήρ*». Ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὑπῆρχον τουρκικὰ πυροβολεῖα προασπίζοντα τὴν μοῖραν. Ὁ Ἄστιγξ διαδρομῶν ἔξω τῆς Ἰτέας μετὰ τῆς «*Καρτε-*

Ἡ Ἰτέα

ρίας» καὶ τῆς «*Φιέλληγίδος*» ἀπέστειλεν ἐν μίστικον ὅπως παραγγεῖλῃ τὰ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Κορινθιακοῦ πλοῦα, τὸν «*Σωτήρα*» καὶ τὴν «*Βαναρίαν*» νὰ τὸν ἐνισχύσωσι φοβούμενος δὲ τυχὸν βραδύτητας, αἵτινες θὰ ἔδιδον καιρὸν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ ὀχυρωθῶσι πληρέστερον εἰσέπλευσεν μετὰ τῶν προαναφερθέντων δύο σκαφῶν εἰς τὸν κόλπον τῶν Σαλόνων. Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν διήρχετο τὸ στενώτατον τοῦ εἰσπλου σφοδρότατος ἄνεμος τὸν ἀπώθησεν χωρὶς ὁ ἐν Ἰτέᾳ ναυλοχῶν Τούρκος ναύαρχος, ὅστις ἐκτὸς τοῦ πάρωνος διέθετε καὶ μίαν ἰσχυρὰν ἡμιολίαν εἴκοσι πυροβόλων, δεύτερον πάριον δεκατεσσάρων πυροβόλων, ἑτέρας τέσσαρας ἡμιολίας, δύο κανονιοφόρους καὶ δύο καλῶς ὀπλισμένα ὀπλιταγωγὰ, νὰ ἐπωφεληθῇ τοῦ ἀνέμου καὶ παρακολουθήσῃ αὐτόν. Ταῦτα συνέβαινον τὴν 15 καὶ ὁ ἐπίμονος Ἄστιγξ ἠγγελε «*Παρασκευάξω τὴν μηχανήν*» καὶ περιμένει καὶ τ' ἄλλα δύο πλοῖα διὰ νὰ κάμω ἀποφασιστικὴν δοκιμὴν. Τέλος

τὴν ἐπαύριον ἄμα τῇ χαρᾶν γῇ καὶ κοπάσαντος τοῦ ἐναντίου ἀνέμου ἢ μυχρὰ ἑλληνικὴ μοῖρα εἰσέπλευσεν ὀριστικῶς εἰς τὸν κόλπον τῶν Σαλῶνων. Προηγείτο ἡ «Καρτερία» πλήττουσα θορυβωδῶς διὰ τῶν ἔρετιμῶν τὴν γαληνῶσαν θάλασσαν, εἰς ἀπόστασιν ὁ «Σωτήρ», ἡ «Βαναρία» καὶ ἡ «Φιλέλληνις» βραδέως σχίζουσαι τὰ ἡρεμα ἔδατα τοῦ κόλπου, φαιὰ ἀκόμη ὑπὸ τὸ ἐωθινὸν ἡμίφως ἐνῶ γύρω διακρίνεται πλέον καλῶς ἡ πετρώδης ἀκτὴ, διακοπτομένη ὑπὸ ἐρήμων ὀρμίσκων, βραχυδῶν ἀκρωτηρίων, βουνῶν, τῶν μὲν ἐπὶ τῶν δέ, ἀμφιθεατρικῶς ὑψουμένων, ἀπέραντος καὶ σιγηλῇ ἔκτασις, θαυμαστὴ ἰδατογραφία. Ὁ ἥλιος κορύπτεται ἀκόμη ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα καὶ ὥχρον τὸ φῶς ἀπλοῦται ὁμοιόμορφον ἐπὶ τῶν βράχων καὶ τῆς θαλάσσης. Τὰ ἑλληνικὰ σκάφη ὅλονεν πλησιάζουν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ἐσωτάτου ὄρμου· λευκάζουσιν ἐν ἀπόπτῳ τὰ οἰκήματα καὶ μακρὰν πρὸς τὴν ἀνατολὴν οἱ ἱεροὶ Δελφοί. Τὰ μελανὰ τουρκικὰ σκάφη διακόπτουσι τὸ λευκὸν τῶν οἰκιῶν καὶ οἱ ὑψηλοὶ ἱστοὶ τῶν διαγραφονται ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων ὑψωμάτων. Ἐκ τῶν Δελφῶν ἐκεῖ ὑψηλὰ ἐν πτυχῇ τινι, τοῦ ἀπολλωνείου ὄρους, ἀπροσίτου σκοπιᾶς, ὁ θεῖος τοξότης δεσπότης τοῦ τραχέος καὶ μεγαλοπρεποῦς τοπίου βεβαίως θὰ θεωρῇ μὲ ἐκπλήκτους ὀφθαλμούς, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς εὐφροσύνης τοὺς νεκραναστάντας Ἕλληνας παρασκευαζομένους καὶ πάλιν νὰ διαπράξωσιν ἔργα ἄξια τῶν παλαιῶν. Ὁ Ἄστιγξ εἶχεν ἀποφασίσῃ μετὰ πρωτοφανοῦς τόλμης νὰ προσβάλλῃ τὸν ἰσχυρότερον πολέμιον ἐν τῇ ἀπορρήτῳ αὐτοῦ θέσει, ἣν δικαίως τὸ Blackwood Edinburgh Magazine ἀπεκάλει *Formidable*¹⁾. Μετὰ περιφρονήσεως ὁ Τούρκος μοίραρχος εἶδεν εἰσπλέουσιν τὴν μικρὰν μοῖραν καὶ ἀπεφάσισε νὰ μὴ τὴν ἀποθαρύνῃ ὅπως τὸν πλησιάσῃ σχεδιάζων νὰ τὴν συλλάβῃ. Ἐτρίβεν ἤδη τὰς χεῖρας θεωρῶν βεβαίαν τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν τεσσάρων προσπλευσῶν μονάδων. Ἡ «Καρτερία» ἐξακολουθεῖ ἡρεμος τὸν πλοῦν αὐτῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν πεντακοσίων μόνον μέτρων ποντίζει τὰς ἀγκύρας καὶ προσπαθεῖ ἐν πάσῃ ψυχραιμίᾳ νὰ παρουσιάσῃ τὰ πλευρά της ἵνα δύναται νὰ βάλῃ διὰ πλειόνων τηλεβόλων συγχρόνως. Ἡ τοιαύτη αὐθάδεια ἐξοργίζει τὸν Τούρκον ὑποναύαρχον. Ὑψώνει τὴν φοινικίδα. Τουρκικὰ πλοῖα καὶ τουρκικὰ πυροβολεῖα ἐκτελοῦν ὁμοῦ «φοβεράν συμπτροκρότησιν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης». Ὁ «Σωτήρ» καὶ αἱ κανονιοφόροι εἰ-

¹⁾ Biographical Sketch J. F. A. Hastings. Blackwoods Magazine (1845 σ. 511).

προυνσι τὰς ἀγκύρας τριακόσια μέτρα ἀποτέρο. Ὁ Ἄστιγξ ἐν τούτοις ψυχραίμως χειρίζων λαμβάνει τὴν κατὰλληλότεραν πρὸς προοδόνην θέσιν καὶ ἄρχεται τοῦ ἔργου βάλλον κατ' ἀρχῆς βραδέως διὰ συνήθων σφαιρῶν πρὸς καταμέτρησιν τῆς ἀποστάσεως. Ἐσήμενεν ἡ δεκάτη τῆς πρωΐας ὅτε τὰ δοκιμαστικά ταῦτα πρὸ ἐπιηκολούθησε πῦρ ταχὺ ἐκρηκτικῶν ὀβίδων καὶ πεπρωσσωμένων βλήματων διὰ καρωνάδων καὶ μακρῶν πυροβόλων. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀκαριαῖον καὶ τρομερόν. Ἡ μοιραρχίς ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἄερα. Κοῖλον γέμον ρηκτικοῦ γεμίσματος βλήμα εἰσδύον εἰς τὴν πυριταποθήκην ἀνέφλεξεν αὐτὴν καὶ ἐσφενδόνισε τὸ σκάφος εἰς τὸν ἄερα. Βροχὴ ξύλων, σιδήρων, ἠρωτηριασμένων πτωμάτων κατήλθεν ἐπὶ τοῦ κατέχοντος τὴν ἀκτὴν τάγματος ἐπακροσίων σκοπευτῶν οὔτινες περίτρομοι ἐμικρύνθησαν. Αὐτὸς δὲ πασῶς ἐπὶ ἤδησε στροβιλιζόμενος εἰς τὸν ἄερα. Ὁκεανὸς φλογῶν καὶ καπνοῦ διεχύθη εἰς τὸν κόλπον τῶν Σαλώνων ἐνῷ τὰ πέριξ ὄρη ἐσεύοντο ἐκ βάθρων καὶ αἱ φαιδριάδες πέτραι καὶ ὑψηλότερον ἀκόμη ἢ μυριόστομος ἠχώ τοῦ Κορινθίου ἄντροι καὶ μακρὰν ἢ ὑψικόρυφος Γκιόνα καὶ τὰ Βαρδούσια ἐπαναλαμβάναν εἰς ὅλους τοὺς τόνους τὴν φοβερὴν βροντὴν δι' ἧς ὁ Ἄστιγξ εἰδοποιεῖ τὸ εἰς τὸ Καραβοστάσι ἐλληνικὸν στρατόπεδον ὅτι εἶχε κάμῃ ἔναρξιν τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐποσχέσεώς του· ν' ἀνοίξῃ τὸν πρὸς τὴν Δυτ. Στερεὰν Ἑλλάδα διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ δρόμον. Ἐκράτει ἤδη τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Πατραϊκοῦ κόλπου καὶ ἠδύνατο νὰ διαβιβάσῃ τοὺς ἀρματαολοὺς τοῦ Τσώρτς καὶ τοῦ Κώστα Βότσαρη ἐκ τοῦ ἐντεῦθεν τοῦ Κάβο. Πάπα Καραβοστασίου εἰς κατάλληλον τῆς ροιμελιωτικῆς ἀκτῆς σημεῖον πρὸς ἀνάγκησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπὸ Μακρινόρους μέχρι Μεσολογγίου. Ἐκ τῆς ἀντίπεραν ἀκτῆς λέγει ὁ Βαρθόλδης τὸ ἐλλ. στρατεύμα παρετήρει τὸν εἰσπλουν τῆς μικρᾶς μοίρας εἰς τὸν κόλπον τῶν Σαλώνων μέχρις οὗ ἐξηφανίσθη ὅπισθεν τῶν προέξοντων τῆς ξηρᾶς καὶ τῶν ὑψηλῶν ἀκρωτηρίων· μετὰ δὲ ταῦτα ἀνήγγειλαν εἰς αὐτὸ τὰ γενόμενα ὁ κρότος τῶν ἐκρηξέων, αἱ οὐρανομήρεις φλόγες καὶ τὰ ὑψωθέντα εἰς τὸν ἄερα πειρώρια μαῦρα νέφη. Ὁ καπνὸς εἶχε πλημμυρήσει ὅλην τὴν ἀτμόσφαιραν. Ἡ «Καρτερία» διέκοψε τὸ πῦρ διὰ νὰ τὸ ἐπαναλάβῃ μετ' ὀλίγον μετὰ πλείονος δραστηριότητος. Ὁ «Σωτήρ» τότε μετὰ τῶν κανονιοφόρων ἐπετέθη κατὰ τῶν πυροβολείων καὶ ἐπέβαλεν εἰς αὐτὰ σιωπὴν, καταλαβὼν καὶ τὴν ἀλγερινὴν ἡμιολίαν, τὴν ὁποίαν μὴ δυνηθεὶς ν' ἀπαγάγῃ κατέστρεψε σφαιροβολήσας αὐτήν, καθίσασαν ὑπὸ τοὺς βράχους

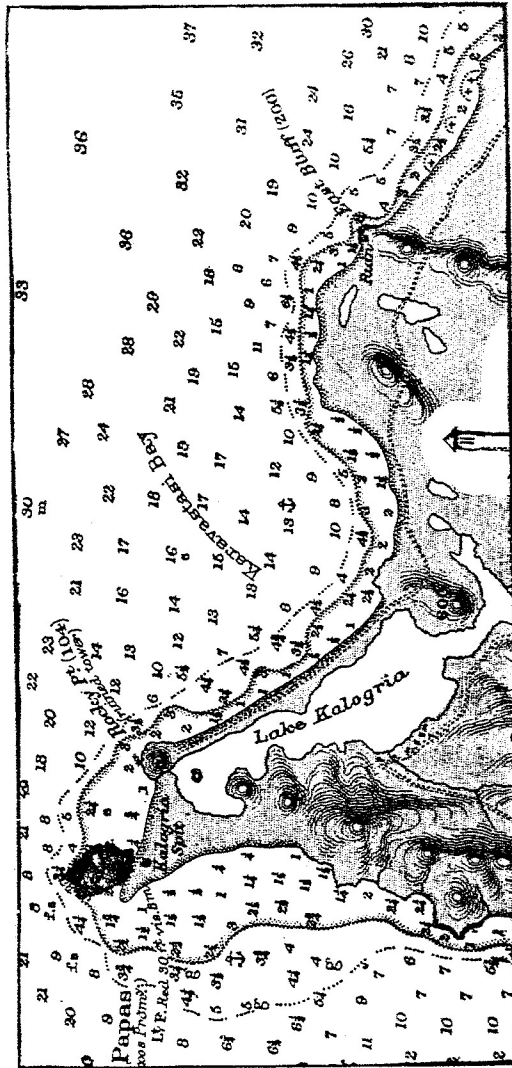
διότι οἱ Ἀλβανοὶ ἐπανελθόντες κατέλαβον αὐτοὺς. Τέλος διεσκόρπισε καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς τούτους, τέσσαρα δ' ἄλλα μεγαλείτερα σκάφη ἐβυθίσθησαν ὑπὸ τῆς «Καρτερίας». Μία μόνη ὄβις τῶν ὀθ' ἐδροῦσα ἓνα πάριονα κατὰ τὴν πρύμνην ἤρκεσε νὰ τὸν καταποντίσῃ αὐτάνδρον. Πάντα ταῦτα ἐγένοντο πρὶν ἢ τὸ πυροβολικὸν τῶν Τούρκων, παρὰ τὸν πολὺν ἀριθμὸν τῶν στομιῶν δυνήθῃ νὰ ἐπιφέρῃ σπονδαίας ζημίας εἰς τὰ ἑλληνικὰ σκάφη. Εἰς τοιοῦτον πῦρ δὲν ἦσαν ἀκόμῃ συνειθισμένοι οἱ στόλοι καὶ δικαίως λέγει ὁ Ὀνίλειϋ ὅτι ἡ ἐν Ἰτέα νίκη κατέπληξεν ἔχθρους καὶ φίλους καὶ ἀπέδειξε τὴν ἄξian τῶν ἑλλήν. ἀτμοκινήτων σκαφῶν καὶ τῶν νέων πυροβόλων. Ἐννέα ἐκ τῶν ἑνδεκα τουρκικῶν σκαφῶν κατεστράφησαν, τὰ μεταγωγικὰ κατελήφθησαν, τὸ ἥμισυ τῶν τουρκικῶν πληρωμάτων κατεστράφη, ἡ τουρκικὴ μοῖρα τελείως ἐμυδενίσθη, κατελήφθησαν δὲ καὶ τὰ μεταγωγικὰ μετὰ τοῦ πλουσίου αὐτῶν φορτίου, εἰ καὶ ἱσχυρὰ πυροβολεῖα καὶ περικλὺν τὰ ὑπεστηρίζον ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Τῶν Ἑλλήνων αἱ ἀπώλειαι σχετικῶς δὲν ὑπῆρξαν μεγάλαι. Ἐπληρώθη ἐν τούτοις θανάσιμως ὁ ὑπαρχος τοῦ «Σωτήρος» ἱρλανδοῦ Γουλιέλμος Σκάνλαλ¹) καὶ ὁ κυβερνήτης Θωμᾶς ἐλαφρῶς ὥς καὶ ὁ ὑπαρχος τῆς «Καρτερίας» Ἰωσήφ Φαλάγκας. Ἀπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς μοίρας ἐξετέλεσαν λαμπρῶς τὸ καθήκον των, ἀλλ' ἰδίως ἐκαλύφθη ὑπὸ δόξης ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Χαΐην ὁ παλαιὸς συμμαχητὴς τοῦ Ἀστιγγοῦ περὶ οὗ οὗτος γράφει ἐν τῇ ἀναφορᾷ του: «Αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ λοχαγοῦ Χαΐην ἐν τῷ σκάφει τοῦτῳ εἶναι τόσον γνωσταὶ ἐκ προηγουμένων περιστάσεων, ὥστε δὲν ἔχω ἢ νὰ εἶπω ὅτι εἴμεθα αὐτῷ ἐπίσης ὑπόχρεοι διὰ τὰς νέας του τοιαύτας».

Περὶ τῆς μεγάλης ταύτης ἐν Ἰτέα νίκης ἐδημοσιεύθησαν αἱ ἀκόλουθοι ἀξιολογούμεναι λέξεις ἐν τῷ Blackwood's Edinburg Magazine. «Ἡ μάχη τῆς Σκάλας τῶν Σαλόνων παρέσχε τὴν ἐκανοποιητικωτάτην τῶν ἀποδείξεων² περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος τοῦ ὀπλισμοῦ τῶν ἀτμηλάτων σκαφῶν διὰ τῶν βαρέων πυροβόλων ὑπὲρ τῶν ὀποίων τοσοῦτον θεριμῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν συνηγόρησεν ὁ πλοίαρχος

¹ Ὁ «Σωτήρ» ὅστις ἐξῆλθε σώως τοιούτων μαχῶν ἐπέπρωτο νὰ κατεβυθισθῇ ἐν τῷ λιμένι, ἐν Χίω κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Φαβιέρου ἐκτραγείσης σφοδρᾶς καταγίδος. Κατὰ τὰ συμβάντα τοῦ 1854 μωρὸς Τοῦρκος Διοικητὴς ἐκοψεν εἰς δύο ἕκαστον τῶν πυροβόλων αὐτοῦ ὅπως τ' ἀχρηστεύσῃ καὶ σώσῃ οὕτω τὴν ἀσφάλειαν τῆς Χίου. Ἐν τῶν τεμαχίων τούτων σώζεται ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας.

Ἄστιγ. Ὁ τρομερὸς καὶ ταχὺς τρόπος δι' οὗ δύνάμεις τοσοῦτον ὑπερέτερα (so greatly superior) ὁλοσχερῶς ἐμνηδενίσθη διὰ τῶν πε-

ΕΚ ΤΟΥ ΧΑΡΤΟΥ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΝΑΥΑΡΧΕΙΟΥ

Τὸ ἀκρωτήριον Ἀράξος (Κάβο - Πάτας). Τὸ Καράβουνι. Δεξιὰ, ἡ πρὸς τὰς Πάτας ὁδός.

πυρακτωμένων βλημάτων καὶ τῶν ἐκρηκτικῶν ὀβιδίων τῆς «Καρτε-
ρίας» ἐπέβαλε σιγὴν εἰς τοὺς ἀντιθέτους τῶν σχεδίων τοῦ Ἄστιγος
ἐν Εὐρώπῃ. Καὶ εἰς πάντα μελετῶντα τὰς προόδους τοῦ ναυτικοῦ

πολέμου κατέστη δήλον ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅτι πλείονα τοῦ ἐνὸς κράτι ἐμελλον ν' ἀποδεχθῶσι τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ περὶ ναυτικοῦ πυροβολικοῦ καὶ ὁπλίωσι πολλὰ σκάφη κατὰ τὸ ὑπόδειγμα ὅπερ οὗτος ἔδωκεν». Τὰ πυροβόλα τῆς «Καρτερίας» εἶχον χυθῇ κατὰ πρότυπον σχεδιασθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀστειγγος καὶ φαίνεται ὅτι οὗτος ἐπὶ ἐνεργε βελτιώσεις τινὰς εἰς τὰ σχέδια τοῦ Παῖξάνς τὰ δη-

Τὸ ἀκρόπρωρον τῆς «Καρτερίας» (Ἐθνολ. Μουσεῖον).

μοσιευθέντα ἐν τῇ «Nouvelle Force Maritime». Ἡ μάχη αὕτη ἔσχε καὶ ἄλλα ἀποτελέσματα. Οἱ Ἕλληνες ἐπέισθησαν νὰ παραιτήσωνται πλέον τὸ σύστημα τῆς συγκροτήσεως πολεμικοῦ ναυτικοῦ δι' ἰδιωτικῶν σκαφῶν καὶ Ὑδραῖοι, Σπετσιῶται καὶ Ψαριανοὶ ἀπεδέχθησαν τὴν ἀρχὴν τοῦ σχηματισμοῦ στόλου ἀνέχοντος εἰς τὸ κράτος καὶ ὄχι εἰς τοὺς ἐφοπλιστάς. Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν ὅστις ἤρχισε διὰ τῶν σκαφῶν τῆς Μπουμπουλίνας καὶ τῶν ἐφοπλιστικῶν οἰκῶν τοῦ Αἰγαίου κατέληξε διὰ τῶν σκαφῶν τοῦ Κράτους τὰ ὁποῖα ἐφαμύλλως πρὸς ἐκεῖνα, μετὰ μείζονος δ' ἐνότητος καὶ πειθαρχίας

ἐγνώριζον νὰ δρέπωσι δάφνας. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐπῆλθε διὰ τοῦ Ἄστιγγος καταθέτοντος ἐν τῶν θεμελίων τοῦ γεννημένου ἑλληνικοῦ κράτους. Περὶ τῆς ἐν Ἰτέλ νίκης δοθῆς ὁ Βερθόλδης λέγει. Αὕτη ὑπῆρξε λαμπρὰ νίκη ἥτις μετὰ τὰς ἡττας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἦλθε νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἄστιγξ ἠδύνατο πλέον νὰ διαβιβάσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὴν Στερεάν τὸ στρατεύμα τοῦ Τσώρτς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Ὁ Ἄστιγξ ἐν ἀμύνῃ.—Τὸ Πόρτο - Στραβά.—Βίαιος ἐκπλους ἐκ τοῦ Κορινθιακοῦ.

Οἱ Ἕλληνες ἐφήρμοσαν ἄριστα τὸ στρατηγικὸν αὐτῶν σχέδιον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη, τὴν ἐν Φαλήρῳ ἦταν καὶ τὴν πτώσιν τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ Ρεσίτ Κιουταχῆς πασῶς εἶχε μείνῃ ὁ ἀπόλυτος Κύριος τῆς Στερεᾶς μόνον δὲ χάρις εἰς τὴν ἐν τῷ Σαρωνικῷ ναυτικῇν ὑπεροχῇν τῶν Ἑλλήνων κατορθώσαν οὗτοι νὰ ἐπαχωρήσωσιν εἰς τὸν Ἰσθμὸν ὅπου ὁ Τσώρτς κατορθώσῃ νὰ τοὺς ἐνσφηνώσῃ μεταξὺ Μωρέως καὶ Στερεᾶς καὶ νὰ καταλάβῃ τὰς διαβάσεις ὥστε νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν ἔννοιαν τῶν ἐν Στερεᾷ καὶ Πελοποννήσῳ Τούρκων, ὅπερ θὰ ἐσήμενε τὸ τέλος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπρεπε ὅμως νὰ διακοπῶσι καὶ αἱ κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίαι μεταξὺ Ρούμελης καὶ Μωρέως. Ἐνῷ ὁ Ἄστιγξ ἡσχολεῖτο νῦν εἰς τοῦτο, ὁ ἀρχιστράτηγος Τσώρτς μὴ φοβούμενος πλέον νὰ προσβληθῇ ὑπὸ τοῦ Ρεσίτ ἤρχισε μετὰ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ στρατεύματός του ἐξελισσόμενος πρὸς Δυσμὰς καὶ διὰ τῆς Κορίνθου, Ξυλοκάστρου, Αἰγίου, ἔβαινε πρὸς τὸ Ρίον μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ διαβιρασθῇ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Μόνον ἐν τούτοις ὅτε ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Καποδίστριας καὶ ἀφ’ οὗ ὁ Ἀὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας ἐκήρυξε τέλος τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πύλης τὸ σχέδιον τῆς ἀνακτίσεως τῆς Στερεᾶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν ὀριστικὸν αὐτοῦ δρόμον. Ὅχι μόνον ἡ στρατιὰ τοῦ Τσώρτς διεβιβάζετο εἰς Λαγκαμεστόν, ἀλλὰ καὶ μία δευτέρα μικρὰ στρατιὰ, δεκάς περίπου χιλιαρχῶν ἐσχηματίζετο ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ Γεράνεια καὶ ἐξ ἄλλων ἐφεδρειῶν καὶ νέας στρατολογίας. Τῆς στρατιᾶς ταύτης διορίσθη ἀρχιστράτηγος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὅστις μετὰ σφοδρὰν

ἐγνώριζον νὰ δρέπωσι δάφνας. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐπῆλθε διὰ τοῦ Ἄστιγγος καταθέτοντος ἐν τῶν θεμελίων τοῦ γεννημένου ἑλληνιστοῦ κράτους. Περὶ τῆς ἐν Ἰτέλ νίκης δοθῆς ὁ Βερθόλδης λέγει. Αὕτη ὑπῆρξε λαμπρὰ νίκη ἥτις μετὰ τὰς ἡττας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἦλθε νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἄστιγξ ἠδύνατο πλέον νὰ διαβιβάσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὴν Στερεάν τὸ στρατεύμα τοῦ Τσώρτς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Ὁ Ἄστιγξ ἐν ἀμύνῃ.—Τὸ Πόρτο - Στραβά.—Βίαιος ἐκπλους ἐκ τοῦ Κορινθιακοῦ.

Οἱ Ἕλληνες ἐφήρμοσαν ἄριστα τὸ στρατηγικὸν αὐτῶν σχέδιον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη, τὴν ἐν Φαλήρῳ ἦταν καὶ τὴν πτώσιν τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ Ρεσίτ Κιουταχῆς πασῶς εἶχε μείνῃ ὁ ἀπόλυτος Κύριος τῆς Στερεᾶς μόνον δὲ χάρις εἰς τὴν ἐν τῷ Σαρωνικῷ ναυτικῇν ὑπεροχῇν τῶν Ἑλλήνων κατορθώσαν οὗτοι νὰ ἐπαχωρήσωσιν εἰς τὸν Ἰσθμὸν ὅπου ὁ Τσώρτς κατορθώσῃ νὰ τοὺς ἐνσφηνώσῃ μεταξὺ Μωρέως καὶ Στερεᾶς καὶ νὰ καταλάβῃ τὰς διαβάσεις ὥστε νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν ἔννοιαν τῶν ἐν Στερεᾷ καὶ Πελοποννήσῳ Τούρκων, ὅπερ θὰ ἐσήμενε τὸ τέλος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπρεπε ὅμως νὰ διακοπῶσι καὶ αἱ κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίαι μεταξὺ Ρούμελης καὶ Μωρέως. Ἐνῷ ὁ Ἄστιγξ ἡσχολεῖτο νῦν εἰς τοῦτο, ὁ ἀρχιστράτηγος Τσώρτς μὴ φοβούμενος πλέον νὰ προσβληθῇ ὑπὸ τοῦ Ρεσίτ ἤρχισε μετὰ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ στρατεύματός του ἐξελισσόμενος πρὸς Ἀνσμὰς καὶ διὰ τῆς Κορίνθου, Ξυλοκάστρου, Αἰγίου, ἔβαινε πρὸς τὸ Ρίον μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ διαβιρασθῇ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Μόνον ἐν τούτοις ὅτε ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Καποδίστριας καὶ ἀφοῦ ὁ Ἀὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας ἐκήρυξε τέλος τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πύλης τὸ σχέδιον τῆς ἀνακτίσεως τῆς Στερεᾶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν ὀριστικὸν αὐτοῦ δρόμον. Ὅχι μόνον ἡ στρατιὰ τοῦ Τσώρτς διεβιβάζετο εἰς Δραγαμεστοῦ, ἀλλὰ καὶ μία δευτέρα μικρὰ στρατιὰ, δεκάς περίπου χιλιωνίων ἐσχηματίζετο ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ Γεράνεια καὶ ἐξ ἄλλων ἐφεδρειῶν καὶ νέας στρατολογίας. Τῆς στρατιᾶς ταύτης διορίσθη ἀρχιστράτηγος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὅστις μετὰ σιφῶν

ἐπιτιχιῶν καὶ ἀποτιχιῶν ἐνίκα ὀριστικῶς τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1829 ἐν Πέτρῳ τοὺς Τούρκους καὶ ἀνέκτα τὴν ἀνατολ. Στερεὰν Ἑλλάδα ἐνῶ ταυτοχρόνως σχεδὸν αἱ δυτικαὶ χιλιαρχίαι ἐξετείνοντο μέχρι Μακρινόρους Ἀμβρακικοῦ καὶ Ἀγρᾶφων καὶ ἀνέκτων τὴν Δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἰδοὺ τὸ τετελεσμένον γεγονός· τὸ ὁποῖον παρουσίασαν αἱ πεζικαὶ χιλιαρχίαι καὶ ἡ μοῖρα τοῦ Κορινθιακοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην σχεδιάζουσιν νὰ περιορίσῃ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ. Πρὸ τῶν συμβάντων ἐν τούτοις τούτων ἡ ἐκτέλεσις τοῦ γενικοῦ σχεδίου φρονίμως ἐγκατελείφθη πρὸς ὥραν καὶ ὁ Ἀστιγὴς ἐμερίμνησε περὶ τῆς σωτηρίας τῆς μικρᾶς αὐτοῦ μοίρας, διότι ὁ Ἰμβραήμ λυσσῶν ἐξ ὀργῆς διὰ τὰ ἐν Ἰτέᾳ ἀπεφάσισε διὰ παντός τρόπου νὰ τὴν καταστρέψῃ, ἐκπλέων τοῦ Ναυαρίνου μεθ' ὅλου τοῦ στόλου του. Γνωστὸν πῶς ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων ἠνάγκασε πρῶτον τὸν Πατρονάμπεην, κατόπιν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἰμπραήμ νὰ ποδίσουν εἰς Ναυαρίνον καὶ πῶς αἱ πρῶται αὗται προστριβαὶ κατέληξαν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου, ἐξ οὗ ἡ κατὰ τὸν ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Σαλῶνων ἐνέργεια τοῦ Ἀστιγὸς προσλαμβάνει ἐξαιρετικὴν ἱστορικὴν σημασίαν. Ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μαντεύσῃ τις τὴν εὐτυχὴ παρέμβασιν τῶν εὐρωπαϊκῶν στόλων καὶ μέχρι τοιούτου βαθμοῦ. Τὸ μόνον ἐμφανὲς νῦν ἦτο ὅτι ἡ θέσις τῆς μικρᾶς ἑλληνικῆς μοίρας ἦτο ἐκτάκτως κρίσιμος διὸ καὶ ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς Κόχραν εἰς τελευταίαν αὐτοῦ ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν ἔγραφε τῷ μοιράρχῳ «Ἐπράξατε πολλὰ καὶ ἄξια ὅπως ἀνοίξετε τὰς συγκοινωνίας. Ἀσχοληθεῖτε νῦν περὶ ὑμῶν αὐτῶν, ἡ θέσις εἶναι ἐπικίνδυνος ἐὰν αἱ πληροφορίες μου εἶναι ἀληθεῖς, Ὁ ἐχθρικός στόλος κατέπλευσεν εἰς Πάτρας. Παρέχω ὑμῖν πᾶσαν ἐλευθερίαν νὰ πράξετε πᾶν ὅτι θεωρεῖτε ἄριστον διὰ τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Ὁ Ἀστιγὴς πληροφορηθεὶς τὰς προθέσεις τοῦ Ἰμβραήμ καὶ πρὶν ἀκόμη μάθῃ τὰς κινήσεις τοῦ Κόδριγκτων ἐξέλεξε τὴν κατάλληλον θέσιν ἐν ἣ ἥλπιζε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἐπίθεσιν ἣν παρεσκεύαζε κατ' αὐτοῦ ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος. Ἀπαῖς ἔτι ἀπεδείχθη ἡ πολεμικὴ εὐφυΐα τοῦ νέου μοιράρχου. Ὑπάρχει καλὸς τις ὁρμίσκος ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐσχατιᾷ τοῦ Κορινθιακοῦ σηματοζόμενος ὑπὸ τῶν ἀποτόμως πρὸς τὴν θάλασσαν κατερχομένων βράχων τῆς Γερανεῖας ἀνοικτὸς δὲ πρὸς τὴν Ἀλκυονίδα θάλασσαν ἢ κόλπον Αἰγιοσθένων, *Πόρτο Στραβά* νῦν ἀποκαλούμενος καὶ κείμενος πρὸς βορρᾶν τῆς Περαχώρας ἐκ τῆς ἀντιθέτου αὐτῆς πρὸς τὸ Λουτράκι πλευρᾶς. Ὁ εἰσπλοῦς αὐτοῦ προασπίζεται ὑπὸ δύο βραχῶδων νησίδων καὶ ὀρί-

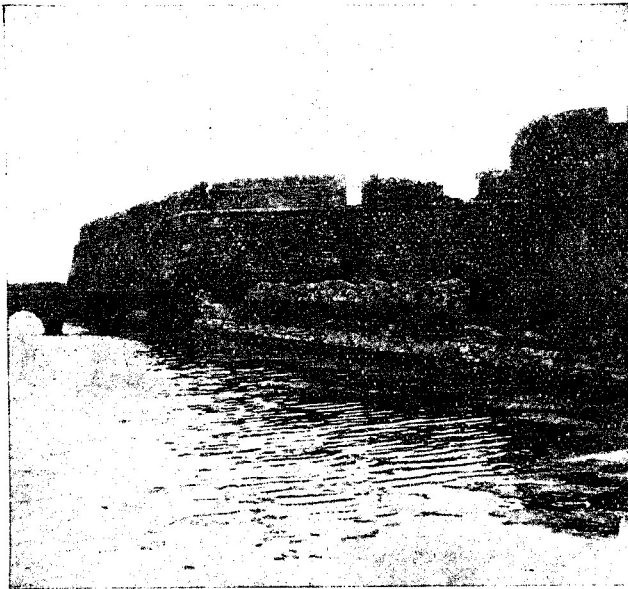
ζεται γύρω ὑπὸ κορινθίων κατωφερειῶν καλυπτομένων ὑπὸ δάσους πευκῶν τὸ ὅποιον καθιστᾷ σχεδὸν ἀδύνατον ἀξιᾶν λόγον ἀποβάσιν. Ὁ Ἄστιγξ διὰ τὰ καταστήσει ἀπόρρητον τὴν θέσιν ἐτοποθέτησε τέσσαρα πυροβόλα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ἀναστρεψίλογον καμινον διὰ τὴν πυράκτωσιν τῶν βλημάτων, ἐπιλαμοδέτησε δ' ἐντὸς τοῦ ὅρμου, ὥστε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παρουσίᾳζε ἰσχυρὸν μέτωπον πυροβολικοῦ, καὶ δὲν θὰ ἦτο πολὺ εὐκόλῳ νὰ τὸν ἐγγίσωσιν. Πρὸς μεγαλειτέραν ἀκόμῃ ἐνίσχυσιν τῆς θέσεώς του ἐξήτησε παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς Γερανείας στρατοπέδου μίαν πρώτην ἐπιζουρίαν καὶ τοῦτο ἀπέστειλεν αὐτῷ ἀπόσπασμα ἐκλεκτῶν «κορυπετλήδων», ἀρίστων σκοπευτῶν, οἵτινες κατέλαβον τοὺς περὶ βράχους καὶ ἐτοίμασαν τὰ μακρὰ τῶν τουφέκια. Πρὸς τοῦτοις ὁ πρακτικὸς καὶ προνοητικὸς μοίραρχος ἀπέστειλεν ἀγγαρείαν πρὸς ξύλευσιν εἰς τὸ διάσος τῆς Περαχώρας ἥτις καὶ ἔφερε πολυαριθμούς δέσμας προέμων διὰ τὴν μηχανὴν τῆς «Καρτερίας», ἥτις δὲν θὰ εἶχεν ἴσως πολὺν μεγάλον ἀριθμὸν πλινθίων γαιάνθορακος. Οὕτω δὲν ἀφῆκε τίποτε εἰς τὴν τύχην.

Κάποιος ἐκ τῶν ἀσχοληθέντων¹⁾ μὲ τὸν Ἄστιγγα ἀπορεῖ διὰ τὴν προσορμίσιν καὶ ὀχύρωσιν ταύτην τῆς μοίρας εἰς Πόρτο-Στραβά ἐνῷ αὕτη ἡδύνατο νὰ διαπλεύσῃ καὶ πάλιν τὰ στενὰ τοῦ Ρίου καὶ Ἀντιρρίου καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἔξω τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου ἑλληνικοῦ στόλου. «Τῆς προσορμίσεως ταύτης, λέγει, δὲν ἐδόθη προσήκουσα ἐξήγησις ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν». Ἀλλὰ λαλοῦν αὐτὰ τὰ πράγματα. Σχεδὸν ἐξήκοντα ἐχθρικά σκάφη, μετὰ τῶν ὁποίων πολλοὶ εὐδρομοὶ φρεγάται περιέπλεον πρὸ τοῦ στομίου τῶν μικρῶν Λαοδανελίων μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ συλλάβουν τὸν Ἄστιγγα. Οὗτος ἡγούμενος βραδυπόρων σκαφῶν δὲν ἦτο φρόνιμον νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιοῦτον πείραμα, νὰ διέλθῃ δηλαδὴ βιαίως καὶ ἐφιστάμενος ζημίας τὰ στενὰ διὰ τὰ πέσῃ ἐν μέσῳ τοσοῦτον πολυαρμένον στόλου ἐκκενῶν καὶ τὸν Κορινθιακόν, δηλαδὴ ὑπηρετῶν τὴν πρόθεσιν τοῦ ἀντιπάλου. Πράγματι ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα τοῦ Κορινθιακοῦ δὲν εἶχε νὰ κάμῃ καλλίτερον ἢ νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου τῆς Γερανείας. Ἄλλο ζήτημα εἶναι ἂν παρενέπασε τὸ εὐτυχὲς γεγονός τοῦ Ναυαρίνου, μετὰ τὸ ὅποιον ὁ Ἄστιγξ δὲν εἶχε πλέον ἀνάγκην νὰ ναυλοχῇ ὑπὸ τὰς βορείας ἀκτὰς τῆς Περαχώρας καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐξέλθῃ, νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Καραβοστάσι καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸ στρατό-

¹⁾ Ὁ γνωστὸς λόγιος καὶ διπλωμάτης Λεωνίδας Μελετόπουλος.

τευμα τῆς Ἀντικῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Δραγαμίστον. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ διέλθῃ καὶ πάλιν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν φρουρίων. Σπεύδων δὲ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως εἰς τὸν τόπον τῆς συνεντεύξεως καὶ φοβούμενος τὴν νύκτα τὰς κακοτοπίας ἀπεφάσισε νὰ ἐκπλεύσῃ τὴν ἡμέραν. Ἐξήκοντα πυροβόλα προέβαλλον τὰ στόμια αὐτῶν ἐκ τῶν τηλεβολοθυρίδων τοῦ Ρίου καὶ εἰκοσιεπτὰ τοῦ Ἀντιρρίου, πολλὰ δ' ἐκ τῶν βλέπόντων τὸ στενὸν ἦσαν μεγάλης ὀκλῆς. Ἡ ὑπὸ τὰ διασταυρούμενα πυρὰ τῶν διάβασις ἦτο ὄντως κινδυνώδης ἐπιχείρησις. Ἄν τὰ τηλεβόλα ἐχειρίζοντο καλοὶ πυροβοληταὶ οὐδὲν ἐκ τῶν ἑλλήνων πλοίων ἠδύνετο νὰ διαφύγῃ. Ἄλλ' ἡ ψυχραιμία τοῦ νεαροῦ ἀρχηγοῦ ἦτο μεγάλη. Τὴν 18 Νοεμβρίου 1927 ὁ μικρὸς στόλος ἐπλησίασε ἤρεμα πλέων τὰ φρούρια ἀκριβῶς περὶ τὴν μεσημβρίαν. Ἡ ἡμέρα ἦτο θαυμασία καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα διανυγής. Ὅλος ὁμοῦ ὁ στόλος δὲν παρουσίαζε καὶ μικρὸν στόχον, τὸ ἀτμοκίνητον μὲ τὴν ὑψηλὴν καπνοδόχον καὶ τέσσαρας ἰστούς αἱ δύο κανονιοφόροι ρυμουλκοῦσαι καὶ τὰς λείας, τοὺς τρεῖς συλληφθέντας ἐν Ἰτέᾳ ὀπλιταγωγοὺς πάρωνας, οὓς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ὁ Ἄστιγξ ἐννόει νὰ ἐγκαταλείψῃ, εἰς πρόσκοπος (μίστικον) καὶ ὁ Σωτήρ, ὃν ὁ κυβερνήτης του καὶ ὁ ὑπαρχος Καβάκος δεξιῶς χειρίζοντες εἶχον ὠθήσει ἐντὸς τῆς ἀπυροβλήτου γωνίας τῶν κανονιοστοιχιῶν τοῦ Ἀντιρρίου, ὅπερ παρήπλεον. Ὁ Ἄστιγξ προσέπλεε χωρὶς νὰ πυροβολῇ ἀρίνων τὸν πολέμιον ν' ἀρχίσῃ τὴν μάχην. Ἰστατο σιγῆλὸς ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς γερύρας τῆς στηριζομένης ἐπὶ τοῦ τυμπάνου τοῦ ἀριστεροῦ τροχοῦ, ἀλλὰ φαιδρὸς καὶ μειδιῶν ὡς πάντοτε ἐν ἡμέρᾳ μάχης. Τὸ ὑψηλὸν του ἀνάστημα διεγράφετο στιβαρὸν ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος ἐμπνέον τὴν πεποίθησιν εἰς τὸ πλήρωμα. Ὁ ὑπαρχος Φαλάγκας ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ. Πρὸς πρόφραν ὁ Χαίην παρακολουθῶν διὰ τῶν διοπτρῶν τὰς κινήσεις τῶν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων Τούρκων πυροβολητῶν ἀναμένων νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ τὸ παράγγελμα πρὸς ἔναρξιν τοῦ πυρός. Αἱ πυράγραι εἶχον συλλάβει ἤδη νὰ ξευθρόπυρα βλήματα. Οἱ Τούρκοι ἐξετέλουν φοβερὰς ὁμοβροντίας. Ὁ ἄνεμος ἐν τούτοις τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἐβοήθησε τοὺς Ἑλλήνας, οἵτινες ἀνέπτυξαν πάντα αὐτῶν τὰ ἰστία, ὥς καὶ ἡ «Καρτερία» ἥτις ἐνισχύουσα καὶ τὸν ἀτμὸν διωλίσθησε ταχέϊα διὰ τοῦ στενοῦ. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ Ρίου ἤνοιξε τὸ πῦρ, κατευθύνασα τὰ μὲν ὀβιδοβόλα κατὰ τοῦ Ρίου τὰ δὲ τῶν 32 κατὰ τοῦ Ἀντιρρίου. Τὰ φρούρια ἐσεισθησαν ἐπὶ τῶν βάσεών των. Δὲν ἐβράδυναν ν' ἀρχίσωσι τὸ πῦρ καὶ ὁ «Σωτήρ» καὶ αἱ κανονιοφόροι, μὴ ἀξιωθέντα μεγάλης προσοχῆς.

ὑπὸ τῶν λίαν μετὰ τῆς «Καρτερίας» ἀπληρολήμενων τουρκικῶν πυροβολείων, ἅτινα κατεύθυνον ὅλα τὰ πυράτων κατὰ τῆς ἀπμοκροβέτας· ὀλίγα βλήματα θίγουνσι τὴν «Καρτερίαν». Δὲν διέρχεται ὁμοῦς ἄνευ ζημιῶν. Ἡ καπνοδόχος εἶναι διάτρητος, τὰ ἱστία ἐσθραμμένα. Ὁ ἐργάτης συντρίβεται εἰς τεμάχια καὶ τὰ θραύσματα αὐτοῦ πίπτουσιν ὥς χάλαζα βολίδων ἐπὶ τοῦ καταστροφώματος. Ἰκανὰ περὶ γὰρ τῶν τροχῶν συστροφονται καὶ συντρίβονται καὶ τινὰ τῶν ἐχθρικῶν βλημάτων διαπερῶσι τὸ σκάφος κατὰ τὴν ἴσκιον γραμμὴν

Ρίον. Ἡ πρὸς τὸ στενὸν πρόσοψις τοῦ φρουρίου.

σφαῖρα 24 λιτρῶν αὐτόχρημα διαμελίζει δύο ὑπηρετάς τοῦ πυρμαίου πυροβόλου. Ὁ βραχίων ἐνὸς ναυτόπαιδος ἀνηράγη. Ταῦτα δὲ συνέβαινον ἐνῷ ἀκόμη δὲν εἶχε διανυθῇ τὸ ἥμισυ τοῦ διεκπλοῦ. Οἱ Τοῦρκοι ἐξακολουθοῦν βάλλοντες μετὰ ψυχραιμίας καὶ κανονικῶς, καὶ τοῦτο προαγγέλλει δυσκολίας διὰ τὸν ὑπολειπόμενον πλοῦν. Αἴφνης ὁμοῦς οἱ Τοῦρκοι ταράσσονται καὶ ἀποβάλλουσι πᾶσαν τάξιν. Πολλά, σχεδὸν ὅλα, τὰ βλήματα διέρχονται ὑπεράνω τοῦ ἀτμοκινήτου. Ἐπάλξεις καὶ λέκτρα κατακρημνίζονται καὶ τὸ τεῖχος χάσσουν μεγάλα ρήγματα, διακρινόμενα ἀκόμη. Πολλοὶ τῶν πυρο-

βολητῶν φεγγομαχοῦσιν. Τὰ μικρὰ πλοῖα διέρχονται σχεδὸν ἄθικτα.

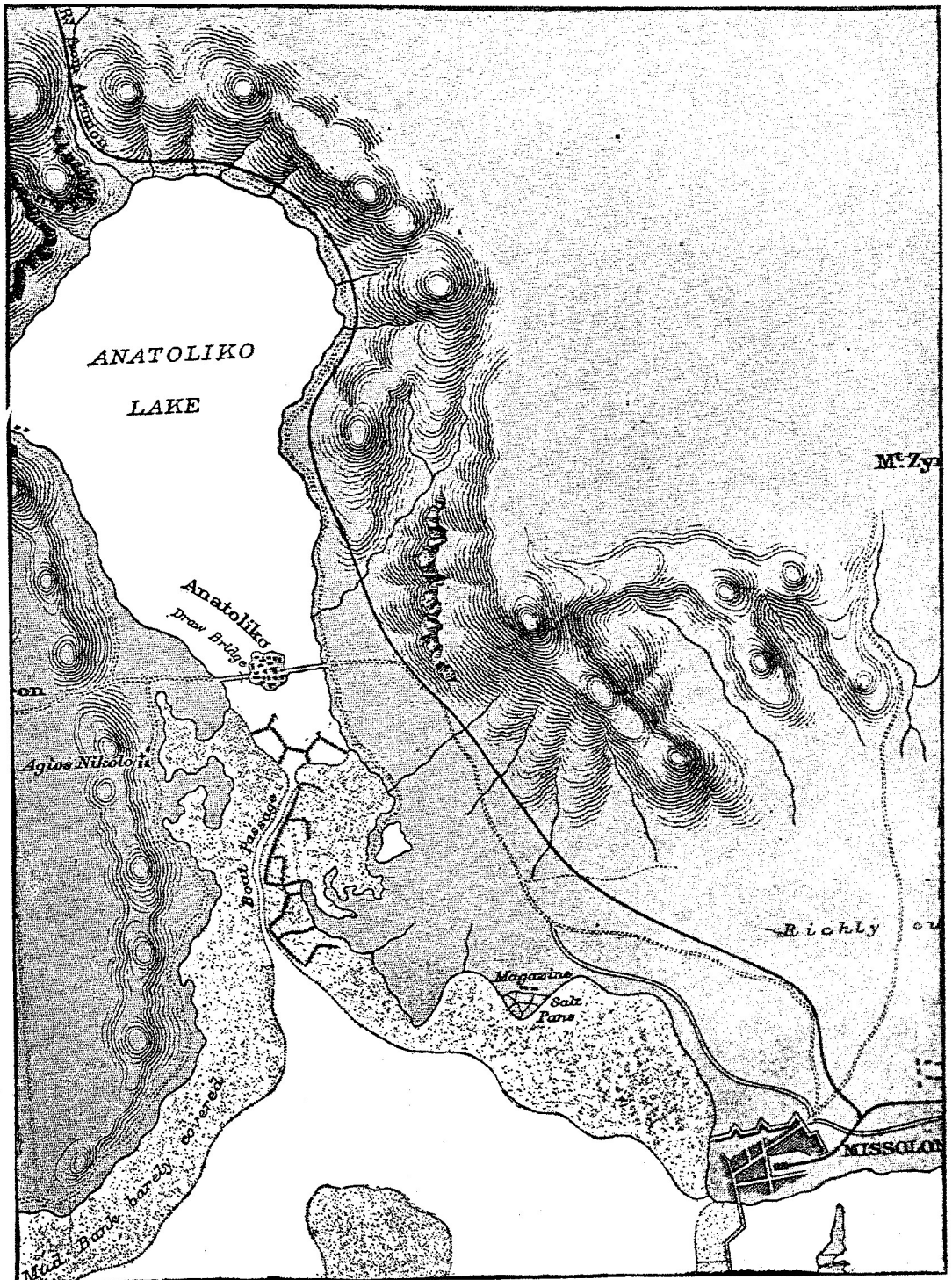
Ὁ Ἄστιγξ καταπλεύσας εἰς τὰ ὕδατα τῶν Πατρῶν ἀντιλαμβάνεται ὅτι οἱ τῆς πόλεως Τοῦρκοι εἶχον λάβει ὑπερβολικὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν τοῖς στενοῖς ζημιῶν του, ὅπερ ἐνθαρρύνει τοὺς τροφοδότας τῶν πρὸς ἀνεφοδιασμόν. Ἀποφασίζει λοιπὸν νὰ δώσῃ ἐν καλὸν μάθημα καὶ νὰ ἐπιδείξῃ καὶ εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον τὴν δύναμιν τοῦ ἀτμοκινήτου, πληροφορῶν συγχρόνως αὐτοὺς ὅτι τὸ ἀτμοκίνητον καλῶς ἔχει εἰς τὴν ὑγείαν του. Προσεγγίζων εἰς τὸν λιμένα εἶδε κατάφορτον ἐφοδίων μέγα αὐστριακὸν τραμπάκουλον.¹⁾ Ἦτο προφανὲς ὅτι τοῦτο εἶχε καταπλεύσει τὴν νύκτα δλίγας ὥρας πρὸ τοῦ κατάπλου τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἐν τῇ βεβαιότητι ὅτι οὗτος δὲν θὰ ἐξήρχετο πλέον ἐκ Κορινθιακοῦ. Ὁ Ἄστιγξ παρесеυσάσθῃ νὰ τὸ καταλάβῃ, ὅτε παρουσιάσθῃ εἰς τὴν κλίμακα τῆς «Καρτερίας» ὃ ἐν Πάτραις πρόξενος τῆς Αὐστρίας καὶ ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ ἦλθε πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἑλληνικῆς μοίρας, ἐνῶ Αὐστριακοὶ καὶ Τοῦρκοι εἰργάζοντο δραστηρίως ὅπως ἀγκυροβολήσωσι τὸ τραμπάκουλον ὑπὸ τουρκικὸν πυροβολεῖον. Ὁ ἡμέτερος μοίραρχος ἀποτεινόμενος τότε πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς κλίμακος τῆς «Καρτερίας» εὐρισκόμενον πρόξενον λέγει αὐτῷ: «Ὡς πρόξενος τῆς Αὐστρίας βεβαίως ἔχετε εἰδοποιηθῇ ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἔχει κηρύξει εἰς ἀποκλεισμόν τὰς Πάτρας καὶ ὅτι ἐλληνικὴ κανονιοφόρος περιτλείει τὸν λιμένα». Εἰς ταῦτα μὲ τὸ ἰδιάζον ἐκεῖνο ὕψος τῶν λειτουργῶν τῆς αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας ὃ πρόξενος ἀπαντᾷ μὲ μεγάλην ἱταμότητα. «Τὸ Κράτος μου δὲν ἀναγνωρίζει ἐλληνικὴν κυβέρνησιν, οὔτε ἀποδέχεται τὴν ἰσχὺν τῶν πράξεών της. Εἰς ὃ ὁ Ἄστιγξ ἀνταπαντᾷ μὲ περισσοτέραν ἐτοιμότητα». «Κύριε Πρόξενε, αἱ διαταγαὶ αἷς ἔχω εἶναι νὰ κυρώσω διὰ τῶν ὄπλων τὰς πράξεις ταύτας καὶ ὀφείλω νὰ παρακαλέσω ὑμᾶς νὰ μεταβῇτε ἀμέσως εἰς τὸ αὐστριακὸν μεταγωγικὸν καὶ νὰ ἔλθῃ ἐδῶ ὁ πλοίαρχος μετὰ τῶν δικαιολογητικῶν του. Ὁ αὐστριακὸς ὅμως ἐπιμένει: «Νομίζω ὅτι ὀμιλῶ πρὸς Ἀγγλον καὶ ἐπειδὴ οὔτε ἡ Αὐστρία οὔτε ἡ Τουρκία εὐρίσκονται εἰς πόλεμον μὲ τὴν Ἀγγλίαν εἴσθε ὑπόχρεοι νὰ σεβασθῇτε τὴν αὐστριακὴν σημαίαν».

Ὁ Ἄστιγξ ἔκοψεν ὀριστικῶς τὴν εὐγλωττίαν αὐτὴν διὰ τῶν ἐξῆς λόγων: «Ὀμιλεῖτε, κύριε πρὸς Ἑλληνα ἀξιοματικόν, διοικοῦντα τὴν

¹⁾ Τύπος σκάφους συνθεστάτου εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Ἀδριατικοῦ, σπουδαίας χωρητικότητος.

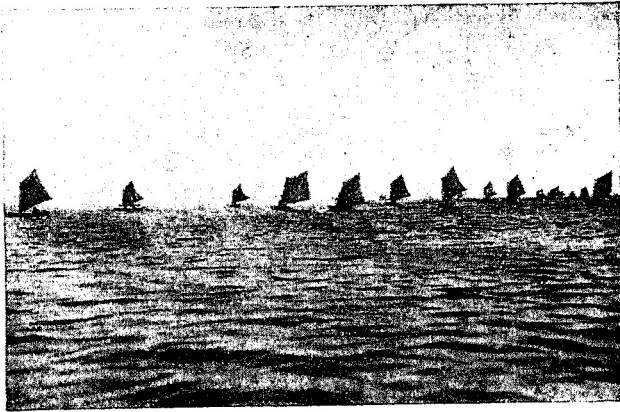
μοῖραν τοῦ ἀποκλείσμιου καὶ ἂν τὸ αἰσθητικὸν σκέλος δὲν τεθῇ ἀμέσως ὑπὸ τὰς διαταγὰς μουθὰ τὸ βυθίσω! Ὡς θὰ καταπροβολήσω καὶ τὸ τουρζικὸν στρατόπεδον. Ἴδου! ἐπεῖπεν ἑξάγων τὸ ὁριζήγιόν του «πέντε λεπτὰ μόνον!» καὶ ἐγκατέλιπε τὸν προῖξον μεταίως προσπαθοῦντα νὰ μακρύνῃ τὸν διάλογον διὰ νὰ ξεροδήσῃ χρόνον. Τέλος ἀπεσπίασθῃ τῆς «Καρτερίας» καὶ ἀντὶ νὰ μεταβῇ πρὸς τὸ τραμπάκουλον διὰ νὰ διαβιβάσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἄστιγγος διηρθνῇ πρὸς τὴν ξηράν, ἐνῷ τοῦτο κατὰ προηγουμένην πάντως συνεννόησιν ἐνέτεινε τὰς προσπάθειάς του ὅπως τεθῇ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ τουρζικοῦ πυροβολείου. Τὰ πέντε λεπτὰ παρήλθον, ὁ Ἄστιγξ ἔστειλε τὸ τραμπάκουλον εἰς τὸν βυθὸν καὶ ἔξετέλεσεν ἓν πῦρ ταχὺ ἐπὶ τοῦ πυροβολείου, ὅπερ ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν Τοῦρζων.

Μετὰ τοῦτο ἡ μοῖρα ἔπλευσεν ὀλοταχῶς πρὸς τὸ Καραβοστάσι καὶ τὸν κάβο-Πάπα καὶ παρέλαβε τὸ πεζικὸν στρατεύμα, ὅπως τὸ μεταφέρει εἰς τὴν Στερεάν. Διὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως εἶχεν διέλθῃ ἡμέραν τὰ μικρὰ Δαρδανέλλια ἀψηφῶν τὸ πῦρ τῶν φρουρίων. Τὰ σκάφη ἐξετέθησαν εἰς μέγαν κίνδυνον καὶ ὅμως ὁ ἀρχιστράτηγος Τσώρτζ καὶ ὁ στρατὸς του δὲν ἦσαν ἔτοιμοι διὰ τὴν διάβασιν. Αἱ κινήσεις των εἶχον ἐπιβραδυνθῇ ἐκ τῆς εἰδήσεως ὅτι ὁ στρατηγὸς Ἀχμέτ πασᾶς ἐξελθὼν τοῦ Ναναρίνου ἐβάδιζε πρὸς τὰς Πάτρας μετ' ἐπικουριῶν, ἐνῷ ὁ ἐξ Ἰσθμοῦ ἐρχόμενος ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε φθάσει εἰς τὴν ἀχαϊκὴν παραλίαν σχεδὸν ἀποσυντεθειμένος. Ἐν πάσῃ περιπτώσει μετὰ τινα ἡμέρας κατωρθώθη ἡ ἐπιβίβασις τοῦ σώματος τούτου πολεμικῆς δυνάμεως ἐπὶ τῶν πλοίων ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιβλεψιν τῶν ἀξιωματικῶν τῆς «Καρτερίας». Τὸ σῶμα τοῦτο ἀπέβη τέλος εἰς Δραγαμέστον ὅπου ἐπὶ τινα καιρὸν διετέλεσε τροφοδοτούμενον ἐκ θαλάσσης. Ὁ μεταξὺ Ἀράξου καὶ Δραγαμέστου διάπλους καὶ ἡ ἀπόβασις συνετελέσθησαν ἐντὸς τριᾶκοντα ἑξ ὥρων μετ' ὃ τὰ πλοῖα ἐπανελθόντα εἰς Καραβοστάσι παρέλαβον τὸ σῶμα τοῦ Κώστα Μπότσαρη. Ἡμέρας τινὰς κατόπιν ἕτερον σῶμα ὑπὸ τὴν Κίτσον Τζαβέλλαν διέβη εἰς Τριζόνια τῆς Στερεᾶς. Ὅλα αὐτὰ τὰ σώματα ἐβάδισαν πρὸς βορρᾶν ὅπως ἀνακτήσωσι τὴν Ρούμελιν. Ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἀνατολικῶς, ἔχων ἀριστερὰ τὸν Τζαβέλλαν. Ὁ Τσώρτζ δυτικῶς καὶ ὁ φιλέλλην Γάλλος στρατηγὸς Δανζέλ μὲ τὸ ὑπόλοιπον τῶν χιλιαρχιῶν εἰς τὸ μέσον διατηρῶν εἰς ἐπαφὴν ἐνῷ βαδίζει πρὸς τὸ Καρπενῆσι, τὴν Δυτικὴν στρατιὰν τοῦ Τσώρτζ μὲ τὴν Ἀνατολικὴν τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, ἐνῷ ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Δημοτσέλιος, ὁ Μακρυγιάννης ἀναποδογυρίζσαντες, ὡς ἐλέγετο τότε τὰ «καπάκια» ἐπανα-

"Ανω: Τὸ Αἰτωλικὸν μετὰ τῆς λίμνης του. Νοτίως: Ἡ λιμνοθάλασσα καὶ τ' ἄβαθῇ τοῦ Μεσολογγίου.
Ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου.

στατοῦν καὶ πάλιν τὴν Ρούμελην. Εἰς τὸν Ἄστιγγα ἔχει ἀνατεθῆ ἡ συμπλήρωσις τοῦ σχεδίου. Εἶναι εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ τις ὅτι ὁ μέγρι Μακρινόρους καὶ Ἀγρόφων ἔκταθεις Τσώρτζι θὰ ἦτο ἐντελῶς μετέωρος, ἐφ' ὅσον τὸ Μεσολόγγι δὲν ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἀκούραστος λοιπὸν κομποδόρος ἀποφασίζει νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ Βασιλάδι. Τὸ μικρόν, ἀλλ' ἰσχυρόν νησιωτικὸν φρουρίον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς μεγάλης πολιορκίας εἶχε στοιχίσει τόσα αἵματα εἰς τὸν Ρεσίτ καὶ τὸν Ἰμβραήμ καὶ τὸ ὁποῖον μάλιστα προσεπάθησαν ν' ἀνακτήσουν ὁ Κόχραν καὶ ὁ Μιαούλης

*Ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου.
Ὁ πρῶνός ἐκπλους τῶν ἀλιευτικῶν περιέρων.*

εἶναι ἡ κλεῖς τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου, ἥς πραγματικῶς δεσπόζει, εὐρισκόμενον ἐπὶ τοῦ διάπλου ὃς ἄγει πρὸς τὰ ἐνδοτέρω, ὅπερ δὲ εἶχε τότε μεγαλυτέραν περιφέρειαν μετὰ περιβόλου καὶ κανονοστασίων, ὀχυρωθὲν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Εἶχε 14 πυροβόλα τῶν 18 καὶ τινὰ τῶν 12. Τὸ τεῖχος δὲν ὑπερέβαινε τὸ ὕψος ἑνὸς μέτρου. Ὁ Κόχραν διὰ νὰ τὸ ἀνακτήσῃ παρετάχθη πρὸ τῆς λιμνοθαλάσσης μετὰ 23 ἑλληνικῶν σκαφῶν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸν αἰῶνα 3 κανονιοφόρους. Ὁ ἴδιος δ' ἐπέβη ἀκάτου φερούσης κογκρεβιανούς πυραύλους, οἵτινες ἐπιμόνως ἀστοχοῦν. Συμπλέκονται κατόπιν μετὰ τοῦ φρουρίου αἱ κανονιοφόροι, ἀλλ' ἔκατέρωθεν τὰ βλήματα δὲν ἔχουν ὀριστικά ἀποτελέσματα.

Τὴν ἐπαύριον ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἐπίθεσις· δύο ναῦται τραυματίζονται βαρέως. Οἱ λοιποὶ ἀρνοῦνται νὰ πλησιάσουν. Ὁ Κόχραν

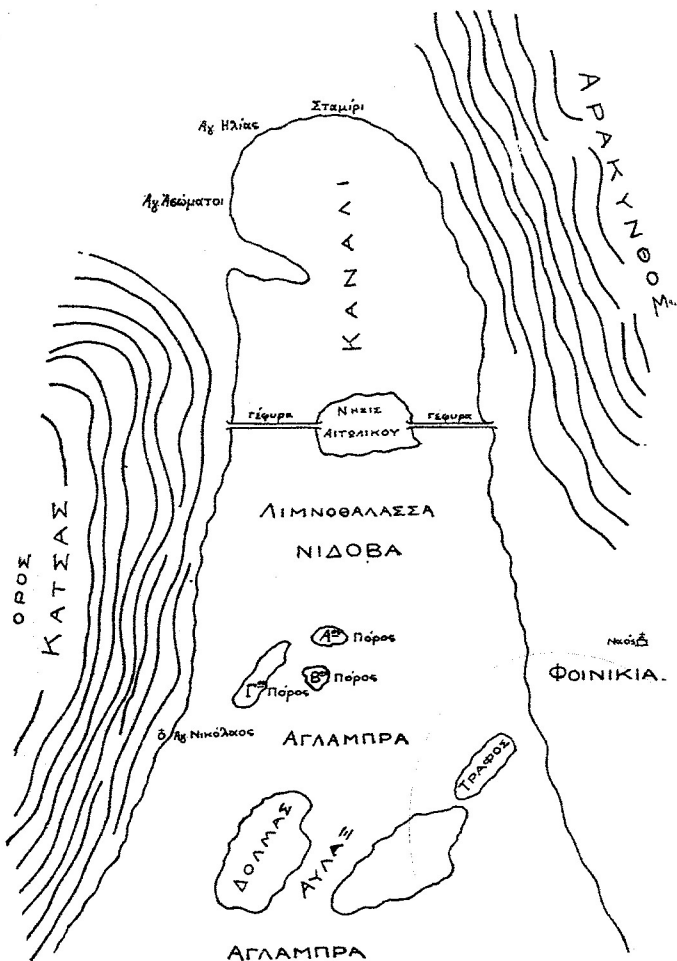
και λαμβάνεται ἐπὶ τῆς ὁρμῆς του καὶ διατίσσει νὰ τοὺς διαπομπεύσουν περιάγοντες αὐτοὺς ἀνὰ μέσον τῶν γραμμῶν τοῦ στόλου ἐπὶ ἐφορλίων ἡχούντων τῶν τεμπάνων. Συμβολῇ τέλος τοῦ Μισούλη ἐνοπλῖα ἐφορλῖα τοῦ στόλου εἰσέρχονται διὰ τῆς εἰσόδου τῆς Προχοπανίστου καὶ ἀποκλείουν τὸ Βασιλάδι. Τοῦτο ὅμως καὶ οὕτως ἐφωδιασμένον ἀντέχει. Ὁ Κόχραν ἀποσπῶν καὶ ἐπειγόμενος νὰ μεταβῇ ἀλλαγῇ ἀποπλέει ἀφήσας ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Κορινθιακῷ, τῇ λιμνοθαλάσσει καὶ τῷ πατραϊκῷ κόλπῳ ἐπιχειρήσεων τὴν ἐπὶ τὸν Ἄστιγγα μοῖραν, ἣς γνωστὴ ἢ σύνθεσις, ἢ «Καρτερία» ὁ «Σοτήρ» δύο κανονιοφόροι, δύο ἡμιολῖα. Ἡ μοῖρα μετὰ τὰς ἐπιχειρήσεις

*Τὸ πρὸ τοῦ Μεσολογγίου κυριευθὲν ὑπὸ τοῦ Ἄστιγγος
φρούριον Βασιλάδι.*

τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ λοιπὰ συμβάντα τὰ ὅποια ἀφηγήθημεν ἀνωτέρω ἐπανέρχεται εἰς τὸν Ἅγιον Σώστην. Ὁ Ἄστιγξ ὁπλίσας 15 πλοιάρια καὶ δύο ἐφορλῖα τοῦ στόλου του τὰ ἐμβάλει εἰς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μεσολογγίου καὶ διακόπτει πᾶσαν μεταξὺ Βασιλαδίου, Αἰτωλικοῦ καὶ Μεσολογγίου ἐπικοινωνίαν. Ἐξ αἰτίας ὅμως σφοδρῶν ἀνέμων μόλις τὴν τρίτην ἡμέραν ἢ «Καρτερία» καὶ ἢ «Ἐλβετία» κατόρθωσαν νὰ ρίψωσι περὶ τὰ ἑκατὸν πενήντα βλήματα καὶ ὁ καιρὸς χειροτερεύσας κατέστησε τὸν κανονιοβολισμόν ἀδύνατον. Ἀπὸ τῆς 17 Δεκεμβρίου ὁ ἄνεμος ἐκόπασεν. Ἡ «Καρτερία» ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ προσεγγίσῃ ἐγγύτερον τοῦ μιλίου, ἔνεκα τοῦ ἀβαθοῦς τῶν ὑδάτων. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Ἄστιγξ ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐπίθεσιν τὴν 29 Δεκεμβρίου 1827. Τὴν ἐννάτην τῆς προαίας ἡ-

ξάτο ὁ βομβαρδισμός. Ἡ «*Ελβετία*» ἐβαίλεν ἀπὸ ἀνατολῶν, ἦν

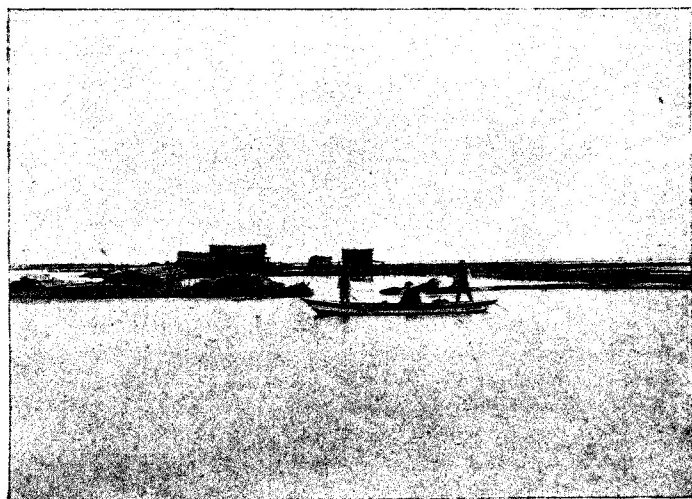

ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΑΙΤΩΛΙΚΟΥ

Τοπογραφ. χάρτης τῆς λιμνοθαλάσσης Αἰτωλικοῦ
ὅπου ἐφονεύθη ὁ Ἄστιγξ.

«*Καρτερία*» νοτιοδυτικῶς καὶ τὰ κανονικοφόρα πλοιάρια ἀπὸ τῶν
ἔσω τῆς λιμνοθαλάσσης ἀπὸ βορρᾶ πρὸς δυσμᾶς. Ἡ πρώτη βολὴ

τοῦ ἀτμοζινήτου βάλλοντος ὑπὸ γωνίαν 23 μοιρῶν πίπτει ἐντὸς τοῦ ὄχρου καὶ φονεῖ τοὺς ὑπηρέτας ἐνὸς πυροβόλου. ἡ πρώτη τῆς «*Ελβετίας*» πίπτει ἐντὸς καὶ καταστρέφει τὴν δεξιμένην τοῦ ἔδατος, ἡ τρίτη ἐντὸς καὶ ἀνοίγει ὀπήριον εἰς τὸ τεῖχος. Ἡ τετάρτη (γροανάτα τῆς «*Καρτερίας*») σκοπεύοντος τοῦ ἰδίου Ἀστύργου ἐντὸς καὶ ἀνατινάζει τὴν πυροστατοθήκην. Τὰ πλεῖστα τῶν πυροβόλων ἀνατρέπονται καὶ πολλοὶ τῶν ἐπερασπιστῶν θάπτονται ὑπὸ τὰ θραύσματα καὶ τὰ ἐρείπια. Οἱ ἐπιζῶντες, μόλις συνελθόντες,

Ὁ Πόρος τοῦ Αἰτωλικοῦ.

τρέχουν ἐπὶ τῶν προπετασμάτων μετὰ τὰ ὅπλα ἐπὶ βραχίονος αἶψα καὶ φωνοῦσι «*ραὶ Καπετάν!*» εἰς σημεῖον παραδόσεως, ὃ πλέον παρὰ Ἕλληνας κατὰ τὴν φράσιν τῆς Γεν. Ἐφημερίδος, Ἀστύργου πηδήσας εἰς τὴν ἐπιτελίδα του ἔξερχεται εἰς Βασιλάδι καὶ παραλαμβάνει τὸν φρούραρχον καὶ τὴν μικρὰν φρουράν. Κρατήσας τὰ ὅπλα, τοὺς αἰχμαλώτους ἀποστέλλει εἰς Μεσολόγγι. Ἐγκαθιστῶ δὲ ἐν τῇ φρουρῇ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀποσταλὲν ἀπόσπασμα. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας διέσχισε τὸ Ἰόνιον. Οὕτως ἐχαιρετίσθη ἡ ἄφιξις αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

Εἰσπλους εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν.—Ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ.—Θάνατος τοῦ Ἀστιγγοῦ.—Τὸ πένθος καὶ αἱ τιμαὶ εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ἡρώος.

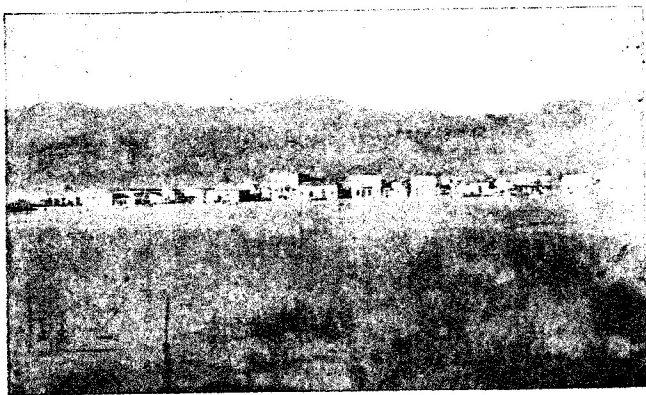
Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βασιλαδίου ἐπελείπετο ἀκόμῃ ἡ ἄλωσις ἢ ἡ καταστροφὴ τοῦ Ἀνατολικοῦ. Δαιδαλώδεις διάβασις ἐνώνει τὴν μεγάλην λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου πρὸς τὴν ἐσωτέραν καὶ μικροτέραν τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ὡς δὲ τὸ Βασιλάδι ἀποτελεῖ τὸ κίριον σημεῖον τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν ἀμυντικοῦ μετώπου τοῦ Μεσολογγίου. Οὕτω τὸ Αἰτωλικὸν ἀποτελεῖ τὸν κόμβον τῆς ἀμύνης τῆς βο-

Τὸ Αἰτωλικὸν ἔναντι τοῦ ὁποίου ἐστήθησαν τὰ ἑλλην. πυροβολεῖα.

ρείας λιμνοθαλάσσης. Διὰ τὴν πέσῃ τὸ Μεσολόγγι ἔπρεπε νὰ καταληφθῇ ἡ μεσημβρινὴ λιμνοθάλασσα, καὶ κατόπιν ἡ βορεία, ἥτις διὰ τὴν περιέλθῃ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἔπρεπε νὰ πέσῃ τὸ Αἰτωλικόν, πόλις καὶ ὄχυρόν ἐπὶ νησίδος, κατὰ τὴν διάβασιν, συγκοινωνούσης διὰ γεφυρῶν μὲ τὴν ἐκατέρωθεν στερεάν. Οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ καταλάβουν τὴν δίοδον, τὸ ὄχυρόν, τὸν ἔσω κολπίσκον διὰ νὰ ἐγκαταστήσουν στερεῶς τὸν στρατόν των ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ. Πρὸς τοῦτο ὁ Τσώρτς ἔπρεπε νὰ υποστηριχθῇ ὑπὸ τῆς μοίρας τοῦ Ἀστιγγοῦ, ἥτις πρὸς τοῦτο ἠγκυροβόλησε εἰς τὸν Ἅγιον Σώστην καὶ ὁ μοίραρχος ἐσχέδιασε νὰ εἰσπλεύσῃ μετὰ τῶν μεγάλων ἐφορκίων τῆς «Καρτερίας» καὶ δέκα κανονιοφόρων ἀκάτων (τὰ μοροζάνα) ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ἀνδρέα Παπαπάνου. Ταυτοχρόνως

σχεδόν ὁ Τσώρτς θὰ κατήλκετο μετὰ τῆς χιλιετίας τοῦ στρατηγοῦ Εὐμοφοποῦλου καὶ μὲ τακτικὸν τι πεζικὸν ὑπὸ τὸν γενναῖον ταγματάρχην κόμητα Μπερόλιο καὶ πυροβόλων, ἵνα διαβῇ τὸν Ἀχελεῖον καὶ στρατοπεδεύσῃ ἀπέναντι τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ ἐγγὺς τῆς διαβάσεως, τοῦ Πόρου καὶ τοῦ Δολμῆ ἀπευλὼν τὴν πόλιν καὶ τὰ σημεῖα ἅτινα οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει καὶ ἀγρυψοῦσαι. Ἡ μεταξὺ Τσώρτς καὶ Ἀστιγγος συνεργασία δὲν παρήλθεν ἄνευ τινος προστριβῶν. Γνωστὸν εἶναι πόσον δύσκολος ἡ μεταξὺ πεζικῶν καὶ ναυτικῶν στρατευμάτων συνεργασία, δύο ἐντελῶς διαφόρων κόσμων ἐρχομένων εἰς ἐπαφὴν καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμῃ τὰ μεγάλα ἔθνη, διαφύ-

Τὸ Αἰτωλικὸν καὶ ἡ λιμνοθάλασσα.

τοντα ἀφ' ὅθιαν μέσων καὶ εἰς κοιλίας τὰς ὁποίας δὲν εἶχον αἱ περιορισμένα ἑλληνικὰ δυνάμεις. Ἐπεισὸδι' ἑνὶ ἡμερῶν νὰ διασχεράνωσι τὰς ἐπιχειρήσεις. Αἱ παρανοήσεις μεταξὺ ἀσχυρῶν ἐρητῶ καὶ θαλάσσης καλουμένων νὰ ἐπιδιώξωσι κοινὸν τι τέλος δὲν εἶναι τι ἀσύνηθες ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν πολέμων. Εὐτυχῶς αἱ μεταξὺ Ἀστιγγος καὶ Τσώρτς ἔριδες δὲν ἔλαβον διαστάσεις· εἰς τοῦτο πόλιν ἀπεστεινὲν τὸ ἐμφυλὸν ἰδεῶδες ὑπὲρ οὗ ἡγωνίζοντο οἱ δύο φίλλοι. Εἰς ἀφ' ὅθιαν τι αὐτοῦ ὁ κ. Marshall δημοσιευθὲν ἐσχάτως¹⁾ σημειοῖ. Περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ὁ Τσώρτς δίδει ζωηρὰν περιγραφὴν. Ὁ Ἀστιγξ εἶχε βοηθήσει μεγάλως εἰς τὴν μεταφορὰν τοῦ στρατεύμα-

¹⁾ The Slavoni Revrèw 552. «Reminiscences of the Greek War of Independance From the Papers of Sir Richard Church 1928».

τος τοῦ Τσώρτς εἰς τὴν Ἀντικὴν Ἑλλάδα. Μεταξὺ τῶν δύο ἀρχηγῶν (ὄντων ἀμφοτέρων ὀξυθύμων) ἀνεφύησαν διαφοραὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῆς πληρωμῆς τῶν πληρωμάτων καὶ τοῦ προβλήματος τῆς διοικήσεως. Αἱ διαφοραὶ αὗται ἐλύθησαν ταχέως. Ὁ Ἄστιγξ, ὅπως λέγει ὁ Τσώρτς εἰς τὰς σημειώσεις του, ὅστις ἐκέχθητο τὰς εὐγενεστέρας ἀρετὰς πνεύματος καὶ καρδίας ἦτο δυστυχῶς ὀξυθυμὸς καὶ δύστροπος, τὸ ὁποῖον καθίστα πολλὰκις δύσκολον τὴν μετ' αὐτοῦ συνεργασίαν. Ἐπὶ ζητήματος πλοιαρίων διὰ τινὰ στρατεύματα ὁ ἀρχηγὸς τῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἐξέλαβε τὸν στρατηγὸν ὡς ἐπεμβαίνοντα εἰς τὰ καθήκοντά του καὶ ἐξεφράσθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νὰ προκαλέσῃ ἄμεσον ἀπάντησιν. Ἀμφοτέρων ὁμως ἐνεργούντων πρὸς τὸ καλὸν τῆς ἐπιχειρήσεως ἡ δισάρεστος αὕτη ἐπιτόθεσις ἔληξε κατὰ φιλικὸν τρόπον. «Πρέπει νὰ λεχθῇ, ἐξακολοθηθεὶ ὁ Τσώρτς, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄστιγγος ὅτι ἔθεσεν ἑαυτὸν εἰς μεγάλην δυσχέρειαν καὶ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον κατὰ τὸ παρελθόν, παρέχων ἐξ ἰδίων χρήματα διὰ τὰ πληρώματα, καὶ εἶχεν ἀνιδιάσει ἐκ τῆς ὀλίγης προσοχῆς ἣν τοῦ ἔδιδεν ἡ προσωρινὴ κυβένησις ὥστε ἔρεθισμένος ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔδειξε τὴν ὀργὴν του εἰς Βασιλάδι. Τὸν Μάϊον τοῦ 1828 ὁ Ἄστιγξ μετέσχε εἰς τὴν ἀπόπειραν τῆς ἁλώσεως τοῦ Αἰτωλικοῦ, εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ πυραύλους¹⁾ οἱ ὅποιοι ἐδοκιμάσθησαν μετ' ἐλαχίστων ἀπο-

(¹) Οἱ κακόσορτοι αὐτοὶ κογκρεβιανοὶ πύραυλοι ἄνευ τῶν ὁποίων φαίνεται δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιχειρήσωσι τι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Ἄγγλοι πυροβοληταὶ καὶ δι' οὗς τοὺς διεκωμώδησεν, αὐτοὺς καὶ τὸν Κόχραν τὸ ἐν Λίμα θέατρον. Ὁ Τσώρτς ἀνυφέρει εἰς τὰς σημειώσεις του φαιδρὸν τινα διάλογον μεταξὺ πεντακοσιάρχου του καὶ πολεμιστῶν τινων τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ὁ πεντακοσιάρχος εἶναι ὁ Βαλιανάκης, ὅστις ἐν τινι ὑποχωρήσει εἶχε μείνει μόνος εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν Τούρκων αὐτὸς καὶ τὸ ἀπόσπασμά του. Ὡς πολλάκις συνέβαινεν εἰς τὰ προφυλακὰς συνήφθη διάλογος μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων στρατιωτῶν. Μετὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου οἱ Τούρκοι τοῦ γειτονικοῦ ταμπουρίου συνῆψαν διάλογον σχετικὸν μὲ τὰ περὶ τῆς νησίδος Δολμᾶ πλοῖα καὶ τὰ ὁποῖα εἶχον εἰδῇ ἐγγὺς πλέοντα τὴν προηγουμένην ἑσπέραν. Οἱ Τούρκοι διεβεβαίουν τὸν καπετὰν Βαλιανάκην ὅτι τοὺς ἠλθον ἐνισχύσεις καὶ ἔλεγον, θὰ σὰς τὸ ἀποδείξωμεν, μόλις φθάσει ὁ Ρουμεληβαλεσῆς «ὡς φίλος, ἀπαντᾷ ὁ Βαλιανάκης, σὰς συμβουλεύω νὰ προσέξετε τὸ ταμποῦρι σας διότι μὲ τὴν αὐγὴν θὰ σὰς προσβάλλωμεν, πρὸ ὀλίγου ἐλάβομεν προμήθειαν φυσιγγίων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον». «Τί θόρυβος εἶναι αὐτὸς εἰς τὸ ταμποῦρι σου διέκοψεν εἰς ἄλλος Τούρκος. Στήνομεν νέον πυροβολεῖον διὰ νὰ σὰς ρίψωμεν ἓνα νέον εἶδος σπίρτο, ρουκέτα, (κογκρεβιανὸς πύραυλος) μόλις φέξει. «Χά, χά, χά», ἐφώνησεν ὁ Τούρ-

τελεσμάτων. Κατὰ τὴν τελειὴν ἐξοδὸν οἱ Ἕλληνες ναῦται ὤρμησαν προώρως διὰ τῶν πλοιαρίων τῶν. Ὁ κοιμιοδόχος κατεχόμενος ὁμοίως ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ ἀνυπομονῶν νὰ δοῦν τὰ ὁφειλόμενα τῆς εὐγενοῦς ταύτης ἀποφασιστικότητος ἐξήτησεν ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ στολίσκου του. Ἐπειδὴ ἡ σκηνὴ τῆς δρώσεως τοῦ στολίσκου ἠπλοῦτο παρὰ προμαχῶνα ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς λιμνοθαλάσσης, ὁ γενναῖος μοίραρχος δὲν εἶχε παρὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κέλιτό του καὶ ὀλίγα πλῆγματα τῆς κόπης θὰ τὸν

Ἡ νησίς τοῦ Δολμᾶ μία τῶν βάσεων τοῦ Ἀστιγγοῦ. Θέσις ὅπου ἐτάφη ὁ ἀρματολὸς Διακατᾶς καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ του.

ᾠδήγουν εἰς τὸ μέσον τοῦ στολίσκου του. Διερχόμενος μετ' ἀγανάκτου ταχύτητος ἐντὸς τοῦ φέροντος τὸ σῆμα του ὀρμητικοῦ πλοιαρίου του ἐνεφανίσθη ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς παρωτῆς τῶν ἐφορκίων καὶ μόλις ἡ παρουσία του ἐγένετο ἀντίληπτή ῥομφαί ῥητοκραγαὶ τὸν ἐχαιρέτισαν. Ἄλλ' ὁ ἡρωϊκὸς ἀρχηγὸς ἔπεσεν, ἡ μαρτυρία διελύθη

κος. Σὰν δὲν βαργίεστε· δὲν μᾶς πειράζει καθόλου· μᾶς φοβίσσατε σὰς ἀρχάς. ἄλλὰ τώρα ἐσυνειθίσαμε! Οἱ φράγχοι σὰς τὰ φέρουν, τὸ ἀνεκαλύψαμε. Μά! Τίποτα, τίποτα, δὲν κάνουν γιὰ τίποτα. Οἱ σκυλόφραγχοι τᾶφεραν μὰ μόνον μὲ τὴν βρωμὰ τῶν μᾶς πειράζουν. Ἀλλ' ὅπως τίποτε δὲν κάνουν, τίποτε! Ἐπεῖταν οἱ Τούρκοι! Ὅπως μεταξὺ τῶν Περουβιανῶν οὕτω καὶ μεταξὺ πᾶν Τούρκων οἱ πύραυλοι δὲν εἶχον φαίνεται πολὺν πέρασιν.

τὰ πλοίαρια ἐδίστασαν. Ὁ τραυματισθεὶς μοίραρχος ἀναίσθητος εἰς τὸ βάθος τοῦ πλοιαρίου του μετεφέρθη ὀπισθεν τοῦ προμαχῶνος τοῦ στρατηγεῖου.

Ὁ Ἀστιγξ συνερχόμενος πρώτας λέξεις εἶπε: «Δὲν εἶναι τίποτε! καὶ ἐλπίζω νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ στρατόπεδον ἐντὸς δέκα ἡμερῶν». Τὸ τραῦμα ὅμως κατὰ τὸν κάτω βραχίονα ἐκ σφαίρας μυσκέτου ὑπῆρξεν ὀλέθριον. Ταῦτα λέγει ὁ Τσώρτς. Λεπτομερέστερον τὸ συμβάν ἔχει ὥς ἑξῆς: Τὴν 3 Μαΐου εἶγε γίνεαι τὸ πρῶτον πείραγμα ἐπιθέσεως καὶ ἐμπρησμοῦ τοῦ Αἰτωλικοῦ δι' ἀριθμοῦ τινος πυραύλων τῶν ἑξ καὶ δώδεκα λιτρῶν ὑπὸ τῶν «ρουκετιερηδων», οἷς εἶχεν ὥς ἄριστα ἐκρυμνάσει ὁ Ἀστιγξ. Καίτοι ἱκανοὶ ἑξ αὐτῶν εὗρον τὸν στόλον, οὐδεμία πυρκαϊὰ ἐπηκολούθησε καὶ ἡ ἐπίθεσις κατέπανσε, Τσώρτς δὲ καὶ Ἀστιγξ προσέφυγον καὶ πάλιν εἰς τὸ πυροβολικὸν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ βομβαρδίσωσι τὴν θέσιν καὶ βοηθεῖν δραστικοῦ πυρὸς τῶν πυροβόλων τῆς ξηρᾶς τοῦ λοχαγοῦ Κνάουπ καὶ τῶν ὀβιδοβόλων τῶν κανονιοφόρων ἀκρίτων νὰ παρασκευάσωσι τὴν ἑξ ἐφόδου ἄλωσιν τοῦ Αἰτωλικοῦ. Πρὸς τοῦτο κατεσκευάσαν πυροβολεῖα ὀπλισθέντα διὰ μεγάλου ὀβιδοβόλου τῶν 68, δι' ἑτέρων τῶν 18 δι' ἑνὸς τηλεβόλου τῶν 9 ἑτέρου τῶν 6 καὶ τεσσάρων μικρῶν τῶν 8. ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ λοχαγοῦ Ράγγαν. Ἔστησαν δὲ καὶ δύο συστοιχίας πυραύλων, μίαν κατευθυνομένην κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ προμαχῶνος τῶν Τούρκων, ἑτέραν τῶν 32 κατὰ τῆς πόλεως. Δεκατέσσαρες κανονιοφόροι (μονοκάνονα) διετάχθησαν νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἐπίθεσιν ἐκ τῆς λιμνοθαλάσσης. Καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς Τσώρτς ἠθέλει διευθύνει τὴν κίνησιν ἑξ ὀχυρώματος ἀνεγερθέντος ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τοῦ Αἰτωλικοῦ ἀκτῆς, ὁ δὲ μοίραρχος ἠθέλεν ἐπιβῆ μετὰ τοῦ ἀρχηγικοῦ του σήματος ἐπὶ τῆς ἐπιτελίδος τῆς «Καρτερίας». Ὁ βομβαρδισμὸς διαρκέσας ἄνευ διακοπῆς ἐπὶ πέντε ὥρας ἐπροξένησε μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς Τούρκους. Τὸ μέγα πυροβόλον τῶν 68 κατεδάφισε τὸ τουρκικὸν ἀρχηγεῖον, ὁλόκληρον δὲ τὸ Αἰτωλικὸν ἐκαίετο. Κατὰ τὰς ἀνακρινώσεις τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος «πολλὰ οἰκοδομαὶ ἀνετράπησαν, ὀχυρώματα κατεστράφησαν καὶ τρόμος διεδόθη εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Δεκατρία μονοκάνονα, τὰ ἐφόλκια τοῦ ἀμπλοίου καὶ τινὰ πλοίαρια ἐστέκοντο ἔτοιμα διὰ τὴν ἐφόδον». Ὁ Ἀστιγξ ἐπιθυμῶν νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τοῦ θάρρους ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ ἀποφασίζει νὰ ὀδηγήσῃ τὰς λέμβους αὐτοπροσώπως. Δυστιγῶς ἔλλειψις πειθαρχίας εἰς τινὰ σώματα τῆς ξηρᾶς ἐπέτρεψε νὰ εἰσπηδήσωσιν εἰς τινὰ πλοίαρια πολλοὶ ἄτακτοι.

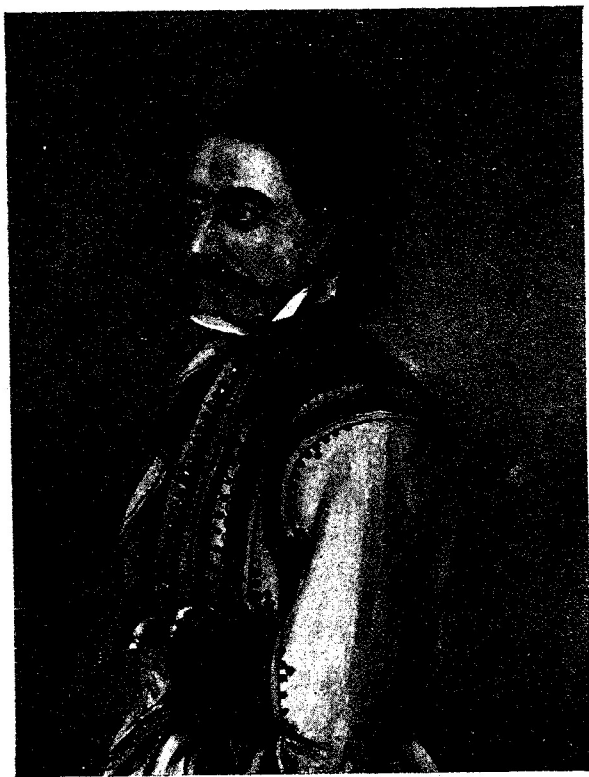
μή ἀνήκοντες οὔτε εἰς τὸ σῶμα τοῦ στρατηγικοῦ Εὐμοχλοπολίτου, οὔτε εἰς τὸ τάγμα τοῦ κόμητος Μπούλιο καὶ οὔτινες ἐπωρεσθήσαν εἰς τὴν παραλίαν ἐλπίζοντες νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς Αἰτωλίαν ἐπὶ λαφυραγωγία. Πρὶν δὲ τὸ προβολεῖζόν τελεσθῇ τὸ ἔργον του καὶ πρὶν ὁ Ἄστιγξ λάβῃ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα οἱ ἀληθῶς οὗτοι οὐτοὶ ἤρχισαν τὴν ἐπίθεσιν. Οἱ δύο ἀξιοματιχοὶ τοῦ ναυτικοῦ οὔτινες εἰς μεγάλην ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἐπιτελίδος ἐν ἣ ἐβρίσκετο ὁ Ἄστιγξ δημόθυνον τὰς κανονιοφόρους ἰδόντες τὴν πρὸς τὰ πρῶτα κίνησιν ἐπέθεσαν ὅτι τοῦτο προήλθεν ἐκ σήματος τοῦ μοιρολόχου καὶ ἐπομένως ἀπέπλευσαν καὶ αὐτοί. Ἐπρέπε λοιπὸν τώρα πλέον ἢ νὰ κυριευθῇ ἡ θέσις ἢ ν' ἀφεθῇ εἰς τὴν τύχην του σημαντικὸν μέρος τῶν δυνάμεων τῆς προσβολῆς. Ἄνευ λοιπὸν χρονοτριβῆς ἔσπευσεν ὁ Ἄστιγξ, ἐπανορθῶν τὰ πράγματα, νὰ καταστήσῃ τὴν ἐπίθεσιν γενικὴν καὶ κανονικὴν. Δώσας τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς ὠδήγησε τὰς λέμβους τῆς Καρτερίας εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Ἡ ἀρὰ

Θέσις πρὸ τοῦ Αἰτωλικοῦ ὁπου περίπου ἔπεσεν, θανασίμως τραυματισθείς, ὁ Ἄστιγξ.

ἐν τούτοις τῶν ἀτάκτων, οὔτινες τοσοῦτον ἀφρόνως καὶ ἄνευ σκοπῆς κατήρξαντο τῆς προσβολῆς ἠλαττώθη σπουδαίως ἡ ἢ στιγμὴ οἱ Τοῦρκοι μετὰ τάξεως καὶ ψυχραιμίας κατέχοντες κατὰλλήλους θέσεις ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς διὰ πυκνοῦ καὶ εὐστόχου πυρός. Μετὰ τὴν προσπάθειαν νὰ πλησιάσωσι τὸν πολέμιον τοῦ ὁποίου δὲν ἠδύνατο νὰ κατισχύσῃσι ἐκράτησαν τὰ πλοίαρια ἔξω βολῆς παραύδοντες τὴν ἐπίθεσιν ἐνῶ αἱ ἄκατοι τοῦ στόλου ρωμαίως ζωπληματοῦσα ἀνδρείως προέβησαν. Διέσπασαν τὴν παράταξιν ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐπρόφθασαν νὰ συγκεντρώσουν ἐπαρκὴ δύναμιν εἰς τ' ἀπειλούμενα σημεία, ἀνοίξαντες σφοδρὸν πῦρ κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων. Τὸ ἀδαι

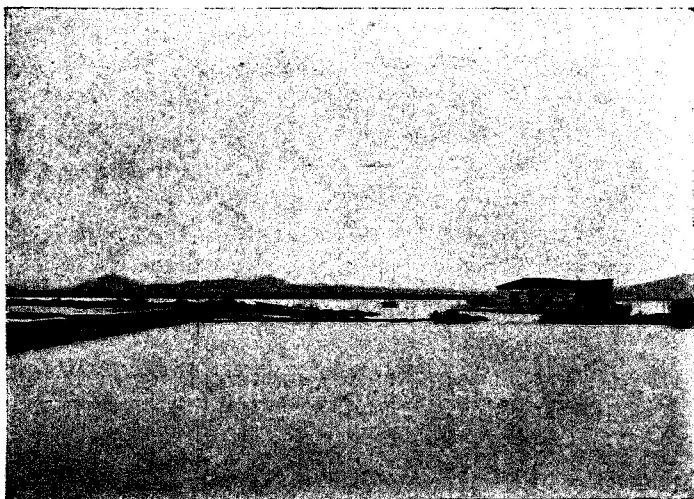
τῆς λιμνοθαλάσσης καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ ὁ δαιδαλώδης πόρος ἐμπόδι-
 ζον τὴν πρόοδον τῶν κανονοφόρων καὶ ὁ διοικητὴς αὐτῶν ἀνδρεῖος
 Παπαπάνου ἐιρονεῖθι προσπάθων νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν. Ἐν
 τῷ μεταξύ ἡ φέρουσα τοὺς κατηραμένους πυραύλους ὤκατος, ἀνά-
 γρασα ἀνατινάζεσται εἰς τὸν ἀέρα. Τότε ὁ Ἄστιγξ, ὑπερβαίνων τὸ

*Ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πλησίον τῶν ὑδάτων πρὸ τοῦ Αἰτωλικοῦ τραυμα-
 τισθεὶς συγχρόνως μετὰ τοῦ Ἄστιγξος χιλιάρχος τοῦ Τσώρτζι
 Διονύσιος Εὐμορφόπουλος.*

μέτωπον τῆς παρατάξεως ὄρθιος ἐπὶ τοῦ ἐφορκίου φωνεῖ «Ἐμπρός!»
 παρασύρων πάντας διὰ τοῦ παραδείγματός του, ἀλλὰ καθ' ἣν στιγ-
 μὴν ἡ ἐπιτελὶς τῆς «Καρτερίας» καὶ τὸ ἀγγελιαφόρον μίστικον τῆς
 φοίρας ἤγγιζον τὴν παραλίαν τοῦ Αἰτωλικοῦ τουρκικὸν πυροβόλον
 σφενδονίζει ἐπιτυχῶς κατὰ τῆς ἐπιτελίδος βολιδοθήκην· τρεῖς ἄνδρες

πίπτουσιν ὧν εἷς ὁ Ἄστιγξ βαρέως πληγείς κατὰ τὸν βραχίονα. Τὸ αἷμα ῥέει ἄφθονον καὶ ἀναγκάζονται νὰ τὸν ἀποσύρῃσι τῆς μάχης. Ἡ ἀποχώρησις τῆς ἀρχηγίδος προκαλεῖ γενεὴν ἐποχώρησιν τῆς φάλαγγος, ἣν καλύπτουσιν αἱ κανονιοφόροι δι' εὐστόχον πυρὸς. Ἐν τούτοις καὶ ὁ στρατηγὸς Εὐμορφόπουλος συγγεντρούσας τὸ σῶμά του πρὸς διάβασιν ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ πορθιμοῦ ὅπως διαβῇ εἰς Αἰτωλικὸν πίπτει πληγείς εἰς τὸ μέτωπον. Τρεῖς κυβερνῆται κανονιοφόρων τραυματίζονται δεινῶς. Οἱ ὑπολοχαγοὶ Γκαϊμπεν καὶ Στέλβαχ, ἐπίσης καὶ ὁ ἐπίλαρχος καὶ ἀρχηγὸς τοῦ τα-

Λιμνοθάλασσα Αἰτωλικοῦ.—Ὁ παλαιὸς Πόρος, ἑτέρα βάσις ἐξ ἧς ἐξώρμησαν κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ τὰ ἐφόλκια τοῦ Ἄστιγγος.

κτικοῦ Μπρόλιο, εἷς τῶν ἐνθουσιωδεστέρων φιλελλήνων πίπτει νεκρός. Τῆς ἐπιτελίδος ἐπανελθούσης εἰς τὴν «Καρτερίαν» τὸ τραῦμα ἐξητάσθη καὶ ἐπεδέθη. Δυστυχῶς ὁ χειρουργὸς τοῦ σιῶροντος εἶχε μετατεθῇ καὶ ὁ ἀντικαταστάτης του δὲν εἶχε καταρθᾶσει ἀκόμη. Ἐκ τούτου προήλθεν ὀλεθρία χρονοτριβή. Ἐπρεπε νὰ κληθῇ ὁ ἀρχίατρος Γυὲτ ἐκ τοῦ μακρὰν κειμένου ἑλλ. στρατοπέδου. Οἷτος ἐν τούτοις ἀπεφάνθη ὅτι δὲν ὑπῆρχον λόγοι ὑπερβολικῆς ἀνησυχίας. Ὁ Ἄστιγξ ὑπέφερεν ἐκ πόνων λίαν ὀδυνηρῶν εἶχεν ὅμως ἀμείωτον τὸ ἠθικὸν καὶ ὅλαι αἱ σκέψεις του ἦσαν ἐστραμμέναι εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐπανορθώσεως τοῦ ἐπισυμβάντος ἀτυχήματος καὶ τῇ 15 Μαΐου εἶχε τὸ

σθένος, παρὰ τοὺς ὀδυνηροὺς πόνους οἵτινες τὸν ἐβασάνιζον, νὰ ὑποβάλλῃ ἀναφορὰν περὶ τῆς γενομένης ἐπιθέσεως καὶ περὶ τῆς διαγωγῆς ἐκείστου ἀξιωματικοῦ, περὶ ἀπονομῆς συντάξεως εἰς τὴν γήραν τοῦ ἀνδρεῖον ἀρχηγοῦ τῶν κανονιοφόρων Παπαπάνου καὶ περὶ προσεχοῦς ἐπαναλήψεως τῆς ἐναντίον τοῦ Αἰτωλικοῦ ἐπιχειρήσεως τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀνάγκησιν τοῦ Μεσολογγίου.

Ἀλλὰ τὸ τέλος του εἶχει σημάνει. Ὁ ἀρχίατρος Γυῆτ παρὰ τὴν αἰσιοδοξίαν του βλέπων ὅτι τὸ τραῦμα ἐδεινοῦτο ἔκρινεν ἀναγκαίαν τὴν ἀποτομὴν τοῦ βραχίονος φοβούμενος τὸν τέτανον καὶ διέταξε τὴν μεταφορὰν τοῦ τραυματίου εἰς Ζάκυνθον ὅπου ὑπῆρχον περισσότερα τὰ μέσα. Δυστυχῶς ὁ τέτανος ἐπῆλθε κατὰ τὸν πλοῦν. Ὁ εἰληκρινῆς καὶ ἀφελὴς Ψαριανὸς Παπᾶ Μικὲς Δούκας εἰς ἓκ τῶν παλαιῶν ὑποπλοίαρχον τοῦ Ἀστιγγοῦ διηγεῖται εἰς τὰς ἀναμνήσεις του «Ἡμεροῦσια συμβάντα» κ.λπ. «Καὶ τὸ πρῶτ' ἐπῆγαμεν εἰς τὴν φεργάδα καὶ μᾶς εἶπαν οἱ Ἀγγλοὶ ὅτι ὁ Ἀστιγὴ εἶναι ἐντὸς κινδύνου, ὅτι ἔκαμε διαθήκην, ἐδιώρισε πλοίαρχον τῆς «Καρτερίας» τὸν Ἰωσήφ Φαλάγκαν καὶ διὰ ὑποπλοίαρχον (ὑπαρχον) τὸν Ἰωάννην Σωτηριάδην τοὺς δὲ ἀξιόους ναύτας θὰ προδιβάσῃ μετὰ ταῦτα, ἐὰν ζήσῃ. Ὅλοι ἐμείναμεν ἐπὶ τῆς φεργάδας κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἦλθεν ὁ φύλαξ καὶ μᾶς εἰδοποίησεν ὅτι ἀπέθανε! Τὸν ἐκλαύσαμεν ἀπὸ βάθος καρδίας διότι ἐχάσαμεν πατέρα καὶ ὄχι πλοίαρχον αἰθῶδη¹⁾. Ἀφοῦ δὲ οἱ Ἀγγλοὶ τὸν διώρθωσαν καὶ τὸν περιέκλεισαν, μᾶς παρέδωκαν τὸ λείψανόν του καὶ τὸ ἐφέραμεν εἰς τὸν Πόρον ὅπου ὁ Ναύσταθμος». Ἐπαναλαμβάνω ἐνταῦθα τὰς χρονολογίας ὡς τὰς εἶχον δημοσιεύσῃ ἄλλοτε εἰς τὴν πραγματείαν μου «Φοῖνιξ Ἀμπνεῦ Ἀστιγὴ ἔγγραφα καὶ σημειώσεις». Ὁ φίλος ὁμοῦς κ. Βίλλιαμ Μίλλερ ἐφεύρετο πρὸ τινος τὴν προσοχὴν μου ἐπὶ τοῦ λάθους ὅπερ ἐγένετο ὅτε ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφή τῆς ἀναμνηστικῆς πλάκας ἥτις ἐνετειχίσθη εἰς τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηναίων ἡ ὁρίζουσα ὡς ἡμέραν τοῦ θανάτου τὴν 25 Μαΐου 1828, ἐνῶ ἡ ἀληθὴς χρονολογία εἶναι ἡ 1η Ἰουνίου 1828. Τὸ λάθος προῆλθεν ὡς ἔξῃς: Κατὰ τὸν κ. Μίλλερ «ἡ ἐπιγραφή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πολὺ μεταγενεστέρα. Πρὸ 25 περὶπου μόνον ἔτων ὁ μακαρίτης Ἀρθοῦρος Χιλλ ἀντιπρόσωπος τῆς κυρίας Φίνλεϋ εὔρε τὴν καρδίαν τοῦ Ἀστιγγοῦ εἰς κιβώτιον φιλαττόμενον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φίνλεϋ. Κα-

¹⁾ Θέλει νὰ εἴπῃ τραχὴν καὶ ὑβριστικόν.

τόπιν ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφή¹⁾ πιθανῶς δ' ὁ Χίλλ, τὸν κατοχυρωμένον ἀριθμὸν 20 ἐξέλαβεν ὥς 26 (τοῦ παλαιοῦ ἡμερολογίου ἢ ὁποῖα εἶναι ἀκριβῶς ἢ 1 Ἰουνίου (v. ἡμ.) Νεωτέρῳ ἔργον ἐνισχύει τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον. Ὅλοι ἀναφέρουν τὴν 1ην Ἰουνίου ὡς ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ Ἄστιγγος. Ὁ Hancoch²⁾ γράφει ἐκ Ζακύνθου τὴν 2αν Ἰουνίου ἐκ Ζακύνθου. «Ὁ Ἄστιγξ ἀπέθανε χθὲς εἰς τὰς 8^{1/2} μ. μ.» Ὁ Φίνλεϋ εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του ἀναγράφει τὴν 1ην Ἰουνίου 1829 ὡς ἐπέτειον τοῦ θανάτου τοῦ Ἄστιγγος. Καὶ εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Ἄστιγγος ἐν Blachwoods Magazine γράφει

*Ἡ Φοινικία πρὸς Ἀνατολὰς τῆς λίμνης
καὶ τοῦ στενοῦ τοῦ Αἰτωλικοῦ.*

(ὁ Φίνλεϋ) ὅτι ὁ Ἄστιγξ ἀπέθανεν ἐν Ζακύνθῳ τὴν 1ην Ἰουνίου.

Ψυχοραγοῦντος τοῦ Βρετανοῦ Φιλέλληνος ὁ Καποδίστριας ἐξέδωκε τὴν ἐξῆς διαταγὴν. «Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς κατὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ναυτικῆς δυνάμεως Ἡ Κυβέρνησις ἐγκλείουσα τὴν εὐχαριστήριόν της ἐπιστολήν διὰ τοῦς κατὰ τὴν 11 Μαΐου ἀριστεύσαντας σπεύδει κατ' ἐξοχὴν νὰ προσφέρῃ εἰς Σὲ ἰδιαίτερως τὴν εὐγνωμοσύνην της τῆς ὁποίας καὶ εἰς

¹⁾ Γνωστὴ οἰκογένεια ἐν Ζακύνθῳ καὶ Ἀργοστολίῳ συνδεθεῖσα πρὸς τὸν Βύρωνα ἐν ταῖς προσπάθειαις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ὑπάρχει ἐτι.

αὐτὴν τὴν ἐσχάτην ὥραν ἐράνης ἄξιος ἐκθέσας τὴν ζωὴν Σου εἰς κίνδυνον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τῶν συμφερόντων τῆς ὁποίας ἔξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ὑπῆρξας ὑπέρμαχος. Αὐτῆς Σου τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀφοσιώσεως τὰ ἔντιμα δείγματα φέρεις· εἰς τὸ σῶμα Σου καὶ ἀνακαλεῖς εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων τὴν δόξαν ἡ ὁποία πρὸ δύο ἔτων περιεγύθη εἰς τὰ μέρη, ὅπου ἤδη ἀγωνίζεσαι Ἐν Πόρῳ 26 Μαΐου 1828 ὁ Κυβερνήτης». Μετὰ τινὰς ἡμέρας διέτασσε τὴν δημοσίαν δαπάνην τέλεσιν μεγαλοπρεποῦς κηδείας. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Μανροκορδάτος καὶ οἱ ἐπιστήθιοι φίλοι τοῦ νεκροῦ Γεώργιος Φίνλεϋ καὶ Νικόλαος Καλλέργης ἐστάλησαν εἰς προὔπαντησιν τῆς σοροῦ· ἐξεδόθη δὲ ἐπίσημον πρόγραμμα «περὶ μετακομιδῆς τοῦ λειψάνου τοῦ Μοιράρχου Ἀστιγγος ἐκ τῶν παραλίων τοῦ Μεσολογίου εἰς Αἴγιναν. Ὁ προσωρινὸς ἀρχηγὸς τῆς Μοίρας Χρ. Φαβρίκιος ἐπλευσεν ἐπὶ τῆς Ἑλβετίας» εἰς Ἅγιον Σώστην ὅπου ἦλθεν ἐκ Ζακύνθου ἡ «Καρτερία». Τῇ 6 Ἰουνίου ὑπὸ τὸν κρότον τῶν πυροβόλων τὰς σημαίας μεσιστίους καὶ τὰς κεφαλαίας κεκλιμένας ὁ κυβερνήτης τῆς Καρτερίας Φαλάγκας παρέδωκε τὸ ταριχευθὲν σῶμα εἰς τὸν μοίραρχον Φαβρίκιον. Μόλις τῇ 13 ἡ «Ἑλβετία» κατέπλευσε διὰ διαδρομῶν εἰς Λουτράκι ὥσπερ ὁ νεκρὸς του νὰ μὴ ἤθελε ν' ἀποχωρισθῇ τοῦ προσφύλου αὐτοῦ στοιχείου τῶν θαλασσῶν καὶ τοῦ πολέμου. Εἰς Λουτράκι προσέτρεξεν ὅλη ἡ Περαχώρα καὶ ὅλη ἡ Κόρινθος καὶ πάντες συνώδευσαν τὸ φέρετρον εἰς Καλαμάκι ὑπὸ τοὺς κανονιοβολισμοὺς τῶν πλοίων καὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου. Ἠγεῖτο ἐν τάγμα τακτικῶν μὲ τὸν φρούραρχον τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπὶ κεφαλῇ. Εἰς Καλαμάκι οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς μοίρας φέροντες τὸ λείψανον εἰς χεῖρας τὸ ἐπεβίβασαν ἐπὶ τοῦ μιστίκου «Ἀθηνᾶς» τὸ ὁποῖον τὸ μετέφερεν εἰς Αἴγιναν πρὸς τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ ταφῇ ἐν τῷ Ναυστάθμῳ τοῦ Πόρου ὅπου ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἥρωος ἰδρῦθη σεμνὸν καὶ ἀπέριττον μνημεῖον, σωζόμενον ἀκόμῃ. Ὁ εὐφραδέστατος ἀρχηγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας Σπυρίδων Τρικούπης ἐξεφώνησε συγκινητικώτατον ἐπιτάφιον λόγον ἔξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἔθνους. «Οὐδέποτε ἴσως ἀλλόφυλοι μαχηταί, λέγει ὁ Φίνλεϋ ἐπένθησαν εἰλικρινέστερον καὶ βαθύτερον ἀνδρεῖον ξένον διὰ τὸν πρόωρον χαμόν του. Ὅτε οἱ πολυάριθμοι Ἕλληνες ναυτικοὶ οἱ ὑπηρετήσαντες κατὰ καιροὺς ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ἔμαθον τὸν θάνατον αὐτοῦ συνήθρουν ἀμέσως δι' ἐράνου χρηματικὸν ποσὸν καὶ ἐτέλεσαν ἐν τῇ Μητροπόλει τῆς Αἰγίνης διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου μνημόσυνον μετὰ πάσης πομπῆς

καὶ παρατάξεως δυνατῶν κατὰ τοὺς τραχέεις ἐξείκτους χρόνους. Ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἐπιηρεσίας ὁ Ἄστιγς ἐδαπάνησε καὶ 177 χιλιάδας δραχμῶν ὑπὲρ τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν Ἀγῶνος. Ὁ Τσώρτς ὅστις εἶχεν ἔλθει εἰς προστριβάς μετ' αὐτοῦ, τὸν ἐξετίμα ὅμως βά-
 θύτατα τὸν ἐθρήνησεν εἰλικρινῶς ὥς δύνανται νὰ πεισθῇ τις ἐκ τῶν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ ἐγγράφων του. Ὁ θάνατος τοῦ Ἄστιγος, λέγει, ἦτο μεγάλη ἀπώλεια διὰ τὴν Ἑλλάδα. Εἶχε κάμει σημαντι-
 κὰς θυσίας ἐν τῇ ἐπιηρεσίᾳ εἰς τὴν ὁποίαν τελικῶς ἐθυσίασε καὶ τὴν ζωὴν του. Ἦτο ἀνὴρ ψυχραίματος καὶ ἀτρόμητος μεγάλης δὲ πρακτικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς μορφώσεως, πάντοτε ἑτοιμος δι' ἐπι-
 χεῖρησιν καὶ μεγάλῃς καρτερίᾳς. Ἐξετιμᾶτο μεγάλως καὶ ἔχαρεν ὑπόληψιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ στρατιωτικόν του στάδιον ἐση-
 μειώδη διὰ πολλῶν ἐπιτυχῶν ὑπὲρ τῆς θετῆς του πατρίδος καὶ ὑπὲρ
 τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ δόξης. Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ εὐγενοῦς πλουίω-
 χου της ἥ μέχρις ὥρας ἰσχυρὰ *Καρτερία*, ὁ τρόμος τοῦ ἐχθροῦ κατέστη πλοῖον συνήθους τάξεως, εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν αὐτῇ ἐφρί-
 σκοντο ἀκόμη τὰ φοβερὰ πυροβόλα τὰ ἐπινοηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἄστιγ-
 γος τὰ ἐκτοξεύονται ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του πῦρ καὶ θάνατον κατὰ
 τῶν ἐχθρῶν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἀλλ' ἐκείνος δὲν ἐπῆρχε
 πλέον καὶ ἐκλιπούσης τῆς χειρὸς ἥτις διηύθυνε καὶ τῆς ψυχῆς ἥτις
 ἐνίσχυνε τὰ κατορθώματα τῆς *Καρτερίας* αἱ μετέπειτα ἐπιηρεσίαι
 της ὑπῆρξαν τόσον ἀσήμαντοι ὅσον εἰς τὸ παρελθὸν ἦσαν σπον-
 δαῖαι καὶ λαμπραί. Διὰ τοιούτων ὁραίων ἐπιμνημοσύνων λέξων
 ὁ στρατηγὸς Τσώρτς ἐξαίρει τὸ ἔργον τοῦ ναυμάχου. Ἡμεῖς ὅμως
 ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν, καὶ τοῦτο πάλιν πρὸς δόξαν τοῦ Ἄστιγος,
 ὅτι αἱ διδασκαλίαι αὐτοῦ, τὸ πνεῦμα του καὶ ἡ ὄψις ἦν ἀπαί-
 εῖχε δώσει δὲν ἔμειναν ἀκαρποφόρητοι καὶ ἐξηκολούθησαν κρατῶ-
 νουσαι τοὺς ἀξιωματικούς του καὶ μετὰ θάνατον. Ἡ *Καρτερία* εἰς
 τὰς ἐπιχειρήσεις ὧν μετέσχε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γεννιήτορος αὐ-
 τῆς ἐξηκολούθησε παρέχουσα σπονδαῖας ἐπιηρεσίας ἐν τῇ προσβολῇ
 τῆς Προβέξης ἐν τῇ μοίρᾳ τοῦ Α. Κριεζῆ, ἐπίσης δὲ καὶ κατὰ τὴν
 προσβολὴν τῶν ὀχυρῶν τῆς Λιθάδος κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς ὑπὸ
 τὸν Ὑψηλάντην ἀνατολικῆς στρατιᾶς. «Διευθύνοντας τοῦ Φαίλριγκ»,
 λέγει ὁ Παπᾶ Μικῆς, (ἢ *Καρτερία*) διετάχθη καὶ ἦλθεν εἰς Ἀτα-
 λάντην διὰ νὰ χαλάσωμεν τὰ κανονοστάσια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ κατὰ
 τὴν Γλυφάδα εὗρομεν τέσσαρα ἑλλην. πλοῖα μὴ δυνάμενα νὰ πλη-
 σιάσωσιν, καθότι οἱ Τούρκοι εἶχαν ἐγείρει εἰς τὸ στενὸν τὰ κανο-
 νοστάσια των. Ἀμέσως ἠρξίσαμεν τὸν πόλεμον πολεμοῦντες δὲ

τέσσαρας ὥρας, ἔπαισαν οἱ Τούρκοι τὸ πῦρ κλπ. Διηγῆται ἀκόμη διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν πετυρακτωμένων βλημάτων τὰ ὁποῖα ἐξηκολούθουν τρομάζοντα τοὺς Τούρκους. Δύο ἡμιολία παρεδόθησαν μολὶς ἐπυροβολήθησαν. Τὸ πολεμικὸν τοῦτο ἐγγεῖρημα ἀνῆκον εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς ἐκστρατείας τῆς Ἀνατολ. Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντην διεξήχθη λεπτομερέστερον ὥς ἑξῆς: (Περιέγραφα αὐτὸ ἄλλοτε ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τομ. Ζ') ὑπὸ τὸν τίτλον «ὁ Πόλεμος τῷ 1828 - 29 καὶ ἡ ἐπὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατεία». . . Ἡ ἐν Μαρτίνῳ νίκη καθ' ἣν ὁ Βάσσος ἐκπληθύνσας ξυρῆρας μετὰ τῶν στρατιωτῶν του ἐκ τῶν χαρακωμάτων κατεδίωξε τοὺς Τούρκους μέχρι τῶν ὄχθων τῆς Κωπαίδος τοσοῦτον ἐξεπτόησε τοὺς Τούρκους ὥστε ἐξεκένωσαν τῶν Λεβαδειᾶν ἣν κατελάμβανεν ὁ Χατζηχρήστος μετὰ τοῦ Ἰππικοῦ. Μίαν ἀκριβῶς κατόπιν ἐβδομάδα ὁ Ὑψηλάντης διέτασσε τὸν Βάσσον καὶ τὸν Εὐμορφόπουλον νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ μοιράρχου τοῦ Εὐβοικοῦ κόλπου Σαχίνης ὅπως κυριεύσωσι τὰ πυροβολεῖα Αἰβάδας («Τὰ κανονοστάσια τῆς Γλυφάδας τοῦ Παπῆ Μικέ») κειμένης πέραν τῆς Αἰδηψοῦ κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν προσέοχλιν τῆς Εὐβοίας σχηματίζουσας μετὰ τῆς ἐναντι στερεᾶς τὸν εἰσπλοῦν τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Ἐπὶ τῆς ἄκρας ταύτης οἱ Τούρκοι εἶχον ἐγείρει δύο ἰσχυρὰ πυροβολεῖα καὶ περίβολον πεζικοῦ. Ὁ Σαχίνης προσέπλευσεν ἔχων τὸ ἀρχηγικὸν σῆμα του ἐπὶ τῆς κορβέτας «Υδρας». Ἠκολούθει ἡ ἀτιμῆλατος κορβέτα «Καρτερία» ὁ πάρων «Εὐπλοῦς» καὶ τινες κανονιοφόροι. Τὴν πρωΐαν τῆς 8 Φεβρουαρίου ἡ μοῖρα αὕτη στρέψασα τὴν πλευρὰν της ἤνοιξε φοβερὸν πῦρ κατὰ τῶν πυροβολείων. Τὰ κοῖλα βλήματα ἔσπειραν τὸν θάνατον ἐν αὐτοῖς τὰ ὁποῖα ἀνετράπησαν καὶ κατεσκάφησαν. Ἀπὸ τῆς προτεραίας νυκτὸς ἤδη τριακόσιοι πεζοὶ τοῦ Βάσσου τριακόσιοι τοῦ Εὐμορφοπούλου καὶ ἡ ἐκατονταρχία τοῦ Ὀλυμπίου Λιακοπούλου εἶχον ἀποβῆ εἰς τὴν ἐγγυτάτην ἀκτὴν ὅπως μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ στόλου εἰσπηδήσωσιν εἰς τὰ χαρακώματα καὶ ἐμποδίσωσι τὴν κατὰ τὴν νύκτα ἐπισκευὴν των. Γενναίως ἀντέστησαν οἱ Τούρκοι ἀλλὰ τὴν ἐσπέραν τὰ σκάφη ἠγκυροβόλουν ὑπ' αὐτὰ τὰ πυροβολεῖα, ναῦται δὲ καὶ στρατιῶται ὁμοῦ ἐφορμήσαντες κατέλαβον κύρια τινὰ σημεῖα τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς τῶν Τούρκων οἵτινες τότε κατέθεσαν τὰ ὅπλα. Ὀλίγας στιγμὰς βραδύτερον ἀξία λόγου ἐπικουρία ἤρχετο πρὸς αὐτοὺς ἐκ Ξηροχωρίου. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐτραυματίσθη ὁ διευθύνas αὐτὴν ὁ χιλίαρχος Βάσσος. Σφοδρὰ τρικυμία πα-

ρεχώλυσε τὴν προσβολὴν καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς στερεᾶς τυροβολείου. Οὐχ ἦττον ἢ φρουρὰ αὐτοῦ, καρφώσασα τὰ πυροβόλα ἠκολούθησε τοὺς φεύγοντας πρὸς τὴν Λαμίαν ἐνῶ αἱ χυλαιοχαίαι Κριεζῶτου καὶ Δυοβουνιώτου ἐδίωκον τοὺς φυγάδας καὶ ἡ τοῦ Καρατάσου κατελάμβανε τὰς Θερμοπύλας. Τὸ ἔργον τοῦ Ἄστιγγος ἐξηκολούθει ν' ἀποδίδῃ τοὺς καρπούς του.

Ὅτε ὁ Ἄστιγξ ἔμαθεν ὅτι ὁ Καποδίστριας ἐγκατεστάθῃ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ὅτι ὁ Κόχραν ἀπῆλθε τῆς Ἑλλάδος¹⁾ ὑπέβαλε τὰς γνώμας του περὶ τῆς ὁργανώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ. Ὁ Καποδίστριας τὸ κατ' ἀρχὰς πολιορκημένος ὑπὸ παντοίων ἀναγκῶν καὶ ὑποθέσεων καὶ ἐν τῇ παραζάλῃ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐγκαταστάσεως ἐν Ἑλλάδι, δὲν ἐπρόσεξε πολὺ εἰς τὰ ὑπομνήματα τοῦ γενναίου καὶ ἐμπείρου ναυτικοῦ. Ὁ Κόχραν εἶχεν ἀπέλθῃ καὶ τὰ ναυτικὰ πράγματα περιῆλθον εἰς τελείαν παράλυσιν καὶ ἀναρχίαν ἀξιοθρήνητον. Ὁ Ἄστιγξ τότε προῆλθεν εἰς τὸ θλιβερόν διάβημα νὰ παραιτηθῇ καὶ ἀρχηγίας τῆς μοίρας καὶ κυβερνήσεως τῆς «Καρτερίας» καὶ νὰ καταλίπῃ τὴν Ἑλλάδα Ἡ ἀποχώρησις τοσοῦτον διακεκριμένου φιλέλληνος ἐτάραξε τὸν Καποδίστριαν καὶ ἀπεφάσισε παντὶ σθένει νὰ κρατήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς τοῦτο τὸν ἐκάλεσεν εἰς Πόρον. «Καὶ δυσφορῶ μὲν λίαν διὰ τὴν παραίτησιν, ἀλλ' ὅμως ἐὰν ἡ ἀπόφασίς σας δὲν ἐπιδέχεται μεταβολήν, ἐλεύθερος εἶσθε νὰ τὴν ἐκπληρώσητε. Πλὴν διὰ νὰ προβλέψω περὶ τῆς διευθύνσεως τῆς «Καρτερίας» κατὰ τὸ προβαλλόμενον παρ' ὑμῶν σχέδιον, ἀπαραίτητον εἶναι νὰ ἔλθῃ τὸ πλοῖον εἰς Πόρον ὅπου εὐρίσκομαι. Ἐλθετε δὲ καὶ ὑμεῖς ἵνα καὶ τῆς προσωπικῆς γνωριμίας σας ἀπολαύσω καὶ τῶν ὑποθηκῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ πείρας σας περὶ τῆς διακοσμήσεως τοῦ ἐθνικοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῆς πρώτης συνομιλίας εὐκολον ὑπῆρξεν εἰς τὸν Κυβερνήτην νὰ πείσῃ τὸν Ἄστιγγν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῆς μοίρας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ὑπεσχέθη δὲ εἰς αὐτὸν ν' ἀποδεχθῇ τὰς θεωρίας του καὶ μεριμνήσῃ περὶ τῆς συμπτέξεως κυβερνητικοῦ ναυτικοῦ ἀκολουθῶν τὰς γνώμας του πρὸς ὁργανώσιν αὐτοῦ. Οὐδὲν ἄλλο ὄντως ἡδύνατο νὰ κολακεύσῃ τὴν φιλοδοξίαν ὅσον ἡ χρησι-

¹⁾ Οἱ πλείστοι λέγουσιν ὅτι ὁ Κόχραν ἐγκατέλιπε τὴν Ἑλλάδα ἄνευ τινος προειδοποιήσεως, αἰφνιδίως ἐξαφανισθεὶς καὶ μὴ ἐπανελθὼν πλέον. Ἄλλοι ὅτι ὑπέβαλε παραίτησιν εἰς τὸν Κυβερνήτην θεωρῶν ἑαυτὸν πλέον περιττόν, ὅς καὶ πράγματι κατεδείχθη.

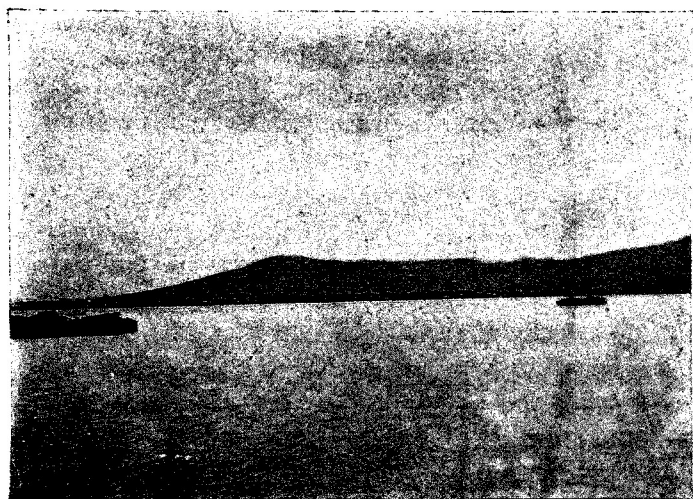
μοποίησής του ἐν ἔργῳ ἐν ᾧ ἡλπιζε νὰ ἐγείρῃ διαρκὲς μνημεῖον τῆς ναυτικῆς του δεξιότητος καὶ μνήμην ἄληστον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Περὶ τῆς ἀνατεθείσης εἰς τὸν ᾿Αστιγγκ διευθύνσεως τῶν ναυτικῶν πραγμάτων, ὁ Κυβερνήτης ὑπέγραψε τὸ ἑξῆς ἔγγραφο: «Πρὸς τὸν καπετὰν ᾿Αστιγγα.—Ἡ Κυβέρνησις εὐχάριστος διὰ τὴν ὁποίαν ἔχετε διαθέσει τοῦ νὰ φανῇτε χρήσιμος εἰς τοὺς σκοπούς της σὰς ἐπιφορτίζει μὲ τὴν διεύθυνσιν τῶν ναυτικῶν ὑποθέσεων. . . . θέλετε μεταχειρισθῇ ὡς προσωρινὸν γραμματεῖα τὸν κ. Γεώργ. Οἰκονομίδην κλπ. . . .» Μεταξὺ τῶν ἄλλων συνίστα αὐτῷ ὡς κατεπείγουσαν ὑπόθεσιν νὰ γνωματεύσῃ καὶ περὶ τοῦ δευτέρου καταφθάσαντος πολ. ἀτμοπλοίου «᾿Επιχειρήσις», ὅπερ ὡς γνωστὸν παθὸν ἐκ πυρκαϊᾶς κατὰ τὴν ἐξοδὸν του ἐκ τοῦ ναυπηγείου καὶ εἶχε σωθῇ ὑπὸ τοῦ ἀγγλικῷ σκάφους «Κολομβίνη», καὶ προχειρῶς ἐπισκευασθῇ ἐν ᾿Αγγλίᾳ, περὶ οὗ δὲ πολλὰ εἶχον γράψει οἱ Τάϊμς, περὶ οὗ δ' ἐφοβεῖτο ὁ Κυβερνήτης μήπως δὲν ἦτο ἀξιόμαχον καὶ δὲν ἡννῶει δὲ νὰ γίνωνται ἀνωφελῶς μεγάλα ἔξοδα «διὰ τὸ πλήρωμα, τὸν διοικητὴν καὶ τοὺς κανονιέριδες»¹⁾.

Σὺν τῇ θεμελιώσει πρώτου τινος ναυστάθμου ἐν Πόρῳ καὶ ὀργάνωσιν διαχειριστικῶν τινων ὑπηρεσιῶν ὁ ᾿Αστιγξ ἀνέλαβε καὶ πάλιν τὴν κυβέρνησιν τῆς «Καρτερίας» καὶ παρασκευάζετο νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογίου, ὅπου ὠσφραίνεται πυρίτιδα, ὅπως συμπράξῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ἐξαίφνης ἐγένετο γνωστὸν ὅτι νέος στόλος τουρκικὸς ἡπεί-

¹⁾ Ἀπ' ἀρχῆς ἡ «᾿Επιχειρήσις» ἐγένετο ἀφορμὴ λύτης καὶ ἐνοχλήσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρῶτον μὲ τὴν πυρκαϊάν της δεύτερον μὲ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ ἐπιτελείου της, καθ' ἣν στιγμὴν παρελάμβανε τὰ πυρομαχικά της ἐν Πόρῳ διὰ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ᾿Αστιγγος. Κυβερνήτης ἐπὶ τοῦ σκάφους τούτου εἶχε διορισθῇ ὁ ἄρκως φιλέλληνας Χάσκετ. ὅστις δυστυχῶς περιτλήθεν εἰς δεινὴν ἔριδα πρὸς τὸν ὑπαρχόν του Στεφανῆ Ἀλέξανδρον καὶ τούτου καλέσαντος αὐτὸν εἰς μονομαχίαν ἔκρινεν ἀπλούστερον νὰ τὸν διαπεράσῃ διὰ τοῦ ξίφους αὐο ἐνῶ ἔκοιματο ὡς ἐπιστοποιήθη δικαστικῶς. Τοῦτο ἐγένετο τοῦ Κόχραν ὄντος ἀκόμῃ στολάρχου, ὅστις κατεταράχθη καὶ ἔπεσεν ἀσθενής, καθόσον εἶχεν ὁ ἴδιος τοποθετήσῃ τὸν Χάσκετ ἐπὶ τῆς «᾿Επιχειρήσεως» μεταθέσας εἰς «᾿Υδραν» τὸν πρῶτον κυβερνήτην Κρόσμπι, ὅστις εἶχε φέρεῖ τὸ σκάφος ἐξ ᾿Αγγλίας. Περὶ τῆς πυρκαϊᾶς δὲ τῆς «᾿Επιχειρήσεως» δριμύτατα ἔγραψαν οἱ Times κατὰ τῶν ὑπευθύνων τῆς κατασκευῆς τῶν ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων καὶ ἐθεώρησαν ἀτιμαζομένην τὴν ἀγγλικὴν βιομηχανίαν, ἐκτιθεμένην δ' αἰσχροῶς τὴν ᾿Αγγλίαν, ὡς προσπαθοῦσαν διὰ τοιούτων μέσων νὰ σπείρῃ ἐμπόδια εἰς τὸν δρόμον τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν.

λει την Σάμον και ὁ Κυβερνήτης ἐκ Ναυπλίου ἐγκρίνει ὅπως πᾶσαι αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος καταπλεύσουν εἰς Σάμον. «Παραγγέλεσθε, ἔγραφε, νὰ φθάσετε ὅσον τάχος ἐκεῖσε καὶ μετὰ τοῦ ναυάρχου Μιαούλη συνδιαθέσθε τὰς τῆς ἐπιβολῆς σκοπὸν προβαλλόμενοι, εἰ δυνατόν, νὰ προκαταλάβητε ἐν τῇ ἐστίᾳ αὐτοῦ, τὸν ὀθωμανικὸν στόλον, ἕξ' οὗ ἐπικεῖται νὰ ταραχθῇ ἡ τῶν Σαμίων ἀσφάλεια ἢ καὶ νὰ φθάσωσιν ἐπ' αὐτοὺς βραδύτερον κίνδυνοι καὶ ἔσται τοῦτο, Κύριε Μοίραρχε, νέον ὠφέλημα παρ' ὑμῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα τελούμενον.

Μετὰ τινας, μεθ' ὅλα ταῦτα, ἡμέρας ὁ Κυβερνήτης δὲν ἐθεώρει

Αποψὶς ἐκ τῆς νησίδος Πόρου. Εἰς τὸ βάθος τοῦ Αἰτωλικοῦ.

πλέον ἐπείγοντα τὸν εἰς Σάμον πλοῦν. «Ἡ Κυβέρνησις ἐπιτρέπει νὰ μέινετε εἰς τὸν Κόλπον (Κορινθιακὸν) ἐπειδὴ τὰ τῆς Σάμου εἶναι ἤδη ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνα. Θέλετε λοιπὸν συμβοηθῆσαι τὰ παρὰ τοῦ στρατάρχου τῆς Ἀνατολ. Ἑλλάδος ἐπιχειρούμενα πρὸς κατάληψιν τῶν Τριζωνίων καὶ ὅπως προσπαθήσει νὰ ἐξαγάγητε ἀπὸν ὠφέλειαν ἐκ τῆς ὑφ' ὑμᾶς δυνάμεως». Συγχρόνως διέτασεν ὅπως στείλῃ πάσας τὰς κανονιοφόρους νὰ διακόψουν τὰς μεταξὺ Σπετσῶν, Ὑδρας καὶ Πελοποννήσου συγκοινωνίας ἕνεκα ἐκρήξεως τῆς πανώλους εἰς τὰς δύο νήσους. Τῇ 8 Μαΐου 1828 ἔγραφεν αὐτῷ χαίρων ὅτι ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ στρατοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος

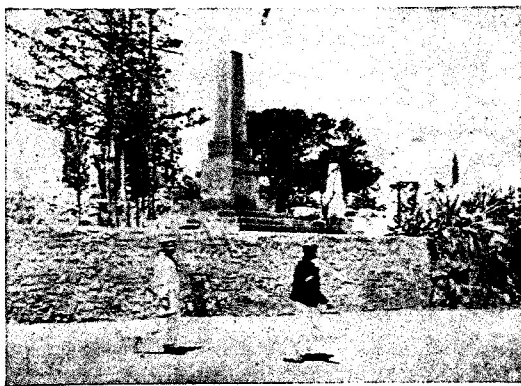
ἐπανελάβε τὰ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ ἔργα, προσθέτων «Μέγιστα ὄντως ἐνδιαφέρει νὰ ἐκδιωχθῇ τέλος ὁ ἐχθρὸς ἐκείθεν καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς νὰ ἐπανακτήσῃ τὰ αὐτῆς δικαιώματα ἐκεί μάλιστα ὅπου ἀπέδειξεν, ἐπικροτηθεῖσα ὑπὸ τῆς Εὐρώπης, εὐανδρίαν καὶ καρτερίαν ἀείμνηστον. Πᾶν ὅτι πράττετε, κύριε Πλοίαρχε, εἰς τοῦτο συντεῖνον, θέλει αὐξήσῃ, εἰ δυνατόν, τὴν πρὸς ὑμᾶς ὑπόληψιν καὶ εὐγνωμοσύνην, τὰς ὁποίας καὶ σήμερον προθύμως Σᾶς ἀπονέμω».

Τὴν 9 Μαΐου 1828 ὁ Ἄστιγξ ἠγκυροβόλει κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς λιμνοθαλάσσης πρὸ τοῦ Βασιλαδίου καὶ παρεσκευάζεται νὰ ἀθλήσῃ τοὺς τελευταίως αὐτοῦ ἄθλους ἐνῶ ὁ ἀρχιστράτηγος Τσώρτς κατήρχετο ἐκ Δραγαμέστον μετὰ τοῦ χιλιάρχου Εὐμορφοπούλου καὶ τοῦ κόμητος Μπρόλιο, διέβαινε τὸν Ἀχελῶν καὶ ἐστρατοπέδευεν ἔναντι τοῦ Αἰτωλικοῦ, ὅπου ἀποστείλας ἀποσπάσματα ἐκύκλου καὶ ἀπέκλειε ἐκ τῆς βορειοανατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς. Μετὰ τὴν κατόπτευσιν καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν σημείων προσπελάσας ὁ Τσώρτς ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ.

Ὁ Κυβερνήτης ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἄστιγγος ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν προϊστάμενον τοῦ φροντιστηρίου διὰ τὰς ναυτικὰς ὑποθέσεις Ἀλέξ. Μανροκορδάτον καὶ τοὺς δύο ἐπιστηθίους φίλους τοῦ Ἄστιγγος, τὸν Ν. Καλλέργην καὶ τὸν Γ. Φίνλεϋ ἀρχομένην διὰ τῶν ἐξῆς: «Ὁ πλοίαρχος Ἄστιγξ δὲν ὑπάρχει πλέον! Ἡ θανατηφόρος πληγὴ, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν, ἐνῶ ἔδιδε νέα δείγματα τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ζήλου του, ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Ἀνατολικοῦ, μᾶς τὸν ἀφῆρπασε τὴν 20 Μαΐου». ἀναγράφει εἴτα συντόμως τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ἄστιγγος καὶ τὸ καθῆκον τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν μνήμην τοῦ «γενναίου προασπιστοῦ τῆς ἀνεξαρτησίας ἡμῶν», ὅστις ἐδέχθη δι' ἡμᾶς τὸ θανάσιμον ἐκεῖνο τραῦμα «ὑπῆρξε ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐπιλέγει καὶ στρατιώτης ἅμα καὶ ναύτης ἀνδρεῖος. Πολεμικὴ ἄρα καὶ ναυτικὴ κηδεῖα ἀνήκει εἰς αὐτὸν κατ' ἐξοχὴν». «Ὅλα σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος τὰ μέρη, ἀναμμνήσκοντα πρᾶξιν ἡρωικὴν ἢ εὐεργεσίαν τοῦ πλοίαρχου Ἄστιγγος, εἶναι κατ'ἀλλήλα εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι τὴν ἐπιτύμβιον τελετὴν κατανυκτικωτέραν· ἀλλ' ὥς θέατρον αὐτοῦ τούτου τοῦ ναυτικοῦ, τὸ ὁποῖον χρεωστεῖ εἰς αὐτὸν πολλοῦ λόγου ἀξίας βελτιώσεις τεινούσας εἰς τῆς πατρίδος τὴν υπεράσπισιν ὁ Ἄστιγξ ἀνήκει εἰς τὸν Πόρον καὶ ἡ κατὰ τοῦτο προτίμησις. «Ὡς τόπος συναθροίσεως τῶν συστρατιωτῶν τοῦ αἰοιδίμου, ἐξαιτεῖται ὁ Πόρος τὰ νεκρὰ αὐτοῦ λείψανα διὰ νὰ τὰ δεικνύῃ διαρκῶς εἰς τοὺς γενναίους

ἐκείνους, οἵτινες φέροντες μεθ' ἑαυτῶν μνημόσυνα ζωηρότατα τοῦ εὐκλεοῦς συναγωνιστοῦ θέλουν τὸν ὑπολαμβάνει ὥς μὴ παύσαντα νὰ ὑπάρχη καὶ «παραμυθούμενοι θέλουν οἶονεὶ ἐνισχύεσθαι διὰ τῆς παρουσίας του. Τέλος ὡς γυμνάσιον τῶν νέων ναυτῶν μας ὁ Πόρος ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι τῆς σκιάς του τὸ ἄσυλον, ὥστε ἡ μνήμη του ἀνεξάλειπτος ἀπὸ τὴν φαντασίαν τῆς νεολαίας ταύτης τῶν ἀγαθῶν τῆς Ἑλλάδος ἐλπιδῶν νὰ τοὺς ὑπεκκαύσῃ, ὡς πνεῦμα προοιστάμενον εἰς τὰς σπουδὰς τῶν εἰς πρόσκτησιν τῶν ἀρετῶν καὶ γνώσεων ὅσων ἐκόσμουν τὸν ἀείμνηστον».

Τὴν μέριμναν τῆς εἰς Πόρον κηδεύσεως, ἣς θέλει προστῇ αὐτὸς οὗτος ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἀναθέτει εἰς τοὺς τρεῖς ἀνω-

Τὸ ἐν τῷ Ναυστάθμῳ τοῦ Πόρου μνημεῖον τοῦ Ἀστιγγοῦ.

τέρῳ ἄνδρας εἰς οὓς ἀναθέτει καὶ τὴν περαιτέρω φροντίδα κατασκευῆς μνημείου ἀνεγερθησομένου «ἀντὶ τῆς πέτρας ἣτις πρὸς ὥραν θέλει καλύψει τοῦ προμάχου τὴν πολύτιμον κόνιν». Οὕτως ὁ νεκρὸς φερόμενος ἐπὶ κραββάτου καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ «Γενικοῦ Φροντιστηρίου», ἀπὸ τὸν προσωρινὸν Διοικητὴν Αἰγίνης, ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τῶν ἐν Αἰγίνῃ προσωρμισμένων ἐλληνικῶν πολεμικῶν πλοίων, ἀπετέθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Σωτῆρος τοῦ Ὁρφανοτροφείου, εἰς οὗ τὴν αὐλὴν συνηθροίσθησαν ὅλος ὁ κλήρος, αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ καὶ οἱ Φιλέλληνες. Μετ' ὀλίγον προσήλθεν ὁ Κυβερνήτης συνοδευόμενος ὑπὸ ἀντιπροσωπείας τοῦ Πανελληνίου καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν συντόμου ἐπικηδείου εὐχῆς ἤρξατο ἡ ἐκφορά. Ἐκατὸν πενθηφοροῦντες

ναῦται προεπορεύοντο. Κατόπιν αὐτῶν ἤρχοντο τέσσαρες ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ φέροντες ἐπὶ τετραγόνου προσκεφαλαίου περιετυλιγμένοι εἰς τὰ ἐθνικὰ χρώματα τὴν σπάθην, τὰς ἐπωμίδας καὶ τὸ τρίκωχον τοῦ θανόντος. Κατόπιν ὁκτὼ ἀξιωματικοὶ ἔφερον τὸ φέρετρον, συνοδευόμενον ὑπὸ τεσσάρων πλοίαρχων κρατούντων τὰς τέσσαρας ἄκρας τοῦ ἐπ' αὐτοῦ καλύμματος¹⁾. Παρηκολούθουν ὁ Κυβερνήτης καὶ ὅλοι οἱ ἐν τέλει πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ φέροντες ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος τὸ σημεῖον τοῦ πένθους. Ἡ φρουρὰ τῆς Νήσου Αἰγίνης παρηκολούθει τελευταία πάντων. Κατὰ τὴν τάξιν ταύτην ἡ πομπὴ ἐξελθοῦσα τοῦ Ὁρφανοτροτροφείου κατηυθύνθη πρὸς τὸν αἰγιαλὸν καὶ ἐπέβη εἰς τὰς λέμβους, αἵτινες βραδέως κωπηλατοῦσαι μετέφερον ἐπὶ τῶν ἀτμοκινήτων καὶ λοιπῶν πολεμικῶν πλοίων. Ἡ λέμβος ἐφ' ἧς ἐτέθη ὁ νεκρὸς ἦτο δλόκληρος κεκαλυμμένη ὑπὸ πενθίμου ὑφάσματος· πένθιμον δὲ σημεῖον ἔφερον καὶ οἱ κωπηλάται. Τῆς αὐτῆς λέμβου ἐπέβησαν καὶ οἱ τέσσαρες πλοίαρχοι οἱ συνοδευόντες τὸ φέρετρον. Ὡς ἔφθασεν ἡ νεκροφόρος λέμβος εἰς τὸ ὠρισμένον νὰ δεχθῇ τὴν σορὸν σκάφος ἢ σημαία αὐτοῦ «ἐχαμηλώθη», ἔκλιναν δὲ καὶ αἱ κεραῖαι. Πάντα τὰ συνακολουθοῦντα πλοῖα ἐπανέλαβον τὴν κίνησιν. Τότε ἠκούσθησαν «37 κρότοι κανονίων»²⁾ ἰσάριθμοι μὲ τὰ ἔτη τῆς ἡλικίας τοῦ μεταστάνας ἀνδρός, καὶ τὰ σκάφη ἐξεκίνησαν διὰ τὸν Πόρον. Τὰ πλοῖα μὲ μικρὰν ταχύτητα καὶ μεγαλοπρεπῶς πλέοντα εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πόρου καὶ μετωπηδὸν παραταχθέντα ἐπόντισαν τὰς ἀγκύρας των κατὰ τάξιν ἔναντι τοῦ Ναυστάθμου. Πρῶτοι ἐξῆλθον οἱ συνοδευόντες τὴν κηδεῖαν, μετὰ δὲ τοὺτους ὁ Κυβερνήτης χαιρετισθεὶς διὰ γενικοῦ κανονοβολισμοῦ. Τελευταῖος πάντων ἐξήχθη ὁ νεκρὸς. Κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς λέμβου ἐπανελήφθησαν ὅσα καὶ κατὰ τὸν ἐξ Αἰγίνης ἀπόπλουν. Ἐμπροσθεν τοῦ Ναυστάθμου ἀνέμενε παρατεταγμένος εἰς λόχος τακτικοῦ πεζικοῦ καὶ μία ἀντιπροσωπεία τῶν σω-

(¹) Αἱ πληροφορίες αὗται εἶναι αὐθεντικαὶ καὶ ἐξήχθησαν ἐκ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως δημοσιευθέντος φυλλαδίου ὑπὸ τὸν τίτλον *Τὰ κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ μακαρίτου Φ. Χάστιγγος ἐκτυπωθέντος ἐν Αἰγίνῃ ἐν τῇ Ἑθνικῇ τυπογραφίᾳ*, τοῦ ὁποῦ το ἀντίτυπον, ἴσως τὸ μόνον, φυλάσσεται ἐν τῇ Ἱστορικῇ καὶ Ἐθνολογικῇ Ἑταιρείᾳ ὀφειλόμενον εἰς τὴν πατριωτικὴν φροντίδα τοῦ Ἑταίρου κ. Ν. Σ. Μαυρομάτη.

²) Ὁ ἀριθμὸς τῶν 37 ἐτῶν φαίνεται ἐσφαλμένος καὶ ἡ ἑλληνικὴ ὑπηγεσία ἠπατάτο, διότι ὁ Ἀστιγξ ἐτελεύτησε 34 μόνον ἐτῶν, ὡς γεννηθεὶς τῷ 1794 καὶ πεσὼν τῷ 1828.

μάτων τοῦ Ναυτικοῦ ὥς καὶ ἀντιπροσωπεῖα τῶν τακτικῶν σωμάτων τῆς ξηρᾶς καὶ ὅλοι οἱ παρευρισκόμενοι πλοίαρχοι καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ, οἵτινες καὶ συνώδευσαν τὴν πομπὴν καὶ ἐντὸς τοῦ περιβάλλου τοῦ Ναυστάθμου.

Ἐκ τοῦ Ναυστάθμου δὲ μέχρι τοῦ τόπου τῆς ταφῆς ἐβάδισαν ποτὲ τὴν ἑξῆς τάξιν. Προεπορεύθη εἰς λόχος πεζικοῦ κατόπιν οἱ ἐπίσημοι καὶ τελευταῖον πάντων τὸ πλήρωμα τῆς «Καρτερίας», πενθηφοροῦν καὶ κλείον τὴν συνοδείαν. Τὸ φορεῖον ἐτέθη πλησίον τοῦ τάφου καὶ μετὰ σύντομον ἐπικήδειον εὐχὴν ὃ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων Γραμματεὺς ἐξαφώνησε μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ εὐγλωτίας τὸν ἀποχαιρετιστήριον λόγον ἐν μέσῳ μεγάλης συγκινήσεως, μεθ' ὃ ἐδόθη ὁ τελευταῖος ἀσπασμὸς καὶ πάντες οἱ παρευρισκόμενοι ἐπέρριψαν δρᾶκα χώματος, ἀρξαμένου πρώτου τοῦ Κυβερνήτου, ἐνῷ ὁ λόχος τῶν τακτικῶν καὶ τὰ ναυτικά ἀγήματα ἀπεχαιρέτησαν τὸν Ἀστιग्γα μὲ τριπλοῦν τουφεκοβολισμόν. Τὸ τέλος τῆς κηδείας ἐσημάνθη διὰ 37 βολῶν πυροβολικοῦ. Ταῦτα ἐγένοντο πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐν Αἰγίνῃ καὶ Πόρῳ ὥς φόρος τιμῆς εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς ὅστις ἐτίμησεν ἑαυτὸν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ὣν ἀπήχησις εἶναι ἡ νῦν ἐκδήλωσις τῆς ἑλληνικῆς εὐγνωμοσύνης.

Ὁ Φραγκῖσκος Ἀμπεῦ Ἀστιγξ ὑπῆρξεν ὠρεαῖος καὶ εὖσωμος ἀνὴρ, ὅμως καθ' ὁλοκληρίαν νωδός. Δὲν εἶχε προσθίως παρὰ μόνον ἓνα ὀδόντα κρεμάμενον δίκην χαυλιόδοντος, ὅστις προσέδιδε ἀλλόκοτον εἰς αὐτὸν ὄψιν ὅταν ὠργισμένος ἐλάλει. Δὲν ἦτο πολὺ κοινωνικός, λίαν εὐπροσέγορος ἐν τούτοις καὶ παρὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ αὐστηρότητα ἠγαπᾶτο θερμῶς καὶ ἄνευ ἐξαιρέσεως ὑπὸ τῶν ναυτικῶν καὶ πάντων ἐν γένει τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἐπιστημονικὸς του καταρτισμὸς ἀπεδείχθη ἀρκούντως, νομίζομεν ἐκ τοῦ ὑπομνήματος αὐτοῦ καὶ τῆς σωζομένης ἀλληλογραφίας του ἐν ἣ δεικνύει πολλὴν εὐφυΐαν καὶ χάριν.